

Ibn al-Qayyim's notie van de

ZIEL

Sem van Vliet

Ibn al-Qayyim's notie van de ziel

**Een zoektocht naar filosofische aspecten in *Kitāb
al-Rūḥ***

Sem van Vliet

Copyright © 2021 Medina Instituut

<http://www.medinainstituut.com>

info@medinainstituut.com

Titel: Ibn al-Qayyim's notie van de ziel. Een zoektocht naar filosofische aspecten in Kitāb al-Rūḥ

Eerste druk 2021

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

﴿ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِّنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ﴾

“En zij vragen jou (o Mohammed) over de ziel. Zeg: “De ziel behoort tot de Zaak van mijn Heer. En jullie is slechts een geringe mate van kennis (hierover) gegeven.”

[Koran 17: 85]

Inhoud

<i>Voorwoord</i>	<i>III</i>
<i>Transliteratie tabel</i>	<i>V</i>
1	Introductie 1
1	Onderzoeksprobleem, onderzoeksvraag en deelvragen 1
2	Religieuze antropologie 3
3	Academische- en traditionele islamstudies 5
2	Koranexegese (<i>tafsīr</i>) en de ziel 7
1	Systematiseren van de Koranische data 7
2	Soorten <i>tafsīr</i> 9
	2.1 <i>Ibn Kathīr</i> 10
	2.2 <i>Fakhr al-Dīn al-Rāzī</i> 12
	2.3 <i>Ibn al-Qayyim</i> 14
3	Griekse Filosofie & Kalām 16
1	Griekse Filosofie 16
	1.1 <i>Logos</i> 16
	1.2 <i>Pneuma/Psyche</i> 17
	1.3 <i>Nous</i> 20
2	Kalām 21
	2.1 <i>Kennismaking met Griekse Filosofie</i> 21
	2.2 <i>Mu ‘tazila</i> 23
	2.3 <i>Ashā ‘ira</i> 26
	2.4 <i>Ibn Sīnā</i> 27
4	Analyse van Kitāb al-Rūḥ 31
1	Rūḥ en Nafs 32
2	Pre-existentiële ziel en de connectie tot het lichaam 34
3	Tussenperiode (Barzakh) 36

4	Hiernamaals	37
5	Samenvatting en conclusies	40
	<i>Bibliografie</i>	44
	<u>Bijlagen:</u>	
	<i>Index van personen</i>	52
	<i>Index van onderwerpen</i>	56
	<i>Appendix I: Systematisering van het woord Rūḥ</i>	62
	<i>Appendix II: Systematisering van het woord Nafs</i>	67
	<i>Appendix III: Index van Ḥadīth.</i>	118

Voorwoord

In de Naam van Allah, de Meest Barmhartige, de Meest Genadevolle.

Voordat ik begon aan mijn bachelor-opleiding aan de Vrije Universiteit (VU) Amsterdam had ik nooit verwacht dat ik mijzelf zou ontwikkelen tot de persoon die ik vandaag de dag ben. Ik was sceptisch over het bestuderen van religie aan de universiteit en begon de opleiding met een zeer kritische blik. Deze kritische blik heeft ervoor gezorgd dat ik naast het curriculum vele andere verdiepende werken heb gelezen om zo te kijken of er ook andere perspectieven bestaan aangaande de stof die ik aangeboden kreeg vanuit de universiteit.

Ik zie het als een Gunst van Allah dat Hij me in staat heeft gesteld aan de VU te studeren. Het heeft me kritisch laten denken en tevens sterker gemaakt in mijn geloof. Ik heb door het brede aanbod en diversiteit van onderwijs nieuwe perspectieven leren kennen en ben gestapt uit mijn eigen bubbel. Ik heb laatst al mijn papers en onderzoeken verzameld in een bundel als aandenken voor mezelf. Als ik zie hoe mijn eerste paper eruit zag en als ik dit vergelijk met de scriptie die ik recent heb afgerond zie ik echt een wereld van verschil. Dit was mij niet gelukt zonder de steun van Allah en daarnaast de docenten en medestudenten op de VU. Wat betreft mijn academische ontwikkeling heb ik veel te danken aan alle docenten aan de faculteit Godgeleerdheid, maar met name aan dr. Yaser Ellethy, de directeur van het Centrum voor Islamitische Theologie (CIT). Zowel tijdens de lessen van de vele islamitische vakken die hij heeft gedoceerd, als tijdens de begeleiding van mijn bachelor- en master scriptie heeft hij mij voorzien van de beste begeleiding en zijn kritische, maar gerechtvaardigde feedback heeft mijn ogen op vele vlakken geopend. Deze woorden zijn daarom aan hem gericht: “Ustadh, bedankt voor alles. Ik hoop dat we in contact blijven, dat ik van u kan blijven profiteren en dat Allah u een lang, gezond en gelukkig leven schenkt met uw dierbaren.” Ook bedank ik alle CIT-leden; dr. Pieter Coppens, dr. Mohamed Ajouaou, Ing. Razi Quadir, prof. Nelly van Doorn-Harder, dr. Stella van de Wetering en dr. Welmoet Boender. En natuurlijk mijn twee compagnons, medestudenten en vrienden Soufyan Blouh en Abdessamad Yildirim. Het laatste jaar zonder

jullie was een stuk zwaarder, dan de drie jaren dat we samen studeerden!

Ook wil ik mijn lieve moeder bedanken voor het controleren van mijn scripties op taal, en alles wat ze voor mij heeft betekend in mijn leven. Ik begon aan de opleiding toen ik net getrouwd was en in deze vier jaar zijn mijn twee zonen Abderrahman en Ubaydullah en mijn dochter Mariëm geboren. De steun die ik heb gekregen van mijn vrouw om mijn studies aan de universiteit te vervolgen is enorm. Ik ben haar daarvoor veel verschuldigd.

Hoewel men door diploma's en titels in de Ogen van Allah, de Verhevene, niet perse in rang wordt verheven is het afronden van mijn scriptie een mijlpaal in mijn leven en hopelijk een mooi begin van een leven vol onderzoek en profijtvolle kennis. "En er is voor mij geen succes, behalve van Allah. In Hem stel ik mijn vertrouwen en tot Hem keer ik berouwvol terug." [Koran 11:88]

- Sem van Vliet

Utrecht, 24 juni 2021.

Transliteratie tabel

أ	ʾ/a/ā	ض	ḍ
ب	b	ط	ṭ
ت	t	ظ	ẓ
ث	th	ع	‘
ج	j	غ	gh
ح	ḥ	ف	f
خ	kh	ق	q
د	d	ك	k
ذ	dh	ل	l
ر	r	م	m
ز	z	ن	n
س	s	ه	h
ش	sh	و	ū/w
ص	ṣ	ية, ي	i/ī/y, iyya

Introductie

1 Onderzoeksprobleem, onderzoeksvraag en deelvragen

De notie van de ziel heeft filosofen en theologen sinds de oudheid bezig gehouden. Zo spraken de wijzen in het Vedische tijdperk in het oude India al over het concept ‘Atman’. Oorspronkelijk betekende het ‘adem’, maar later kreeg het de betekenis van ‘de diepste kern van ons eigen zelf’ oftewel ‘de ziel’.¹ Griekse filosofen als Plato (427-347 v. Chr.), Aristoteles (384-322 v. Chr.) en Plotinus (204/5-270) hadden hun eigen noties van de ziel waarover zij nadachten en schreven. Zij lieten hun interpretaties los op de uitspraken van filosofen als Heraclitus (ca. 500 v. Chr.) en Socrates (469-399 v. Chr.), welke slechts gekend worden vanuit de overlevering. En wat te denken van de monotheïstische religies zoals het jodendom, christendom en de islam; allen bevestigen het concept van de ziel, hoewel de interpretaties daarover uiteenlopend zijn. Over de interpretaties van de notie van de ziel kan spanning bestaan tussen de domeinen van theologie, filosofie en wetenschap binnen de zogeheten Abrahamitische religies. Deze intersectionaliteit heeft er voor gezorgd dat de autoriteit van de schrift en de grenzen van het menselijke denken ter discussie werden gesteld. Zo raakten vroege- en middeleeuwse theologen onder invloed van Griekse filosofie regelmatig in de knoop met de orthodoxie over bepaalde dogma’s, zoals de notie van de ziel. Zo werd de vroeg neoplatonische kerkvader Origenes (ca. 185 – ca. 253 na Chr.) afvallig verklaard door de orthodoxie, omdat hij onder andere het Platonische concept van pre-existentie van de ziel als doctrine aannam.²

Binnen de islamitische theologie bestaan er ook verschillende interpretaties als het aankomt op de ziel, maar één werk is

¹ Hans Joachim Störig. *Geschiedenis van de Filosofie. Eenenvetigste druk*. Spectrum. Amsterdam: 2019. P. 42

² Mark J. Edwards. “Origen.” *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 10 maart 2014 geraadpleegd van <https://plato.stanford.edu/entries/origen/> op 10 maart 2021.; Kirk Essary. *Origen’s Doctrine of the Soul: Platonist or Christian?* Texas Tech University. Texas: 2008. P. 7

verreweg het meest bekend; het werk *Kitāb al-Rūh* van Ibn Qayyim al-Jawziyya (691/1292-751/1350). Echter, de islamitische geleerden zijn niet eensgezind over de inhoud van het boek. Zo werd het werk geprezen door al-'Uthaymīn (gest. 1421/2001),³ maar afgeraden door al-Albānī (gest. 1420/1999).⁴ De inhoud zou volgens hem tegenstrijdig zijn met de Koran, Soenna en de consensus van de vrome voorgangers (*salaf*).⁵ Dit terwijl de werken van Ibn al-Qayyim normaal gesproken door al-Albānī en andere criticasters worden geprezen.⁶ Ik vermoed dat Ibn al-Qayyim in zijn werk filosofische doctrines bespreekt en wellicht enige invloed, direct of indirect, uit de oude Griekse filosofie heeft gehad bij het formuleren van doctrines. Dit is de reden dat ik deze hypothese wil onderzoeken. Deze hypothese wordt geformuleerd in de volgende onderzoeksvraag: *Is Ibn al-Qayyim, direct of indirect, beïnvloed door de Griekse filosofie bij het formuleren van zijn notie van de ziel?*

³ Al-'Uthaymīn. "Kitāb al-Rūh en Hādī al-Arwāh van Ibn al-Qayyim." Geen datum. Geraadpleegd van <https://binothameen.net/content/12878> op 10 maart 2021.

⁴ Al-Albānī. "Kan men terugkeren naar *Kitāb al-Rūh* van Ibn al-Qayyim?" Geen datum. Geraadpleegd van <https://www.al-albany.com/audios/content/3741/على-كتاب-الروح-لابن-القيم> op 10 maart 2021.

⁵ Al-'Uthaymīn heeft salafisme als volgt uitgelegd: "*Salafiyyah* is het volgen van de weg van de Profeet - vrede zij met hem - en zijn Metgezellen, omdat zij degenen zijn die voor ons (*salaf*) kwamen en voor ons uit kwamen, dus het volgen van hen is *salafiyyah*." Hij vindt echter dat er ruimte is voor meningsverschillen op bepaalde kwesties: "kijk naar de weg van de rechtvaardige vroege generaties (*al-salaf al-ṣāliḥ*), wat deden ze vroeger? Kijk naar hun manier en hoe openhartig ze waren in het geval van verschillen waarin *ijtihād* (zelfstandig redeneren) gerechtvaardigd is (en meningsverschillen zijn toegestaan). *Salafiyyah* in de zin dat ze een bepaalde partij zijn met zijn onderscheidende kenmerken en waarin de leden iedereen als misleid beschouwen, deze mensen hebben helemaal niets met *salafiyyah* te maken." Al-'Uthaymīn. "The true Salafis are the followers of the path of the Prophet (blessings and peace of Allah be upon him) and his Companions." 4 januari 2010. Geraadpleegd op <https://islamqa.info/en/answers/125476/the-true-salafis-are-the-followers-of-the-path-of-the-prophet-blessings-and-peace-of-allah-be-upon-him-and-his-companions>, 24 maart 2021.

⁶ Al-Albānī. "Kan men terugkeren naar *Kitāb al-Rūh* van Ibn al-Qayyim?" Geen datum. Geraadpleegd van <https://www.al-albany.com/audios/content/3741/على-كتاب-الروح-لابن-القيم> op 10 maart 2021.

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden heb ik drie deelvragen opgesteld, die in deze thesis als drie afzonderlijke hoofdstukken zullen functioneren:

- *Hoe wordt de ziel genoemd in de Koranexegese (tafsīr) en wat is de positie van Ibn al-Qayyim?*
- *Hoe werd de ziel besproken binnen de islamitische kalām- en filosofische traditie voor Ibn al-Qayyim?*
- *Welke onderwerpen in Kitāb al-Rūḥ zouden mogelijk Griekse filosofische invloeden op de notie van de ziel kunnen hebben?*

2 Religieuze antropologie

De zoektocht naar de ziel kan ons meer vertellen over wat het betekent om mens te zijn. In feite is deze zoektocht van Ibn al-Qayyim dan ook een vorm van antropologie. Echter, deze vorm van antropologie moet niet worden verward met de empirische antropologie wat een verzameling van wetenschappen is die de mens bestudeert aan de hand van waargenomen fenomenen door experimenten en consequenties van onderzochte data.⁷ Hieronder vallen de biologische- en sociale antropologie die antwoorden proberen te formuleren op de vraag ‘wat is de mens?’ Hieronder vallen de enkele benaderingen van het materialisme, fysicalisme en naturalisme waar de atheïstisch bioloog Richard Dawkins een woordvoerder van is. Deze benaderingen gaan ervan uit dat de mens niets anders is dan materie, zoals La Mettrie (gest. 1751) stelde: “*L’Homme Machine*”,⁸ en waarover Feuerbach (gest. 1872) zei: “*Der Mensch ist was er isst*”,⁹ oftewel de mens is slechts een robot die bestaat uit DNA, een organisme zonder ziel. Een andere vorm van antropologie die hieronder valt is de sociale antropologie, wat onder andere het uitgangspunt van het marxisme van de twintigste eeuw is: het is de maatschappij die bepaalt wat het is om een mens te zijn.

⁷ Harry Willemsen (red.). *Woordenboek Filosofie*. Van Gorcum. Assen/Maastricht: 1992. P. 23-24.

⁸ Julien Offray de La Mettrie. *Man a Machine. Philosophical and Historical Notes by Gertrude Carman Bussey*. The Open Court Publishing Co. Chicago: 1912.

⁹ Birgit Meyer. “*Der Mensch ist was er isst.*” *Religious Matters in an Entangled World*. Utrecht University. 24 augustus 2019. Geraadpleegd van <https://religiousmatters.nl/der-mensch-ist-was-er-isst/> op 25 maart 2021.

De antropologie waar mijn onderzoek op is gebaseerd bevindt zich op theologisch terrein. Deze vorm van antropologie zoekt niet naar de vraag ‘wat is de mens?’, maar zoekt net als de filosofische antropologie naar vragen als ‘wie is de mens?’ en ‘wat is de natuur van de mens?’. De empirische antropologie gaat slechts uit van waargenomen materie, terwijl de theologische antropologie uitgaat van openbaring als ultieme autoriteit als het aankomt op zaken die niet waar te nemen zijn, zoals het Wezen van God, Engelen, het leven na de dood of in het geval van dit onderzoek de ziel. Men kijkt naar wat de openbaring stelt om daarover doctrines te formuleren. Het is belangrijk om te vermelden dat de empirische antropologie en de theologische antropologie vanuit twee verschillende domeinen redeneren. De ene gaat uit van empirische waarneming, terwijl de andere zich baseert op de Heilige Schrift. De discussie tussen beide wordt erg moeilijk zolang men niet vanuit eenzelfde discipline redeneert. Sommigen hebben gelijke grond proberen te vinden in de filosofie, maar de filosofische doctrines hebben er regelmatig voor gezorgd dat de Heilige Schrift werd ondermijnd, wat vervolgens weer tot spanningen heeft geleid tussen de filosofen en de theologen. Er bestaan dus spanningen tussen de domeinen van theologie en filosofie – en tevens de wetenschap –, maar bestaat er ook enige vorm van intersectionaliteit? Heeft het wel zin om de theologische antropologie te onderzoeken? Het antwoord hierop is niet eenduidig. Ten eerste heeft de theologische antropologie directe gevolgen voor ons mens- en wereldbeeld en dit heeft weer empirische gevolgen, zoals de vraag over de oorsprong van de mens; komen we van apen of komen we van Adam en Eva? Het heeft daarnaast ook consequenties voor het materialisme en relatie tussen lichaam en geest, want als we een ziel hebben zijn we geen machines bestaande uit slechts materie. Ook heeft het impact op de menselijke vrijheid; heeft de mens keuzevrijheid of is alles voor hem gedetermineerd. Er zullen conflicten tussen beide bestaan en theologische posities moeten dus worden bevestigd of ontkracht wil men tot waarheid van zaken komen. Daarnaast proberen de filosoof en theoloog dezelfde vragen te beantwoorden. Echter, een filosoof geeft niet vanzelfsprekend ultieme autoriteit aan God en de Heilige Schrift; terwijl de theoloog dit wel doet. Tot slot is het belangrijk om met verschillende visies en meningen in dialoog te gaan over de belangrijkste levensvragen, zoals het bestaan van de ziel. In de

Westerse samenlevingen in de eenentwintigste eeuw waarin alle overtuigingen, levensvisies en religies persoonlijke keuzes zijn, zoals filosoof Charles Taylor stelt in *A Secular Age*,¹⁰ kan men leren van elkaars inzichten en meer begrip voor elkaar hebben. Het onderzoek zal dus een bijdrage leveren aan het brede veld van onderzoek binnen de religieuze antropologie naar de ziel vanuit verschillende religieuze perspectieven en hoe deze met elkaar communiceren. Daarbij draagt het bij aan de discussie over de rol van het intellect en het gebruik van logica in het interpreteren van de Heilige Tekst, met name in de islamitische theologie. Het onderzoek heeft daarnaast raakvlakken met andere religieuze tradities, met name het jodendom en het christendom. Ik zal onderzoeken in welke mate de verschillende religies invloed op elkaar hebben uitgeoefend in het formuleren van doctrines. Hiermee tracht ik inzicht te krijgen op de vroege interreligieuze dialoog tussen moslims, joden en christenen; wat er voor kan zorgen dat de hedendaagse interreligieuze dialoog bevorderd wordt. Ole Martin Høystad stelde in haar cultuurgeschiedenis van de ziel dat “men zichzelf pas kan begrijpen in een multiculturele samenleving als hij de ander begrijpt”.¹¹ In haar poging de islamitische ziel te beschrijven maakt zij echter grote academische blunders. Dit laat zien dat er in het Westen bij enkele academici een grote onwetendheid is over de islamitische theologie.¹² Deze scriptie zal trachten een duidelijk beeld te schetsen over de notie van de ziel die besproken wordt binnen de islamitische theologie om deze onwetendheid weg te halen.

3 Academische- en traditionele islamstudies

Met het onderzoek naar *Kitāb al-Rūḥ* tracht ik nieuwe inzichten te geven in de academische islamitische (theologische) studies over de notie van de ziel. Deze scriptie is in eerste instantie gebaseerd op literatuuronderzoek en een kritische analyse van het werk van

¹⁰ Charles Taylor. *Een seculiere tijd*. Zesde druk. Lemniscaat. Rotterdam: 2009.

¹¹ Ole Martin Høystad. *De ziel. Een cultuurgeschiedenis. Vertaald door Wouter De Jong*. Athenaeum-Polak & van Gennep. Amsterdam: 2018. P. 9

¹² Zo presenteert zij zwakke overleveringen als bevestigde uitspraken van de Profeet Mohammed, presenteert extreem soefisme als mainstream-islam, neemt Westerse generalisaties over die betrekking hebben op de islam (met geweld, positie van de vrouw etc.), heeft *nafs* en *rūḥ* in het Arabisch verkeerd gespeld, stelt dat Ibn Sīnā uit Andalusië komt en vele andere blunders. Daarnaast bespreekt zij eigenlijk alles, behalve de daadwerkelijke theologische-filosofische discussies over de ziel. Zie: Ibid., 447-469.

Ibn al-Qayyim. Ik verricht deskresearch en werk met bestaande data en literatuur. Naast de teksten van de Koran en Soenna, als primaire bronnen, gebruik ik *Kitāb al-Rūḥ* zelf, aangezien mijn onderzoek op dit werk is gebaseerd. Los van de bovengenoemde artikelen zal ik ook enkele werken van Griekse en islamitische filosofen en theologen analyseren en deze opnemen in mijn onderzoek. Hierbij zal ik tevens academisch onderzoek raadplegen dat hierbij aansluit. Er zijn een handjevol Westerse academici die onderzoek hebben gedaan naar Ibn al-Qayyim en *Kitāb al-Rūḥ* in het bijzonder, maar het onderzoek naar *Kitāb al-Rūḥ* is tot nu toe beperkt gebleven. Zo heeft Livnat Holtzman degelijk onderzoek verricht naar Ibn Qayyim al-Jawziyya in het algemeen. Samen met Caterina Bori had ze een project genaamd “*A Scholar in the Shadow*” waar verschillende academici aan hebben bijgedragen. Voor de biografie van Ibn al-Qayyim, die ik in dit onderzoek niet uitgebreid zal behandelen, verwijs ik dan ook naar hun volgende artikelen: Caterina Bori en Livnat Holtzman, “*A Scholar in the Shadow*” (2010) en Livnat Holtzman, “*Ibn Qayyim al-Jawziyyah*” (2009). Tevens verricht Jon Hoover onderzoek naar Ibn al-Qayyim en voornamelijk ook naar zijn docent Ibn Taymiyya. Wat betreft *Kitāb al-Rūḥ* verricht Tzvi Langermann nuttig onderzoek, zo heeft hij de artikelen “*The Naturalization of Science in Ibn Qayyim al-Ġawziyya’s “Kitāb al-Rūḥ”*” (2010) en “*Ibn al-Qayyim’s Kitāb al-Ruh: Some Literary Aspects*” (2013) geschreven. Tevens heeft Geneviève Gobillot het artikel “*Corps (badan), âme (nafs) et esprit (rūḥ) selon Ibn Qayyim al-Ġawziyyah à travers son Kitāb al-rūḥ: Entre théologie rationnelle et pensée mystique.*” (in *Shadow*, 229-258) geschreven en Holtzman refereert in sommige artikelen naar *Kitāb al-Rūḥ*, waaronder in het artikel “*Elements of Acceptance and Rejection in Ibn Qayyim al-Jawziyya’s Systematic Reading of Ibn Hazm*” (2013). Het werk van Aboe Ismail en studenten “*de interpretatie van de betekenissen van de Koran*” is gebruikt voor de vertaling van de Koranverzen, een persoonlijke favoriet. De Koranverzen die in dit werk worden aangehaald, zijn geen vertaling uit het Arabisch, maar slechts een interpretatie van de betekenis. Dit komt doordat de Koran in het Arabisch is geopenbaard en nooit kan worden vertaald in een andere taal die recht doet aan de Arabische bewoording.

Koranexegese (*tafsīr*) en de ziel

In deze deelvraag wordt de Koranische data gesystematiseerd waarin de ziel wordt genoemd. Daarnaast zal er ingegaan worden op de verschillende methodes van *tafsīr*. Islamitische theologen keren al eeuwen lang terug naar exegesewerken voor het begrip van de Koran en het formuleren van geloofsdoctrines. Er zullen door mij voorbeelden gegeven worden van verschillende exegeses van een specifiek vers (17:85) uit de Koran over de ziel. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk zullen Ibn al-Qayyim's standpunten worden geanalyseerd en zal het duidelijk worden of deze dichterbij de traditionele- of *kalām*-filosofische exegese staan.

1 Systematiseren van de Koranische data

Er zijn verschillende manieren om woorden op te zoeken in de Koran en deze te categoriseren. Vroeger gebeurde dit uiteraard door de Koran van kaft tot kaft te lezen en de woorden eruit te halen. Vandaag de dag bestaan er zoekmachines, zoals **www.tanzil.net**. Ik heb hier de woorden *rūḥ* en *nafs* ingevoerd en de uitkomsten, na een kritische blik, gesystematiseerd in twee verschillende tabellen, die te vinden zijn in appendix I en II. Voor de vertaling, of interpretatie van de betekenis, heb ik gerefereerd aan het werk van Aboe Ismail en studenten. Hierin interpreteren zij de verzen in de Koran in het licht van de exegesewerken van al-Ṭabarī en Ibn Kathīr,¹³ wiens exegeses bekend staan om hun methodische benadering volgens de traditionele methode (*tafsīr bi- 'l-riwāya*).

De ziel, in het Arabisch *al-rūḥ* of *al-nafs*, komt meerdere malen voor in de Koran. *Rūḥ* komt 21 keer voor in twintig verschillende verzen. Het aantal Makki verzen daarvan is 71,4 procent (vijftien keer) en het aantal Madani verzen is 28,6 procent (zes keer).¹⁴

¹³ Aboe Ismail & studenten. *De interpretaties van de betekenissen van de Koran*. 3e druk. Stichting as-Soennah. Den Haag: 2014. P. 5

¹⁴ Makki-verzen zijn volgens de meest bekende mening verzen die geopenbaard zijn voordat de Profeet de emigratie (*hijra*) had verricht naar de stad Medina. Madani-verzen zijn verzen die geopenbaard zijn na de emigratie. Deze mening

Allah verwijst met het woord *Rūḥ* negen keer naar de Engel Jibrīl (Gabriël),¹⁵ zesmaal noemt hij het Zijn Ziel wanneer Hij Spreekt over de ingeblazen zielen van de profeten Adam en 'Īsā,¹⁶ drie keer als verwijzing naar de Openbaring, éénmaal als Leiding en twee keer als 'ziel' in Q. 17:85. Dit is tevens het enige vers van de Koran over de ziel die een aparte paragraaf heeft in Ibn al-Qayyim's *Kitāb al-Rūḥ*.¹⁷ "En ze vragen jou (o Mohammed) over de ziel (*rūḥ*). Zeg: "De ziel behoort tot de Zaak van mijn Heer. En jullie is slechts een geringe mate van kennis (hierover) gegeven."¹⁸

Het woord *nafs* komt veel vaker voor, maar liefst 290 keer in 266 verschillende verzen. Het Makki-Madani percentage is bijna gelijk; 50,3 procent is Makki (147 keer) en 49,7 procent is Madani (143 keer). *Nafs* verwijst in de meeste verzen naar zelf, ziel of levens. Uit de verzen van de Koran komt naar voren dat Allah de zielen heeft geschapen en dat hij hen voorziet van leiding en hen niet boven hun vermogen belast.^{19,20,21} Er zijn verschillende soorten *nafs*: die oproept naar het slechte,²² die zichzelf verwijt,²³ en de tot rust gekomen *nafs*.²⁴ Ook zullen de *anfus* (mv. *nafs*) weg worden genomen van het lichaam tijdens de slaap en terug gebracht op het moment van ontwaken, terwijl de zielen op het moment van overlijden niet terugkomen.²⁵ Na het sterven zullen de *anfus* weer opgewekt worden en bij Allah worden verzameld op de Dag des Oordeels.²⁶ In het Hiernamaals zal de eindafrekening plaatsvinden, waarin de *anfus* worden beloofd of bestraft naar aanleiding van de daden die zij hebben verricht in deze wereld.²⁷ De mens wordt hier meerdere malen aan herinnerd

wordt gehanteerd voor dit werk. Zie: Al-Zarkashī. *Al-Burhān fī 'ulūm al-Qur'ān*. Dar al-Ḥadīth. Caïro: 1427/2006. P. 132

¹⁵ Q. 2:87, 2:253; 5:110

¹⁶ Q. 15:28-29, 32:9, 38:72, 21:91, 66:12

¹⁷ Ibn Qayyim al-Jawziyya. *Al-Rūḥ*. Redactie: 'Iṣām al-Dīn al-Ṣibābatī. Dār al-Ḥadīth. Caïro: 1424/2003. P. 195.

¹⁸ Q. 17:85

¹⁹ Q. 4:1, 7:189

²⁰ Q. 91:7-9

²¹ Q. 2:286

²² Q. 12:53

²³ Q. 75:2

²⁴ Q. 89:27

²⁵ Q. 39:42

²⁶ Q. 81:7

²⁷ Q. 2:48, 2:281; 3:25 en vele anderen.

door Allah in vele verzen.²⁸ Deze Koranische data is de basis geweest voor vele exegeten, theologen en filosofen voor het beantwoorden van de vragen die zij oproept.

2 Soorten *tafsīr*

Het woord *tafsīr* betekent ‘de uitleg of interpretatie van iets’. Het woord is het werkwoordelijk zelfstandig naamwoord van het infinitief *fassara*, wat ‘uitleggen, verklaren, toelichten, interpreteren’ betekent.²⁹ Een ander woord voor *tafsīr* is *ta’wīl*, zoals al-Ṭabarī aangeeft.³⁰ Varianten van *tafsīr* worden vermeld door de metgezel Ibn ‘Abbās (gest. 68/687): “Er zijn vier soorten van *tafsīr*: de soort die de Arabieren kennen vanuit hun taal, *tafsīr* waarvoor niemand wordt geëxcuseerd indien hij deze niet kent, *tafsīr* die de geleerden kennen en *tafsīr* die alleen bekend is bij Allah.”³¹ Van deze vier soorten zijn er overleveringen bekend die teruggaan op de Profeet Mohammed, zijn metgezellen en opvolgers. Zij hebben de Koran van commentaar voorzien op het moment dat deze zichzelf niet verduidelijkt middels zijn taal of andere verzen.^{32,33} Deze overleveringen, die teruggaan op hen middels een keten (*sanad*) zijn opgeschreven door de vroege Koranexegeten (*muffassirūn*).³⁴ Zo ontstonden er verschillende exegesewerken op basis van overlevering (*tafsīr bi’l-riwāya*),³⁵ zoals van al-Ṭabarī (gest. 310/922) en Ibn Kathīr (gest. 774/1374) waarin zij de Koran trachtten uit te leggen middels andere Koranverzen, uitspraken van de Profeet, zijn metgezellen of opvolgers.³⁶ De tegenhanger van de traditionele exegese is de exegese op basis van de menselijke rede (*tafsīr bi’l-ra’y*). Het uitgangspunt hier is niet de traditionele overleveringen die

²⁸ Q. 59:18

²⁹ Yasir Qadhi. *Een introductie tot de wetenschappen betreffende de Qor-aan. Vertaald door Aboe Yoesoef ‘Abdoellaah*. Uitgeverij Momtazah. Helmond: 2019. P. 475

³⁰ Ibid., 476.

³¹ Al-Ṭabarī 75/1 Ed: Shakhir, zie: ‘Abd al-‘Azīz al-Ṭarīfī. *Al-Taqrīr fī asānīd al-tafsīr*. Maktaba Dār al-Minhāj. Jeddah: 2011. P. 3

³² Ibid.

³³ Abdelilah Ljamai. *Inleiding tot de studie van de koran. Ontstaansgeschiedenis en methodes van de koranexegese*. Uitgeverij Meinema. Zoetermeer: 2005. P. 94

³⁴ Ibid., 93-96

³⁵ Muhammad Ibn Salih al-Uthaymin. *Muqaddima al-Tafsīr lishaykh al-islām Ibn Taymiyya*. Dār al-Waṭan. 2012. P. 143.

³⁶ Ljamai, “Inleiding tot de studie van de koran”, 96.

teruggebracht worden naar de Profeet Mohammed, zijn metgezellen en de generaties die hen volgden. Het uitgangspunt hiervoor is menselijke redenering en persoonlijke opinies. Deze vorm van exegese wordt onder andere gehanteerd door Fakhr al-Dīn al-Rāzī (gest. 606/1210). Op het gebied van de klassieke *tafsīr*-methodologie is de school gebaseerd op overlevering (*riwāya*) het dominante karakter onder de vroege *muffassirūn*. Zij konden verschillen in variëteit, maar waren over het algemeen niet tegenstrijdig met elkaar. Ze gaven meestal een exegese van dezelfde betekenis door verschillende overleveringen of interpretaties.³⁷ Aanhangers van de traditionele methode van *tafsīr* hebben kritiek op de exegese die gebaseerd is op de menselijke ratio, omdat het spreken over de Woorden van Allah zonder kennis zou zijn. Ibn Taymiyya, de docent van Ibn al-Qayyim, stelde dat het verboden is om de Koran uit te leggen aan de hand van menselijke redenering.

In de volgende paragrafen zullen de exegeses van vers 17:85 van Ibn Kathīr, al-Rāzī en Ibn al-Qayyim worden behandeld aangaande de ziel. Ik heb gekozen voor de exegese van Ibn Kathīr in plaats van al-Ṭabarī, omdat deze over het algemeen toegankelijker wordt geacht dan al-Ṭabarī, terwijl de inhoud weinig van elkaar verschilt.³⁸

2.1 Ibn Kathīr

“En ze vragen jou (o Mohammed) over de ziel (rūḥ). Zeg: “De ziel behoort tot de Zaak van mijn Heer. En jullie is slechts een geringe mate van kennis (hierover) gegeven.”

[Koran 17:85]

Ibn Kathīr geeft aan in zijn *tafsīr* dat al-Bukhārī in zijn *ṣaḥīḥ* heeft opgenomen dat Abdullah ibn Mas‘ūd over dit vers zei: “Eens liep de Profeet – vrede zij met hem – samen met mij op een plantage. Toen hij op een stengel van een palmbiad uitrustte, kwam een groep joden voorbij gelopen. Sommigen van hen zeiden tegen de

³⁷ Ellethy, “Islam, Context, Pluralism and Democracy,” 37.

³⁸ Muḥammad Ṣāliḥ al-Munajjid. “Which is more sound, Tafseer Ibn Katheer or Tafseer al-Tabari?” Geraadpleegd van <https://islamqa.info/en/answers/43778/which-is-more-sound-tafseer-ibn-katheer-or-tafseer-al-tabari> op 9 juni 2021.

anderen: “Vraag hem over de *rūḥ*.” Terwijl anderen zeiden: “Wat is de reden dat je dat zal vragen?” Weer andere zeiden: “Vraag hem dat niet, want hij zal je een antwoord geven dat je niet leuk vindt.” Toch zeiden ze: “Vraag hem.” Dus zij vroegen hem over de *rūḥ*. De Profeet – vrede zij met hem – bleef stil en gaf geen antwoord. Ik wist dat hij openbaring ontving, dus ik bleef waar ik was. Toen de openbaring klaar was, zei de Profeet – vrede zij met hem –: “En zij vragen jou (o Mohammed) over de ziel. Zeg: “De ziel behoort tot de Zaak van mijn Heer. En jullie is slechts een geringe mate van kennis (hierover) gegeven.”³⁹ Daarna zegt Ibn Kathīr: “Deze context lijkt te suggereren dat dit vers is geopenbaard in Medina, en dat het was geopenbaard toen de joden hem dit vroegen in Medina, alhoewel de complete *sūrah* is geopenbaard in Mekka. Het antwoord hierop kan zijn dat het vers voor een tweede keer is geopenbaard in Medina, nadat het al een keer was geopenbaard in Mekka, of dat hij geïnspireerd is door Allah om hen te beantwoorden met dit vers.”⁴⁰

Al-‘Awfī heeft overgeleverd dat Ibn ‘Abbās zei: “Dit ging over toen de joden tegen de Profeet – vrede zij met hem – zeiden: “Vertel ons over de *rūḥ* en hoe de *rūḥ* in het lichaam wordt gestraft (want de *rūḥ* is iets waar alleen Allah kennis over heeft, en er was geen openbaring over). Hij antwoordde hen niet. Toen kwam Jibrīl naar hem en zei: “Zeg: “De ziel behoort tot de Zaak van mijn Heer. En jullie is slechts een geringe mate van kennis (hierover) gegeven.”⁴¹ Toen de Profeet – vrede zij met hem – dit aan hen vertelde, zeiden zij: “Wie heeft jou dit verteld?” Hij zei: “Jibrīl bracht het bij mij van Allah.” Zij zeiden: “Bij Allah, niemand heeft het jou verteld, behalve onze vijand (d.w.z. Jibrīl). Toen openbaarde Allah: “Zeg (O Mohammed): “Wie een vijand is van Jibrīl, waarlijk, hij heeft het (d.w.z. deze Koran) met de Toestemming van Allah op jouw hart neergezonden, ter bevestiging van datgene wat daarvóór was geopenbaard.”^{42,43}

³⁹ Ibn Kathīr. *Tafsir Ibn Kathir (Abridged)*. Vol. 6. Abridged by a group of scholars under the supervision of Shaykh Safiur-Rahman al-Mubarakpuri. Darussalam. Riyadh: 2003. P. 76

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Q. 17:85

⁴² Q. 2:97

⁴³ Ibn Kathīr, “*Tafsir Ibn Kathir* (vol. 6)”, 77.

Ibn Kathīr bevestigt dat dit vers over de menselijke ziel gaat en zei verder over dit vers: “De exegeten hebben verschillende meningen over de bedoeling van *rūḥ* in deze context. Eén daarvan is dat de *arwāḥ* (mv. *rūḥ*) van de nakomelingen van Adam wordt bedoeld. Suhaylī heeft het meningsverschil tussen de islamitische geleerden vermeld betreffende of de *rūḥ* en de *nafs* (ziel) hetzelfde zijn of niet. En hij heeft vastgesteld dat het een lichte essentie (*dhāt laṭīfa*) is, zoals de lucht, die loopt in het lichaam zoals het water loopt in de boomaderen. Hij stelde ook vast dat de *rūḥ* die de Engel blaast in de embryo de *nafs* is op voorwaarde dat het verbonden is met het lichaam en dat het daardoor bepaalde eigenschappen krijgt van lof of misprijzen. Het is dan of de tot rust gekomen ziel (*al-nafs al-muṭma'inna*) of de ziel die leidt tot het slechte (*al-nafs amāratu bi al-sū'*). Net zoals het water het leven betekent voor de bomen. Deze krijgt wegens het mengen ermee een specifieke naam; indien het bijvoorbeeld verbonden is aan een druivenboom, en je maakt er sap van, dan wordt het of druivendrank of wijn. Het kan immers nooit als water genoemd worden, behalve op een metaforische manier. Op een gelijke manier wordt de *nafs* niet genoemd als *rūḥ*, en de *rūḥ* niet als *nafs*, behalve op deze (metaforische) manier. De opsomming wat we zeggen is dat *rūḥ* de bron is van de *nafs* en haar essentie. En *nafs* is een combinatie van deze en haar verbondenheid met het lichaam. En zij is hetzelfde (als de *rūḥ*) van hetzelfde aspect, maar niet van alle aspecten. En Allah weet het Beste.”⁴⁴

2.2 Fakhr al-Dīn al-Rāzī

Fakhr al-Dīn al-Rāzī breekt in zijn exegetisch werk *Mafāṭīḥ al-Ghayb* met de traditionele methode van *tafsīr*.⁴⁵ Hij stelt dat *rūḥ* in dit vers (17:85) gaat over hetgeen de oorzaak is van leven in een mens. De *ḥadīth*-canon geldt als basis voor zijn exegese, maar

⁴⁴ Ibn Kathīr, *Tafsīr al-Qurān al-Azīm*, geraadpleegd van <https://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=7&tSoraNo=17&tAyahNo=85&tDisplay=yes&Page=3&Size=1&LanguageId=1> op 23 juni 2021.

⁴⁵ Tariq Jaffer. “Fakhr al-Dīn al-Rāzī on the Soul (*al-nafs*) and Spirit (*al-rūḥ*): An Investigation into the Eclectic Ideas of Mafāṭīḥ al-ghayb.” *Journal of Qur'anic Studies*, 2014, vol. 16, no. 1 (2014), pp. 95.

hij levert hier kritiek op en breidt dit uit met verschillende filosofische overwegingen en debatten.⁴⁶ Zo stelt hij:

“Er is overgeleverd dat de joden tegen de Quraysh zeiden: “vraag Mohammed over drie zaken, als hij jullie inlicht over twee en zwijgt over de derde is hij een Profeet: vraag hem over de mensen van de grot (*Aṣḥāb al-Kahf*), *Dhū al-Qarnayn* en over de ziel (*rūḥ*).” Zij vroegen dit aan de Boodschapper van Allah, waarop hij – vrede zij met hem – zei: “Ik zal jullie hier morgen over inlichten”, zonder dat hij *in shā’ Allah* (als Allah het wil) zei. Hierop werd er vier dagen niets aan hem geopenbaard, waarna Allah openbaarde: “En zeg waarlijk niet over iets: “Waarlijk, ik zal het morgen doen.” Behalve (als je daarbij zegt:) *in shā’ Allah*”.⁴⁷ Toen heeft hij het verhaal van de mensen van de grot (*Aṣḥāb al-Kahf*) en *Dhū al-Qarnayn* uitgelegd en zweeg over de ziel, waarna Allah openbaarde: “De ziel behoort tot de Zaak van mijn Heer.”⁴⁸ En hij toonde aan dat het verstand van de schepping niet in staat is de waarheid van de ziel te kennen: “En jullie is slechts een geringe mate van kennis (hierover) gegeven.”^{49,50} Onder de mensen zijn er die deze overlevering op de een of andere manier bekritisieren. Ten eerste: Dat de ziel noch een grotere zaak, noch een hogere plaats heeft dan Allah, de Almachtige. Als kennis van Allah, de Almachtige mogelijk is en zelfs plaatsvindt, welke belemmering verhindert haar dan om de ziel te kennen?” [...] “De kwestie van de ziel is bekend bij de kleinste filosofen en de laagste van de mensen van *kalām*. Als de Profeet – vrede zij met hem – zou zeggen dat hij deze niet kent zou dat een vernedering zijn. Onwetendheid over een dergelijke kwestie zou een persoon vernederen, dus hoe

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Q. 18:23-24

⁴⁸ Q. 17:85

⁴⁹ Q. 17:85

⁵⁰ Deze overlevering is onder andere opgenomen door ‘Alī bin Aḥmad al-Wāḥidī (gest. 468/1076) in zijn *Asbāb al-Nuzūl al-Qur’ān*. Zie: ‘Alī bin Aḥmad al-Wāḥidī. *Asbāb al-Nuzūl al-Qur’ān*. (*Reasons and occasions of revelation of the Holy Quran*). Ed. Kamāl Basyūnī Zaghlūl. Dar al-Kutub al-Ilmiyah. Beirut: 2016. P. 299

zit het met de Boodschapper die de meest kennis van de geleerden heeft en de beste van deugd.”⁵¹

Door kritiek te leveren op deze overlevering creëert al-Rāzī ruimte voor zijn filosofische benadering over de notie van de ziel. Hij bespreekt de verschillende theorieën van de filosofen en de mensen van *kalām*. Hij neemt hier de rol van commentator op zich. Dit zorgt ervoor dat hij de filosofische debatten kan verweven met de wetenschap van *tafsīr*.⁵² Hij behandelt verschillende filosofische vragen, zoals over de essentie van de ziel, waar dit vers antwoord op zou moeten geven. De betekenis (*ta'wīl*) moet volgens hem niet gezocht worden in de traditionele exegese, maar aan de hand van filosofische vragen.⁵³

Al-Rāzī komt in de exegese van dit vers tot de conclusie dat de ziel een bestaand gegeven is dat in essentie verschilt met het lichaam.⁵⁴ Hiervoor maakt hij zowel gebruik van schriftelijke (*naqlī*) als rationele (*'aqlī*) bewijzen.⁵⁵ Al-Rāzī bevestigt dus het bestaan van de ziel. Hier neemt hij de notie van Ibn Sīnā over waarin hij stelt dat de ziel immaterieel is en geen ruimte bezit. Hier wijkt hij af van de positie van de Ash'arieten (Ashā'ira) die over het algemeen stelden dat de ziel in het lichaam verblijft of iets lichamelijks bezit.⁵⁶ Het laat zien dat al-Rāzī breekt met de oorspronkelijke posities van de vroegere Ashā'ira en een nieuwe trend begint zijn theologie.⁵⁷ Hij weerlegt de mensen van *kalām* met filosofische argumenten, zich baserend op Hellenistisch gedachtegoed.⁵⁸

2.3 Ibn al-Qayyim

Ook Ibn al-Qayyim bespreekt in *Kitāb al-Rūḥ* het vers dat Ibn Kathīr en al-Rāzī hebben besproken in hun exegesewerken. Ibn al-Qayyim baseert zich bij de uitleg van het vers op de authentieke overlevering van Ibn Mas'ūd, die Ibn Kathīr ook gebruikt, en stelt

⁵¹ Fakhr al-Dīn al-Rāzī, *Mafātīḥ al-Ghayb*, vol. 21, p. 391-392. Geraadpleegd van <https://al-maktaba.org/book/23635/3635> op 6 april 2021.

⁵² Jaffer, “*Fakhr al-Dīn al-Rāzī on the Soul (al-naḥs) and Spirit (al-rūḥ)*”, 96.

⁵³ Ibid., 98.

⁵⁴ Ibid., 101.

⁵⁵ Ibid., 97.

⁵⁶ Ibid., 97.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

dat de overlevering waarin Quraysh de joden vroegen, die al-Rāzī noemt, zwak is.⁵⁹ Ook stelt hij dat het vers daarom een Madani vers is, en geen Makki vers. Hier wijkt hij dus af van de interpretatie van Ibn Kathīr.⁶⁰ Hierna bespreekt hij zes overleveringen die teruggaan op Ibn ‘Abbās. Echter, hij neemt de tweede overlevering die Ibn Kathīr opneemt niet mee in zijn discussie.⁶¹ Ibn al-Qayyim neemt in zijn bespreking een bepaald standpunt in, die op zijn minst opvallend te noemen is: “Het is bekend dat de joden vroegen naar een kwestie die alleen bekend kon worden door openbaring. Namelijk de *Rūḥ* die bij Allah is, welke de mens niet kent. Wat betreft de ziel van de mens, deze is niet onbekend, verschillende religieuze denominaties hebben erover gesproken, daarom kan het antwoord niet zijn van de tekenen van profetschap.”⁶² Ibn al-Qayyim lijkt hier de interpretatie van al-Rāzī te volgen. Echter, hij stelt niet dat het gaat over de menselijke ziel. Wel geeft hij aan dat sommigen van de *salaf* stelden dat dit vers gaat over de menselijke ziel, maar, zo stelt hij, zij worden tegengesproken door alle vroegere geleerden (*salaf*) en dit is volgens hem een mening die aangehouden wordt door sommige latere geleerden (*khalaf*). De *Rūḥ* die in dit vers wordt genoemd is volgens hem: “een grote Engel die zal opstaan met de andere Engelen op de Dag der Opstanding, zoals Allah in zijn Boek heeft vermeld.”⁶³ Ibn al-Qayyim formuleert hier dus zijn eigen interpretatie, die niet overeenkomt met de interpretaties van Ibn Kathīr en al-Rāzī. Wel neemt hij de notie van al-Rāzī over dat de menselijke ziel niet iets onbekends is. Dit lijkt te suggereren dat hij op zijn minst beïnvloed is door het werk van al-Rāzī.

⁵⁹ Ibn al-Qayyim, “*Kitāb Al-Rūḥ*,” 195.

⁶⁰ Ibid., 197.

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibid., 196.

⁶³ Ibid., 195.

Griekse Filosofie en Kalām

In dit hoofdstuk zal ik de verschillende Griekse terminologieën bespreken die betrekking hebben op de ziel, omdat deze als basis gelden voor de *kalām*-traditie. Hierna zal ik de *kalām*-traditie bespreken en ingaan op de doctrines die zij hebben ontwikkeld aangaande de ziel. Vervolgens zal ik de islamitische filosoof Ibn Sīnā bespreken die een grote impact heeft gehad op het islamitisch denken voor de tijd van Ibn al-Qayyim. In de besprekingen van deze noties van de ziel zal ik tevens refereren aan de positie van Ibn al-Qayyim, mocht hij zich hierover uitgesproken hebben, ten opzichte van de posities van de filosofen en de mensen van *kalām*.

1 Griekse Filosofie

1.1 Logos

Heraclitus (gest. ca. 475 v. Chr.) en de Stoa (van ca. 300 v. Chr. tot 200 na Chr.)⁶⁴ stelden dat *logos* het immanente principe is van de totale, voortdurend wordende en zich in tegenstellingen manifesterende kosmos, als een scheppend maar stoffelijk vuur. De *logos* is een eerste beginsel dat niet de geest is, in zover dit eerste beginsel stoffelijk blijft.⁶⁵ In de metafysica onderscheiden de Stoïci twee beginselen: de (bepalingloze) stof als het passieve beginsel en de *logos* (rede), ook wel *pneuma* genoemd en voorgesteld als het scheppende vuur, als actief beginsel. Dat wil zeggen dat de volkomen onbepaalde stof al haar bepalingen en differentiaties ontvangt vanuit de *logos*. Zo drukken de Stoïci hun overtuiging uit dat alles in de wereld redelijk is, volgens redelijke normen en wetten verloopt. De kosmos is een geordend organisch geheel waarin alles verbonden is. De menselijke ziel is een emanatie van het goddelijke vuur en bestaat uit acht delen. Het eerste deel, het denkvermogen, heeft daarover de leiding. Omdat

⁶⁴ Het stoïcisme is tijdens de Hellenistische periode de meest invloedrijke filosofische stroming. Het doel van het leven volgens de Stoïci is volmaakte redelijkheid, of leven volgens de rede. Aangezien de rede een emanatie is van de universele *logos*, is dit ook een leven volgens de *logos*. Men dient te handelen volgens de rede en zal daardoor gelukkig zijn. Zie: Willemsen, “Woordenboek Filosofie”, 403.

⁶⁵ Ibid., 165-166.

de *logos*, hoe goddelijk ook, niet onstoffelijk is maar stoffelijk vuur, is ook de menselijke ziel stoffelijk, ze overleeft de dood wel, maar alleen door in het vuur terug te keren.⁶⁶ Sommige islamitische groeperingen pasten deze vorm van emanatie toe op de islamitische openbaring. Zo stelden zij dat de ziel een emanatie is van Allah die ronddwaalt in het lichaam van de gelovige. Het lichaam zou menselijk zijn en de ziel goddelijk. Dit is voor Ibn al-Qayyim een van de ergste dingen die enkelen van de filosofen hebben gesteld.⁶⁷ Volgens Ibn al-Qayyim hebben zij dit overgenomen van de christenen. Ibn al-Qayyim heeft geen goed woord over voor deze groeperingen en geeft aan dat er een consensus is dat de zielen een geschapen entiteit zijn door Allah.⁶⁸

1.2 Pneuma/Psyche

Bij Plato (gest. 347 v. Chr.) en Aristoteles (gest. 322 v. Chr.) staat *logos* voor rede, argumentatie en definitie. Het is onderdeel van de *psyche*. *Psyche* is een Grieks woord dat oorspronkelijk leven betekent, vervolgens verschijning of geest van een gestorvene, vandaar is het de bron van het leven: de ziel, zowel van de dieren als van mensen.⁶⁹ Een ander Griekse woord voor ziel of geest is het eerder genoemde *pneuma*. Oorspronkelijk staat dit voor (levens-)adem of levensgeesten in medische context. *Pneuma* gaat vervolgens de ziel betekenen, aanvankelijk gedacht als iets vluchtigs zoals de adem en pas later, bij Philo (gest. 50 na Chr.), als onstoffelijk. De ontwikkeling van het pneumabegrip loopt dus niet uit op de geest maar op de ziel die wordt, zoals straks de geest, gedacht als onstoffelijk.⁷⁰ Volgens Plato zijn er drie soorten zielen in het menselijke lichaam. Alleen één daarvan is onsterfelijk en goddelijk, de rationele ziel (*logos*).⁷¹ Deze rationele ziel deelt volgens Plato in het eeuwige wezen van de vormen uit de

⁶⁶ Ibid., 403.

⁶⁷ Ibn al-Qayyim, “*Kitāb al-Rūḥ*”, 208-209.

⁶⁸ Ibid., 188-189.

⁶⁹ Ibid., 348.

⁷⁰ Ibid., 165-166.

⁷¹ Enrico Crivellato, Domenico Ribatti. Soul, mind, brain: Greek philosophy and the birth of neuroscience. Elsevier. Brain Research Bulletin 71 (2007) 327–336

ideeënwereld.^{72,73} Deze ziel is intelligent en rationeel, maar onzichtbaar. Volgens Plato is deze ziel onsterfelijk die gevangen is in een sterfelijk lichaam.^{74,75} Ibn Sīnā neemt deze notie over van Plato en stelt dat alleen het intellectuele deel van de ziel, of de rationele ziel, gescheiden moet zijn van het lichaam.⁷⁶ Daarnaast erkent Plato twee andere soorten sterfelijke zielen: de begeerlijke, opvliegende ziel (*thymos*),^{77,78} en de dierlijke/animale of begeerlijke ziel (*epithymētikon*).⁷⁹ Zijn argumentatie hiervoor is dat het duidelijk is dat een en hetzelfde voorwerp onmogelijk tegelijk tegengestelde bewegingen kan vertonen in hetzelfde onderdeel ten opzichte van hetzelfde object, dus als men zoiets bij psychische activiteiten constateert, weet men dat in de *psyche*

⁷² Door zijn ideeënleer, geïnspireerd door Heraclitus, nam Plato een extreem realistisch standpunt aan. Dit houdt in dat de Ideeën in de zogenaamde Ideeënwereld zelfs reëler zijn dan de materiële objecten, die slechts zwakke afspiegelingen zijn van de Ideale werkelijkheid. Plato zag de kenmerken die men kan waarnemen van voorwerpen als tijdelijke zwakke manifestaties van eeuwige bestaande Ideeën of Vormen. Deze Vormen zijn onafhankelijk en bevinden zich buiten de materie, en zijn dus niet waar te nemen met de zintuigen. Echter, deze Vormen zijn kenbaar door het verstand. Deze vormen zijn dus transcendent, om een voorbeeld te noemen; een specifiek paard is een niet-perfekte afspiegeling van het oerbeeld Paard of Paardheid. In het rijk van de Ideeën is er Eén Idee van het hoogste Goed dat een centrale plaats inneemt. Dit kan ook wel het Idee der Ideeën, of God, worden genoemd en hieraan is alles ondergeschikt als aan zijn hoogste doel. Het is het ultieme einddoel van het universum. Zie: Störig, “*Geschiedenis van de Filosofie*”, 172

⁷³ Stephen R. L. Clark, “*Ancient Philosophy*”. In: Anthony Kenny (ed.). *The Oxford History of Western Philosophy*. Oxford University Press. Oxford: 2000. P. 29

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Zo ontwikkelde Plato, in navolging van Pythagoras, het concept van het lichaam als een tijdelijke vergaarbak van de onsterfelijke ziel, die kon bij de dood van het ene lichaam in het andere overgaan. Zie: Crivellato & Ribatti, “*Soul, mind, brain*”, 331.

⁷⁶ Hier heeft Ibn Sīnā tevens dezelfde mening als de Dawoodi Bohra, een Ismaili-sekte die Yasir Qadhi binnen de islam ziet omdat ze in het Hiernamaals geloven en een niet-gewone sharia-wet hebben die ze volgen. Andere Ismaili-scholen, zoals de Nizari en Druzen, geloven in reïncarnatie en geloven niet in het Hiernamaals of hebben geen Sharia-wet; ze bidden niet, vasten niet of geven geen liefdadigheid. Daarom worden ze vaak als ketters gezien. Zie: Yasir Qadhi. *The Life in the Barzakh #10: Can The Living Interact With the Dead?* 21 December 2019. Geraadpleegd van: <https://www.youtube.com/watch?v=Zbs9zcjzyew&t=2181s> op 18 maart 2021. 33:00-44:35.

⁷⁷ Crivellato & Ribatti, “*Soul, mind, brain*”, 331.

⁷⁸ Plato, “*Timaeus*”, 264-265.

⁷⁹ Crivellato & Ribatti, “*Soul, mind, brain*”, 331.

sprake moet zijn van meerdere elementen.⁸⁰ Iets kan niet zijn en niet-zijn tegelijkertijd volgens Plato.⁸¹ De rationele ziel is constant in oorlog met de andere zielen en zal verlost worden bij de dood.⁸²

Ibn al-Qayyim bespreekt in *Kitāb al-Rūḥ* dat ook veel islamitische geleerden hebben gesteld dat de mens drie soorten zielen heeft; de ziel die oproept tot het slechte (*al-nafs amāratu bi al-sūʾ*),⁸³ de zelfverwijtende ziel (*al-nafs al-lawwāma*)⁸⁴ en de tot rust gekomen ziel (*al-nafs al-muṭmaʾinna*).⁸⁵ Wellicht nemen zij de argumentatie van Plato over. Ibn al-Qayyim weerspreekt deze mening echter en stelt dat de juiste mening is dat de mens één *nafs* heeft, maar dat deze *nafs* genoemd is bij verschillende karakteristieken.⁸⁶ Zo wordt een ziel bijvoorbeeld tot rust gekomen door het gedenken van Allah: “Weet dat door het gedenken van Allah de harten tot rust komen.”⁸⁷ De verschillende soorten karaktereigenschappen van de ziel hebben wel constant een oorlog met elkaar. Als de tot rust gekomen ziel oproept tot het geloven in Allah alleen en het volgen van de Profeet zal de ziel die oproept tot het slechte oproepen tot polytheïsme en het kiezen van uitspraken buiten de openbaring.⁸⁸ Ook probeert de slechte ziel de intentie van de dienaar te beïnvloeden zodat een goede daad een valse intentie krijgt of dat men eraan twijfelt.⁸⁹

Aristoteles ziet de ziel als het eigen vorm-element van het lichaam (althans van de stof), maar ook hij stelt zich, in zijn *De Anima*, de vraag of alle zielen innerlijk met de stof verbonden zijn. Omdat de menselijke ziel wanneer ze kent, identiek is met het algemene wezen van de zaak die ze kent, besluit Aristoteles dat de menselijk

⁸⁰ Plato. *De ideale staat. Politeia*. Vertaald door Gerard Koolschijn. Athenaeum-Polak & van Gennep. Amsterdam: 2017. P. 150-151.

⁸¹ Voor de hele argumentatie van Plato zie: “*Politeia* [435-445]”, of zie: *Elementen in de psyche* [435-445] in Plato, “*De ideale staat*”, 149-163. Of Plato. *The Republic of Plato*. Second Edition. Translated with notes and an interpretive essay by Allan Boon. BasicBooks. Paris: 1991. P. 113-125

⁸² Plato, “*Phaedo*”. In: Plato. *Verzameld Werk. Tweede deel*. Vertaald door Xaveer de Win. Uitgeverij Ambo. Baarn: 1978. P. 287

⁸³ Conform: Q. 12:53: “*Waarlijk, de ziel draagt op tot het slechte, behalve (de ziel) die mijn Heer heeft begenadigd.*”

⁸⁴ Conform: Q. 75:2: “*En ik zweer bij de zelfverwijtende ziel.*”

⁸⁵ Conform: Q. 89:27: “*(Er zal tegen de godsvruchtige gezegd worden:)* “*O jij, de tot rust gekomen ziel.*”

⁸⁶ Ibn al-Qayyim, “*Kitāb al-Rūḥ*”, 275.

⁸⁷ Q. 13:28

⁸⁸ Ibid., 284.

⁸⁹ Ibid., 285.

ziel niet innerlijk aan de stof gebonden is.⁹⁰ Aristoteles ziet de ziel tevens als vorm, het lichaam als stof, en beider verhouding als die van *act* en *potentie*.⁹¹ Bijgevolg kan geen van beide zijn zonder de ander. Daarom sterft de ziel met het lichaam, behalve misschien, zoals Aristoteles eenmaal zegt, het actieve verstand dat 'van buiten af' bij de mens is binnengekomen.⁹² Ibn al-Qayyim heeft deze positie opgenomen in zijn werk en het behoort volgens hem, op het materialisme na, tot de meest onnauwkeurige mening: "De ziel is geen lichaam of een niet-essentiële eigenschap, en woont ook niet op één plaats. Het heeft geen hoogte, breedte, diepte of kleur. Het is zonder deel en woont niet binnen of buiten de wereld, noch is het parallel of in strijd ermee. Dit is de mening van de Neoplatonisten (*Masha'īn*) en al-Ash'arī heeft Aristoteles geciteerd. Ze hebben beweerd dat de ziel in het lichaam woont en het controleert zonder bijzondere nabijheid."⁹³ De juiste positie voor de mensen van verstand is volgens hem dat de mens bestaat uit lichaam en ziel.⁹⁴

1.3 Nous

Een ander belangrijk Grieks begrip is het woord *nous*, dit duidt niet de ziel aan maar het hoogste kenvermogen, en dat wordt door Plato en Aristoteles gedacht als 'van de stof gescheiden'. Bovendien krijgt het bij Plotinus (gest. 270 na Chr.) de betekenis geest, omdat *nous* de eerste hypostase is,⁹⁵ dus onmiddellijk ná het Ene.⁹⁶ De geest is dan nog niet zelf het hoogste beginsel. Dit

⁹⁰ Willemsen, "Woordenboek Filosofie", 348.

⁹¹ Voor uitleg act en potentie zie: Ibid., 11; Ibid., 336-337.

⁹² Ibn al-Qayyim, "*Kitāb al-Rūh*", 252.

⁹³ Ibid., 226.

⁹⁴ Ibid., 226-227.

⁹⁵ Willemsen zegt: "Plotinus onderscheidt drie hypostasen die uit elkaar voortkomen: het Ene, de Geest (*Nous*) en de Ziel (*Psyche*); uit de laatste komt de gehele materiële wereld voort. In het gelijktijdige tot ontwikkeling komend christelijk denken wordt hypostase gebruikt voor een geleding die in God, de oorsprong van de kosmos, zelf aanwezig is: het wordt een trinitarisch begrip. Als zodanig is het meestal met persoon vertaald. Gods ene natuur of substantie wordt door drie personen bezeten." Zie: Ibid., 203.

⁹⁶ Willemsen zegt: "Plotinus stelt dat het Ene en het wezen identiek zijn. Maar zo'n eenheid is wel onvolkomen, omdat de substantiële delen van het wezen veelvoudig zijn. Er ligt een absoluut Ene aan ten grondslag. Dat wil zeggen dat het Ene is het absoluut enkelvoudige principe, dat iedere veelheid vereent. Het Ene is zowel transcendent als immanent. In de strikte zin van het woord kan van het hoogste Ene niets worden uitgezegd. Alleen in oneigenlijke zin, in de relatie tot de eindige wereld kan het als het oneindige Ene, als het Goede en als hoogste

begrip vinden we terug bij Ibn al-Qayyim als *'aql*, of verstand. Het verstand, oftewel de rede, is volgens hen gelijk aan gewoon, gezond, rationeel denken, voortgebracht door de natuurlijke aangeboren aanleg (*fiṭra*) van de mens. Het is geen vooraf bepaald denksysteem dat wordt gebracht en bedoeld om in overeenstemming te worden gebracht met de Schrift. Volgens hem heeft Allah de mens een aangeboren karakter of *fiṭra* geschonken.^{97,98}

2 Kalām

2.1 Kennismaking met Griekse filosofie

De moslims kwamen voor het eerst in aanraking met aspecten van het Grieks-Syrische denken op het moment dat zij de gebieden van Irak en Perzië veroverden in de eerste eeuwen van de islamitische jaartelling. De christelijke scholen die waren opgezet door de Sassaniden waren sterk beïnvloed door de Hellenistische traditie,⁹⁹ en hanteerden het Grieks en Assyrisch als officiële talen binnen haar curriculum.¹⁰⁰ Het alternatieve monotheïsme wat het Christendom bood werd door haar theologen onderbouwd aan de hand van neoplatoons gedachtegoed waarin elementen vanuit het Aristotelische en Stoïcijnse denken zat verwerkt.¹⁰¹ Zo werd het woord *logos* in de traditie van de vroege Kerkvaders gebruikt voor de tweede ‘persoon’ (of *hypostase*) van de Drie-Eenheid, Jezus Christus, aan de hand van het begin van het Johannes-Evangelie: ‘In het begin was het Woord [*Logos*], het Woord was bij God en het Woord was God.’¹⁰² *Logos* behield tevens de betekenis vanuit de Griekse traditie. In de Arabische-christelijke traditie werd *Logos* vertaald als *kalima*. De beoefenaars van *kalām* gingen

kracht worden beschouwd. De eenheid van alles bevat de veelheid van individuele wezens en zij heeft haar basis in een boven het onderscheid van eenheid en veelheid uitstijgende enkelvoudigheid van het absolute, welke wezensinhoud zich in oneindig vele verschijningsvormen toont.” Zie: Ibid., 125.

⁹⁷ Hakim, “*The forgotten rational thinking in the Hanbalite thought with special reference to Ibn Taymiyya*,” 141.

⁹⁸ Parrott, “*The Case for Allah’s Existence in the Quran and Sunnah*.”

⁹⁹ Carl Sharif El-Tobgui. *Ibn Taymiyya on Reason and Revelation. A Study of Dar’ ta’ āruḍ al- ‘aql wa’ l-naql*. Brill. Leiden-Boston: 2020. P. 31

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Ibid., 32-33.

¹⁰² Jan M.F. van Reeth. *Kalām. Arabisch denken over God en wereld*. Garant. Antwerpen – Apeldoorn: 2011. P. 52

tevens aan de slag met deze begrippen en zagen in dit begrip overeenkomsten met de Koranische terminologie van *Kalām Allah* of 'het Spreken van Allah'. Hierin ontstonden vragen in hoeverre het Woord van Allah anders was dan dat van de christenen. Zo hebben de islamitische beoefenaars van *kalām*, in het Arabisch *mutakallimūn*, getracht de christelijke analyse van de vroege Kerkvaders, toe te passen op de islamitische goddelijke openbaring. *Kalām* kreeg de betekenis van 'rede', en de beoefenaars van *kalām* werden geacht te handelen naar rationeel, wetenschappelijke handstaven die de natuur of de god(en), op een speculatieve basis bestuderen volgens de criteria van Aristotelische logica (*manṭiq*).¹⁰³ In Baghddad en Basra werkten islamitische geleerden deze doctrines uit en ontwikkelde een apologetische versie van de islam jegens de filosofische argumenten van de christenen en joden. Er ontstonden interreligieuze debatten die gevoerd werden op basis van logische redentie.¹⁰⁴ Deze geleerden ontleenden veel autoriteit aan de rede. De rede is volgens hen een kritische tool waarmee men de natuurlijke schepping en openbaring van Allah kan bekijken. Het kan bepaalde godsdienstige waarheden uitwerken en argumenten tegen het geloof weerleggen. Rationele argumenten tegen het geloof zouden in tegenspraak moeten zijn met de hoogste denkprincipes van het verstand zelf en moeten dus met verstandelijke middelen weerlegd kunnen worden. Deze denkprincipes zijn al eeuwen voor hen vastgesteld door Aristoteles in zijn *Analytica Priora* en *Posteriora*. Een middel dat veelal werd gebruikt was Aristoteles' leer van syllogismen.¹⁰⁵

De eerste interreligieuze debatten die plaatsvonden bouwden verder op de vraag van de theodicee. Deze bekende discussie ging over de menselijke vrije wil en de Goddelijke voorbeschikking. Aan de hand van deze discussie ontstonden verschillende islamitische groeperingen, zoals de Qadarieten (Qadariyya) onder leiding van Ma'bad al-Juhanī (geëxecuteerd 80/699), en de Jabrieten (Jabriyya), onder leiding van al-Ja'd ibn Dirham (geëxecuteerd 105/724). De Qadariyya stelden dat de mens een

¹⁰³ Ibid., 53

¹⁰⁴ Jonathan A.C. Brown. *Misquoting Muhammad. The Challenge and Choices of Interpreting the Prophet's legacy*. Oneworld Publications. London: 2015. P. 33

¹⁰⁵ Ibid.

volledige eigen wil en verantwoordelijkheid heeft in zijn doen en laten, dit past volgens hen bij de Rechtvaardigheid van Allah. De mens moet een eigen wil hebben om zijn eigen daden te scheppen, zodat Allah deze daden kan bestraffen of belonen naar gelang zijn Rechtvaardigheid.¹⁰⁶ De Jabriyya stelden dat Allah Almachtig is en daarom alles heeft voorbeschikt. De mens heeft dus geen eigen keus en morele verantwoordelijkheid, omdat dit zou passen bij de Almacht van Allah. Mocht dit niet zo zijn, dan zou dit volgens hen betekenen dat Allah niet Almachtig is.¹⁰⁷ De doctrine van de Jabriyya werd verder ontwikkeld door Ja'd's student al-Jahm ibn Ṣafwān (gest. 128/746).¹⁰⁸ Ja'd en Jahm waren tevens de eersten die stelden dat de Koran geschapen is door, en niet het letterlijke Spreken is van, Allah. Het aanhouden van deze doctrine zorgde ervoor dat beiden geëxecuteerd werden.¹⁰⁹ De Abbasidische revolutie van 132/750 die een eind maakte aan de heerschappij van de Umayyaden zorgde voor een paradigma verschuiving ten opzichte van het Grieks-Syrische denken. Onder de leiding van de Abbasiden werd de hoofdstad van Damascus naar Baghdad verplaatst. Daar werd het vertalen van Grieks-Syrische werken een aangelegenheid van de islamitische staat. Op grote schaal werden Griekse en Hellenistische medische, wetenschappelijke - maar vooral filosofische - teksten naar het Arabisch vertaald. De Abbasidische kalief al-Ma'mūn (leiderschap van 198-218/813-833) stichtte Bayt al-Ḥikma (het Huis van Wijsheid), een publieke onderwijs instantie, welke grote invloed heeft gehad op het ontstaan van de theologische rationele school van de Mu'tazilieten (Mu'tazila).¹¹⁰

2.2 Mu'tazila

Alhoewel de Mu'tazila zich pas konden ontwikkelen als een theologische *kalām*-school in de tijden van de Abbasiden, kent de school haar wortels bij Wāṣil bin Aṭā' (gest. 131/748) in het Umayyaden tijdperk. Wāṣil onttrok zichzelf (*i'tazala*) van de studiekringen van de tabi'ī al-Ḥasan al-Baṣrī (gest. 110/728), omdat hij zich niet kon vinden in de traditionele antwoorden die al-Baṣrī bood op theologische vraagstukken, zoals de positie van

¹⁰⁶ El Tobgui, "*Ibn Taymiyya on Reason and Revelation*", 36.

¹⁰⁷ *Ibid.*, 33-34.

¹⁰⁸ *Ibid.*, 34.

¹⁰⁹ *Ibid.*, 35.

¹¹⁰ *Ibid.*, 39.

de verrichter van de grote zonde (*ṣāhib al-kabīra*). Hij formuleerde een – in zijn ogen logisch - alternatief door te stellen dat de verrichter van de grote zonde zich bevond tussen twee posities (*manzila bayn al-manzilatayn*); hij is geen gelovige of ongelovige in deze wereld, maar in het Hiernamaals zal hij eeuwig branden in het Hellevuur. Wāṣil leidde in zijn nieuwe kenniskring verschillende studenten op, waaronder ‘Amr ibn ‘Ubayd (gest. 144/761).¹¹¹ De Mu‘tazila vielen terug op Aristotelische logica en verschillende aspecten van de Griekse filosofie die ze probeerden te verzoenen met de Koran en de Soenna.¹¹² Op het begin hadden de Mu‘tazila slechts losstaande standpunten waar ze zich hard voor maakten. Zo namen zij de doctrine van de Qadariyya over met betrekking tot het geloof in de lotsbeschikking. Zij geloofden dat de mens volledige eigen wilsbeschikking had en dat Allah niet kon ingrijpen in hun daden.¹¹³ Later werden de doctrines van de Mu‘tazila gesystematiseerd door geleerden als Abū al-Hudhayl al-‘Allaf (gest. 235/850) in Basra en Bishr ibn al-Mu‘tamir (gest. 210/825) in Baghdad. Abū al-Hudayl al-‘Allaf ontwikkelde de bekende vijf principes (*al-uṣūl al-khamsa*).^{114,115} De Mu‘tazila rechtvaardigden hun doctrines door middel van figuurlijke interpretatie (*ta’wīl*) van de Koran en door middel van het bekritisieren van de Profetische overleveringen als zij vonden dat het niet overeenkomt met de rede.¹¹⁶

De discussies over vers 17:85 werden ook besproken door de exegeten van de Mu‘tazila. Al-Zamakhsharī, die kort voor al-Rāzī schreef, beweert dat de term *Rūḥ* in dit vers verwijst naar de geest

¹¹¹ Ibid., 41.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ibid., 34.

¹¹⁴ Dit zijn het geloof in monotheïsme (*al-tawḥīd*), de rechtvaardigheid van Allah (*al-‘adl*), de belofte en waarschuwing van Allah (*al-wa‘d wa’l-wa‘īd*), de middenpositie (*al-manzila bayn al-manzilatayn*) en het bevelen van het goede en verbieden van het slechte (*al-amr bi’l-ma‘rūf wa’l-nahy ‘an al-munkar*). Zie: Anthony Ruffus & Jon McGinnis (2015). Willful Understanding: Avicenna’s Philosophy of Action and Theory of the Will. Archiv für Geschichte der Philosophie, 97(2), pp. 160-195. Geraadpleegd 22 april 2021 van doi:10.1515/agph-2015-0007.

¹¹⁵ Ibid., 41.

¹¹⁶ Adis Duderija (ed.). *The Sunna and its Status in Islamic Law. The Search for a Sound Hadith*. Palgrave Macmillian Ltd: 2018. P. 63; M.H. Kamali. *Principles of Islamic Jurisprudence*. Third Revised and Enlarged Edition. The Islamic Text Society. Cambridge: 2003. P. 94-96.

die in levende wezens is.¹¹⁷ De Mu‘tazili theoloog Ja‘far ibn Ḥarḇ (gest. 236/850) begreep het vers in het kader van de *kalām*-kosmologie. Hij stelde dat de term *rūḥ* verwijst naar het levensprincipe en dat het vers betekent dat Allah de mens niet informeerde of dit principe een substantie of een accident is.¹¹⁸ De meerderheid van de Mu‘tazila namen de doctrine aan dat de ziel een accident is die substantieert in het lichaam. Dit is gebaseerd op de theorie van atomen en accidenten. Een accident is een attribuut dat al dan niet tot een subject behoort, zonder dat dit invloed heeft op de essentie van dit subject.¹¹⁹ De voorstanders van dit alternatief zijn van mening dat de ware aard van de mens het lichaam is dat door de zintuigen wordt waargenomen, en dat de mens leeft door het accident ‘leven’ dat inherent is aan het lichaam.¹²⁰ Zo nam de bekende theoloog Qāḍī ‘Abd al-Jabbār (gest. 415/1025) stellig aan dat de mens geen ziel is die ‘vastzit’ in een lichaam.¹²¹ Fakhr al-Dīn al-Rāzī bekritiseert de Mu‘tazila en stelt dat zij de menselijke ziel of geest ontkennen.¹²² Ibn al-Qayyim neemt deze kritiek over en voegt daar aan toe: “Sommigen van de Mu‘tazila hebben gezegd: “Allah bestraft de zielen in hun graven, en hij bezorgt hen kwellingen, zonder dat zij deze voelen. Zodra ze (de zielen) zijn hersteld [met het lichaam], beginnen ze pijn te voelen. Ze hebben gezegd: “De overledenen die worden gemarteld zijn als de bedwelmden en bewusteloze mensen die geen pijn zouden voelen als ze worden geraakt, maar zodra ze hun vermogens terugkrijgen, voelen ze pijn.” Een groep van de Mu‘tazila heeft de kwelling van het graf volgens hem in zijn geheel verworpen en dit zijn volgens hem de opvattingen van de afgedwaalden.¹²³ Ook Ibn Taymiyya was zeer kritisch over de positie van de Mu‘tazila: “Een groep *kalām*-geleerden en de volgelingen van *bid‘a* en innovaties, onder de Jahmiyya en Mu‘tazila, vertelden dat de *rūḥ* een deel van het lichaam is, of een van de attributen ervan. Sommigen van hen zeiden bijvoorbeeld

¹¹⁷ Jaffer, “*Fakhr al-Dīn al-Rāzī on the Soul (al-naḥs) and Spirit (al-rūḥ)*”, 99.

¹¹⁸ Al-Rāzī, “*Maḥāṭib al-Ghayb*,” 398/21.

¹¹⁹ Voor een uitgebreide uitleg van het begrip accident zie: Willemsen, “*Woordenboek Filosofie*”, 6.

¹²⁰ Jaffer, “*Fakhr al-Dīn al-Rāzī on the Soul (al-naḥs) and Spirit (al-rūḥ)*”, 101.

¹²¹ Margaretha T. Heemskerk. “‘Abd al-Jabbār al-Hamadhānī on Body, Soul and Resurrection.” 127-156. In boek: Camilla Adang, Sabine Schmidtke, David Sklare (ed.). *A Common Rationality: Mu‘tazilism in Islam and Judaism*. Orient-Instituut Istanbul. Würzburg: 2016. P. 128

¹²² Ibid.

¹²³ Ibn al-Qayyim, “*Kitāb al-Rūḥ*”, 79.

dat het de adem of lucht is die in het lichaam beweegt. Anderen zeiden dat het leven is of het lichaam zelf.”¹²⁴

De theologische posities van de Mu‘tazila hebben lange tijd de boventoon gevoerd onder de Abbasiden maar toen al-Mutawakkil aan de macht kwam in 232/846 stopte de staatssteun aan de Mu‘tazila en herstelde hij de positie van de traditionalisten.¹²⁵ Met de afschaffing van het Mu‘tazilisme als staatsgodsdienst hebben de Mu‘tazila hun theologische autoriteit onder Soennieten verloren.^{126,127}

2.3 Ashā‘ira

Aan het eind van de 9e eeuw splitste de Mu‘tazila op in twee groepen: de Ikhshīdiyya in Baghdad, die zich baseerden op de doctrines van Abū Ya‘cūb al-Shāhḥām, een student van Abū al-Ḥudayl,¹²⁸ en de Bashamiyya in Basra. De Bashamiyya stonden onder leiding van Abū ‘Alī al-Jubbā‘ī (gest. 303/915 of 916) en zijn zoon Abū Hāshim (gest. 321/933).¹²⁹ Abū ‘Alī al-Jubbā‘ī was de stiefvader van Abū al-Ḥasan al-Ash‘arī (gest. 324/935 of 936). Abū al-Ḥasan al-Ash‘arī was een uitmuntende student en heeft de geloofsleer van zijn stiefvader veertig jaar lang gevolgd, totdat hij na veertig jaar voor een theologische breuk zorgde. Hij ging de theologische strijd met de Mu‘tazila aan omdat hun rationalistische standpunten volgens hem tegen de Koran en de Soenna indruisten. Hij trachtte orthodox theologische posities –

¹²⁴ ‘Umar S. al-Ashqar. *The Minor Resurrection. What Happens After Death In the Light of the Qur‘an and Sunnah*. Translated by: Nasiruddin al-Khattab. Islamic Creed series vol. 5. International Islamic Publishing House. Riyadh: 2005. P. 117

¹²⁵ El-Tobgui, “*Ibn Taymiyya on Reason and Revelation*”, 47.

¹²⁶ Ibid., 46.

¹²⁷ De methodes en doctrines van de Mu‘tazila worden echter levend gehouden door verschillende Sji‘itische stromingen. Ook filosoof Ibn Rushd maakt gebruik van de methodes van de Mu‘tazila en er is tevens een her-interesse in hun werken bij hedendaagse modernistische denkers, zoals Nasr Abū Zayd (gest. 1431/2010). Zie: Nasr Abū Zayd. *Rethinking the Qur‘ān: Towards a Humanistic Hermeneutics*. SWP Publishers. Amsterdam: 2004.

¹²⁸ Gimaret, “al-Shāhḥām”, in: *Encyclopaedia of Islam*, Second Edition, Edited by: P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs. Geraadpleegd op 16 mei 2021 van http://dx.doi.org/10.1163/1573-3912_islam_SIM_6759

¹²⁹ David Thomas, “Abū Hāshim al-Jubbā‘ī”, in: *Christian-Muslim Relations 600 - 1500*, General Editor David Thomas. Geraadpleegd op 16 mei 2021 van http://dx.doi.org/10.1163/1877-8054_cmri_COM_22563

die ook gevolgd werden door Aḥmad ibn Ḥanbal en zijn volgelingen – te verdedigden aan de hand logica.^{130,131} Alhoewel al-Ash‘arī aan het eind van zijn leven afstand nam van zijn rationalistische apologetiek,¹³² hebben zijn logische doctrines zich later ontwikkeld als de *kalām*-school van de Ash‘ā‘ira. Degene die deze doctrines als eerst op grote schaal heeft gesystematiseerd is de Mālikī geleerde al-Bāqillānī (gest. 403/1013). Al-Bāqillānī heeft *kalām* bestudeerd bij Ibn Mujāhid al-Ṭā‘ī (gest. 368/979) en Abū al-Ḥasan al-Bāhilī (gest. 370/980), twee volgelingen van al-Ash‘arī.¹³³ Al-Bāqillānī representeert de weg van de vroege Ash‘ā‘ira (*mutaqaddimūn*) en heeft fundamentele verschillen met de latere Ash‘ā‘ira (*muta’akhkhirūn*), die zich baseert op de werken van al-Juwaynī (gest. 478/1085) en zijn volgelingen, zoals al-Ghazālī (gest. 505/1111).¹³⁴ Sommigen van de Ash‘ā‘ira, waaronder al-Bāqillānī, stelden dat de verblijfplaats van zielen is in het ‘niet-bestaande’. Dit wordt beweerd door degenen die zeggen dat de ziel leven is en geen essentieel onderdeel van het lichaam. De meerderheid van de Ash‘ā‘ira stelden echter dat de ziel niet langer dan één tijd blijft. Hiermee bedoelen ze dat de ziel die nu bestaat niet de ziel is die ervoor bestond, of dat ze voortdurend verandert. Ibn al-Qayyim bekritiseerde dit standpunt omdat het bijgevolg van dit standpunt ervoor zorgt dat men bepaalde authentieke profetische tradities ontkent. Zo zou het gevolg van dit gedachtegoed zijn dat alleen het lichaam wordt bestraft in het graf en niet de ziel.¹³⁵

2.4 Ibn Sīnā

De filosoof Ibn Sīnā, in het Westen bekend als Avicenna, regelmatig beschreven als de leider van de rationele filosofie in de islamitische wereld, zoekt in tegenstelling tot de volgers van

¹³⁰ Aarab, “*Arrisala*”, 49-50.

¹³¹ El-Tobgui, “*Ibn Taymiyya on Reason and Revelation*”, 49.

¹³² Volgens aanhangers van de Ḥanbalī-school zou in zijn laatste levensfase afstand hebben genomen van de logische apologetiek in o.a. zijn werk *Kitāb al-ibāna ‘an uṣūl al-diyāna*. Zie: Muḥammad Ṣaleh al-Munajjid. “Who are the Ash‘aris? Are they among Ahl as-Sunnah?” Islamqa. 3 februari 2020. Geraadpleegd van <https://islamqa.info/en/answers/226290/who-are-the-asharis-are-they-among-ahl-as-sunnah> op 30 november 2020.

¹³³ Abū al-Ḥasan heeft slechts drie studenten achtergelaten. Abū Sahl al-Ṣu‘lūkī (gest. 369/980) is de derde. Zie: El-Tobgui, “*Ibn Taymiyya on Reason and Revelation*”, 52.

¹³⁴ Ibid., 53.

¹³⁵ Ibn al-Qayyim, “*Kitāb al-Rūḥ*”, 147.

kalām en de orthodoxie de grenzen op van het menselijke intellect en moet niet gezien worden als een apologeet voor islamitische doctrines. Openbaring en de rede krijgen bij hem een gelijke positie.¹³⁶ De periode na Ibn Sīnā laat zich kenmerken door een nieuwe trend in *kalām*.¹³⁷ De bijdragen van Ibn Sīnā in de logica, metafysica heeft diepe sporen achter gelaten bij de latere Ash'arī-school (*muta'akhhirūn*), in zo'n opricht dat El-Tobgui stelt dat zelfs al-Ghazālī beïnvloed is geraakt door de filosofie van Ibn Sīnā, ondanks dat hij hem bekritiseerde in *Tahāfut al-Falāsifa*.¹³⁸ De denkbeelden van Ibn Sīnā hebben ongetwijfeld bijgedragen aan de discussies die te vinden zijn in het werk van Ibn al-Qayyim.

Sinds oudsher hebben filosofen als Aristoteles en Plotinus gebruik gemaakt van gedachte-experimenten die verder gaan dan onze empirische ervaring om een onderscheid te maken tussen strikte onmogelijkheid en ondoorgrondelijkheid. De grote filosoof in de islamitische wereld Ibn Sīnā gebruikte dit soort gedachte-experimenten vaak.¹³⁹ Ibn Sīnā geeft in *De Anima I.I* het voorbeeld van een persoon die uit ijle lucht is geschapen en in dezelfde tijd als een volmaakt functionerende volwassene in ijle lucht is terugkeert. Deze persoon vliegt als het ware door de lucht. Deze man is in een staat van totale sensorische deprivatie: hij ziet niet, hoort niet, voelt niet en zijn ledematen zijn niet eens in contact met zijn lichaam. Daarnaast is hij net geschapen en heeft hij geen herinneringen en heeft hij nooit een van zijn zintuigen gebruikt. De persoon weet dus niet eens dat zijn eigen lichaam bestaat, maar hij zal niettemin zelfbewust zijn. Hij zal kennis hebben van zijn eigen zelf of essentie (*dhāt*).^{140,141} Met dit voorbeeld probeerde Ibn Sīnā zich te concentreren op het

¹³⁶ Parviz Morewedge. "Ibn Sīnā's concept of the self." 49-73. In book: Marx W. Wartofsky & Muhsin S. Mahdi. The Philosophical Forum. A Quarterly. Volume IV, No. 1. Department of Philosophy of Boston University: 1973. P. 50

¹³⁷ El-Tobgui, "Ibn Taymiyya on Reason and Revelation", 62.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Peter Adamson. *Philosophy in the Islamic world. A history of philosophy without any gaps. Volume 3*. Oxford University Press, Oxford: 2016. P. 133

¹⁴⁰ Jon McGinnis & David C. Reisman. *Classic Arabic Philosophy. An Anthology of Sources*. Hackett Publishing Company, Inc. Indianapolis: 2007. 178-179

¹⁴¹ Dag Nikolaus Hasse. *Avicenna's De Anima in the Latin West. The Formation of a Peripatetic Philosophy of the Soul 1160-1300*. The Warburg Institute – Nino Aragno Editore. London – Turin: 2000. P. 80

fenomeen zelfbewustzijn; we zijn ons allemaal bewust van ons bestaan. Het verschil tussen ons en de vliegende mens is dat onze ziel vol is van de zintuigelijke ervaringen, herinneringen en gedachten. We kunnen denken dat onze empirische ervaringen, herinneringen en gedachten ons zelfbewust maken, maar Ibn Sīnā stelt dat ons zelfbewustzijn fundamenteeler is dan deze, omdat ervaringen, herinneringen en gedachten worden toegeschreven aan de persoon die ze heeft.¹⁴² De mens is daarom in een staat van primitief bewustzijn; hij weet dat *hij* bestaat, niet direct dat *zijn* lichaam bestaat. Dit is volgens hem het bewijs dat de mens niet zijn lichaam, maar zijn zelf of essentie (*dhāt*), een onstoffelijke ziel is.¹⁴³ Ibn Sīnā stelt in navolging van Plato dat alleen het intellectuele deel van de ziel, of de rationele ziel, gescheiden moet zijn van het lichaam. Deze ziel bestond al voordat zij gevangen werd in het wereldse lichaam en zal na het wereldse leven voortbestaan. De ontlichaamde ziel bewaart de kennis die tijdens het leven in het lichaam is opgedaan. De pre-lichamelijke ziel was niet in staat om deze kennis te verwerven zonder het lichaam, behalve enkele basisprincipes en concepten. Ibn Sīnā gelooft dat alles wat we weten is afgeleid van zintuiglijke ervaring, en de ontlichaamde ziel had dit nodig om de ziel te zijn die het moest zijn.¹⁴⁴ Hier breekt Ibn Sīnā met de Platonisten die geloofden dat het lichaam een belemmering is voor wijsheid en kennis. De doctrine van een immateriële ziel is de basis voor Ibn Sīnā's volharding dat er geen lichamelijke wederopstanding zal zijn.

Ibn al-Qayyim komt overeen met Ibn Sīnā met betrekking tot de immateriële aard van de ziel. Hij heeft echter hard uitgehaald naar Ibn Sīnā voor het ontkennen van de lichamelijke wederopstanding.¹⁴⁵ Dit deed hij in navolging van de bekende Ash'arī theoloog al-Ghazālī. Hij uitte kritiek op Ibn Sīnā's bewijzen van de notie van de immateriële aard van de ziel en betoogt dat indien men de doctrine van de immateriële ziel aanvaardt, men nog steeds de mogelijkheid van de lichamelijke wederopstanding kan behouden. Hier verschilt al-Ghazālī met het grootste deel van de Ash'arī-school. Hij stelt dat de doctrine van de immateriële ziel in overeenstemming is met de islamitische leer

¹⁴² Adamson, "Philosophy in the Islamic world", 134-135.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Ibn al-Qayyim, "Kitāb al-Rūḥ", 235-236.

en zijn steun vindt in de Koran, zoals ook Ibn al-Qayyim zei. In zijn verhandeling *Iqtīṣād* verdedigt al-Ghazālī echter de Ash'arī-doctrine van de materiële menselijke ziel en stelt hij heel expliciet dat hij in *Tahāfut* een doctrine van een immateriële ziel verdedigde alleen omwille van het argument, om Ibn Sīnā en andere filosofen te weerleggen.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Al-Ghazālī. *The Incoherence of the Philosophers. A parallel English-Arabic text translated, introduced and annotated by Michael E. Marmura*. Brigham Young University Press. Provo, Utah: 2000. P. xxv - xxvi

Analyse van Kitāb al-Rūḥ

Holtzman categoriseert Ibn Qayyim's werken in drie soorten: vroege-, midden- en latere werken. Zij geeft aan dat *Kitāb al-Rūḥ* behoort tot zijn vroegere werken, in navolging van al-Albānī.^{147,148} Bori en Holtzman stellen dat Ibn al-Qayyim in *Kitāb al-Rūḥ* een traditionalistisch overzicht van eschatologische *aḥādīth* combineert met filosofische discussies over het bestaan van de ziel.¹⁴⁹ Ibn al-Qayyim heeft *Kitāb al-Rūḥ* ingericht aan de hand van 21 punten, waarin hij uiteindelijk zijn notie van de ziel formuleert.¹⁵⁰ Tevens stelt Holtzman dat bepaalde punten in de werken van Ibn al-Qayyim sterk zijn beïnvloed door Ash'arī *kalām*.¹⁵¹ Een soortgelijk punt werd gemaakt door al-Albānī in vorm van kritiek jegens *Kitāb al-Rūḥ*. Toch zijn er geleerden vanuit de orthodoxe hoek die het werk van Ibn al-Qayyim prijzenswaardig vinden, zoals ik in de introductie van deze scriptie al heb vermeld. Macdonald stelt dat Ibn al-Qayyim's methode in *Kitāb al-Rūḥ* niet de letterlijk Ḥanbalī-methode is. Hij neemt volgens hem de standaard Ḥanbalī principes (*uṣūl*) van de Koran, Soenna en de Consensus van de metgezellen, maar voegt daar rationele bewijzen (*adillat 'aqliyya*) en de natuurlijke aanleg (*fiṭra*) aan toe.¹⁵²

In dit hoofdstuk wil ik de inhoud van *Kitāb al-Rūḥ* analyseren aan de hand van doctrines vanuit de orthodoxie en *kalām*. Ibn al-Qayyim is zondermeer een groot onafhankelijke denker, maar enorm beïnvloed door zijn leraar Ibn Taymiyya (gest.

¹⁴⁷ Livnat Holtzman, "Ibn Qayyim al-Jawziyyah", 202-222. In Book: Joseph Echols Lowry and Devin Stewart (ed.). *Essays in Arabic Literary Biography*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag. Wiesbaden: 2009. P. 202.

¹⁴⁸ Al-Albānī. Kan men terugkeren naar *Kitāb al-Rūḥ* van Ibn al-Qayyim? Geen datum. Geraadpleegd van <https://www.al-albany.com/audios/content/3741/هل-يعتمد-على-كتاب-الروح-لاين-القيم> op 10 maart 2021.

¹⁴⁹ Caterina Bori and Livnat Holtzman, "A Scholar in the Shadow", 11-42. In Book: Caterina Bori and Livnat Holtzman (ed.). *A Scholar in the Shadow: Essays in the Legal and Theological Thought of Ibn Qayyim al-Jawziyyah*. Bar Ilan University. Tel Aviv: 2010., 40.

¹⁵⁰ Voor alle punten zie: Ibn al-Qayyim, "*Kitāb al-Rūḥ*", 333-344.

¹⁵¹ Livnat Holtzman, "Ibn Qayyim al-Jawziyyah", 218.

¹⁵² Ibid.

728/1328).¹⁵³ Holtzman stelt echter dat Ibn al-Qayyim weinig is beïnvloed door zijn leraar Ibn Taymiyya bij het samenstellen van *Kitāb al-Rūh*.¹⁵⁴ Ibn Taymiyya en Ibn al-Qayyim hebben zich beiden erg kritisch uitgelaten jegens de doctrines en epistemologie van de *kalām*-scholen die steunen op Aristotelische logica. Het verstand, oftewel de rede, is volgens hen gelijk aan gewoon, gezond, rationeel denken, voortgebracht door de natuurlijke aangeboren aanleg (*fiṭra*) van de mens. Het is geen vooraf bepaald denksysteem dat wordt gebracht en bedoeld om in overeenstemming te worden gebracht met de Schrift. Volgens hen heeft Allah de mens een aangeboren natuurlijke aanleg of *fiṭra* geschonken.^{155,156} Kennis is volgens hen tot ons gekomen aan de hand van twee soorten bronnen: (1) de zintuigelijke percepties (*ḥiss*) en (2) de overleveringen (*akhbār*). De overleveringen (*akhbār*) bestaan uit 'datgene waarvan de profeten ons nieuws hebben gebracht over het onwaarneembare (*al-ghayb alladhī akhbarat bihi al-rusul*).¹⁵⁷ Dit is de reden dat Ibn al-Qayyim slechts de Koran en Soenna ziet als geldende bronnen als het aankomt op zaken die betrekking hebben op geloofsleer. Tevens zijn beiden druk bezig geweest met het weerleggen van het gedachtegoed van vele in hun ogen afgedwaalde denkers, waaronder Fakhr al-Dīn al-Rāzī.¹⁵⁸

1 Rūh en Nafs

Ibn al-Qayyim definieert de *rūh* in zijn werk als volgt: "De *rūh* is een entiteit die in essentie verschilt van het fysieke lichaam; het is een subtiele entiteit die licht, levend en bewegend is. Het dringt diep door in alle delen van het lichaam en stroomt erin zoals water stroomt in rozen of olie in olijven of vuur in kolen. Zolang dit fysieke lichaam geschikt is om te communiceren met deze subtiele entiteit, blijft deze subtiele entiteit verbonden met dit fysieke lichaam en levert het vermogen om te voelen, te bewegen en te

¹⁵³ Caterina Bori and Livnat Holtzman, "A Scholar in the Shadow", 13.

¹⁵⁴ Holtzman, "Elements of Acceptance and Rejection in Ibn Qayyim al-Jawziyya's Systematic Reading of Ibn Hazm", 614.

¹⁵⁵ Hakim, "The forgotten rational thinking in the Hanbalite thought with special reference to Ibn Taymiyya," 141.

¹⁵⁶ Parrott, "The Case for Allah's Existence in the Quran and Sunnah."

¹⁵⁷ Ibid., 238.

¹⁵⁸ Yasir Qadhi. *Reconciling Reason and Revelation in the Writings of Ibn Taymiyya (d. 728/1328). An Analytical Study of Ibn Taymiyya's Dar' al-ta'arud*. Yale University. 2013. P. 4

willen. Het fysieke lichaam wordt ongeschikt door o.a. ziektes; hierna kan het niet langer worden beïnvloed door deze subtiele entiteit, waarna de *rūḥ* het lichaam verlaat en zich bij de wereld van de zielen voegt.” Na het geven van deze definitie, zegt Ibn al-Qayyim: “Dit is de juiste mening over deze kwestie; elke andere mening is niet correct en alle andere meningen over deze kwestie zijn onjuist. Dit is wat aangegeven wordt door de Koran en Soenna, de consensus van de *salaf* en het bewijs van rede en gezond verstand. Hij citeert vijftien voorbeelden van bewijs en beweest dat de meningen van Ibn Sīnā, Ibn Ḥazm en anderen over de ziel onjuist waren.¹⁵⁹

In het negentiende discussiepunt bespreekt Ibn al-Qayyim de realiteit van de *nafs*. Hierin lijkt hij wel dezelfde positie in te nemen als al-Ash‘arī, Ibn Ḥazm en Fakhr al-Dīn al-Rāzī.¹⁶⁰ Hij vond het echter wel van belang om hierbij te vermelden dat al-Rāzī een ketterse innovator is in zijn ogen.¹⁶¹ Ibn al-Qayyim stelt dat de ziel (*nafs*) een dimensionaal lichaam is, gescheiden van het waarneembare lichaam en onafhankelijk.¹⁶² Hij stelt ook dat ziel (*nafs*) en geest (*rūḥ*) synoniemen zijn die dezelfde betekenis aanduiden.¹⁶³ De plaats van de ziel (*nafs*) is volgens hem in de hersenen en het hart.¹⁶⁴ De mens bestaat dus volgens Ibn al-Qayyim uit lichaam en ziel. De ziel is een massa die verschilt van het lichaam in essentie.¹⁶⁵

2 Pre-existentiële ziel en de connectie tot het lichaam

¹⁵⁹ Al-Ashqar, “The Minor Resurrection,” 119.

¹⁶⁰ Holtzman, “Elements of Acceptance and Rejection in Ibn Qayyim al-Jawziyya’s Systematic Reading of Ibn Hazm”, 615.

¹⁶¹ Ibn al-Qayyim, “Kitāb al-Rūḥ”, 226.

¹⁶² Ibid., 227.

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Holtzman, “Elements of Acceptance and Rejection in Ibn Qayyim al-Jawziyya’s Systematic Reading of Ibn Hazm”, 615-616.

¹⁶⁵ Ibn al-Qayyim, “Kitāb al-Rūḥ”, 226-227.

“En (gedenk) toen jullie Heer uit de lendenen van de kinderen van Adam hun nageslacht voortbracht, en hen liet getuigen over zichzelf: “Ben ik niet jullie Heer?” Zij zeiden (daarop): “Jazeker! Wij getuigen daarvan.” Zodat jullie op de Dag der Opstanding niet zullen zeggen: “Voorwaar, wij gingen daar onachtzaam mee om.”

[Koran 7:172]

Bovenstaand vers uit de Koran heeft veel islamitische theologen, zoals Ibn Ḥazm al-Andalusī (gest. 456/1064), laten geloven dat de zielen voor de lichamen zijn geschapen. Ibn Ḥazm's positie heeft sterke overeenkomsten met de Ideeënwereld/wereld van atomen van Plato. Het zijn volgens Ibn Ḥazm de lichaamloze zielen die in de in de *Barzakh* verbleven voor het wereldse leven en daar zullen terugkeren nadat zij overlijden. De Profeet heeft gezegd: “zielen zijn als gerekruteerde soldaten, degenen die elkaar herkennen worden intiem, en degenen die botsen verschillen.” Deze overlevering geldt als bewijs voor Ibn Ḥazm dat de zielen geschapen zijn voor de lichamen en het grootste zichtbare bewijs hiervan is de liefde. Liefde in het wereldse leven is volgens hem de herkenning van twee zielen vanuit de pre-existentiële verblijfplaats. Allah zegt: “Hij is Degene Die jullie heeft geschapen uit één ziel, en daaruit heeft Hij zijn echtgenote geschapen, opdat hij rust bij haar zou vinden.”¹⁶⁶ Ibn Ḥazm zegt: “Het feit dat zij uit hem geschapen was heeft Allah tot oorzaak gemaakt van dit ‘rust vinden’”.¹⁶⁷ Liefde is volgens hem iets wat in de ziel zelf bestaat, omdat niet alleen het schone wordt bemind.¹⁶⁸ Opvallend hier is dat hij Hippocrates en Plato citeert.¹⁶⁹ Ibn al-Qayyim bekritiseert de positie van Ibn Ḥazm. Hij stelt dat het vers impliceert dat Allah het heeft voorbeschikt dat elk lichaam een ziel zal krijgen; niet dat Hij de zielen heeft geschapen, op een bepaalde locatie heeft geplaatst en naar een lichaam heeft gestuurd dat erop wacht.¹⁷⁰ Allah heeft volgens hem

¹⁶⁶ Q. 7:189

¹⁶⁷ Ibn Ḥazm. *De ring van de duif. Een moorse verhandeling over minnaars en liefde. Ingeleid en uit het Arabisch vertaald door Remke Kruk en Jan Just Witkam. Met een essay van Camilla Adang.* Uitgeverij Bulaaq. Amsterdam: 2008. P. 39

¹⁶⁸ Ibid., 39-40.

¹⁶⁹ Ibid., 43-44.

¹⁷⁰ Ibn al-Qayyim, “*Kitāb al-Rūḥ*”, 209.

hun gelijkenis geëxtraheerd en scheidde de goede zielen van de slechte en de succesvolle van de ellendige. Hij vestigde zijn bewijs tegen hen door hen Zijn Heerschappij te laten verklaren, net zoals de Engelen getuigden.¹⁷¹ Volgens Ibn al-Qayyim zou een eventuele pre-existentiële ziel een intelligent wezen zijn en dit is in zijn visie niet mogelijk. Hij stelt: “Als de ziel vóór het lichaam bestond, zou het een intelligent wezen zijn. Eenmaal in het lichaam zou deze (intelligentie) ophouden te bestaan. Daarna zou het geleidelijk aan weer intelligentie krijgen. Als dit het geval was, zou het volkomen verbazingwekkend zijn dat een ziel intelligent en sterk, onwetend en zwak en dan weer intelligent en sterk zou kunnen zijn. Heeft de tekst, intellect of natuurlijke aanleg dit aangegeven? Allah zei: “en Allah heeft jullie uit de buiken van jullie moeders voortgebracht, terwijl jullie niets wisten. En Hij heeft voor jullie het gehoor, het zicht en de harten gemaakt, opdat jullie dankbaar zullen zijn”.¹⁷² Dit was onze oorspronkelijke staat en we kregen kracht en intellect op het moment dat we bestonden.”¹⁷³ Ibn al-Qayyim geeft daarna aan dat Allah de mens tot getuigen tegen zichzelf heeft gemaakt en een getuige moet zich zijn getuigenis herinneren. Hij stelt dat de getuigenis de natuurlijke aanleg (*fiṭra*) is die Allah in de mens heeft geplaatst. Het bewijs tegen onszelf is de natuurlijke aanleg en de zending van profeten naar de mensheid door Allah.¹⁷⁴ Dit vers komt volgens hem overeen met de volgende uitspraak van de Profeet: “elk kind wordt geboren op de natuurlijke aanleg.” In de beschrijving van zijn theorie noemt hij tevens de Mu‘tazili geleerde al-Zamakhsharī die dit volgens hem ook stelde.¹⁷⁵ Ook noemt hij de overlevering van de Profeet: “Waarlijk, de schepping van eenieder van jullie vindt plaats in de buik van zijn moeder, dit gedurende veertig dagen in de vorm van een levensklem. Daarna is het net zo lang een bloedklonter. Vervolgens is het net zo lang een vleesklomp. Dan wordt het er een Engel naar hem gestuurd die in hem de ziel blaast.” De Engel wordt volgens hem alleen gezonden om de ziel in hem te blazen en het blazen is de oorzaak van haar bestaan. De Profeet zei niet dat de Engel is gestuurd om de ziel in het lichaam te brengen. Er is volgens hem een verschil

¹⁷¹ Ibid., 210.

¹⁷² Q. 16:78

¹⁷³ Ibid., 222-223.

¹⁷⁴ Ibid., 214-215

¹⁷⁵ Ibid., 216.

tussen een Engel die gezonden is om de ziel te blazen en een Engel die gezonden is met een ziel die op zichzelf bestaat.¹⁷⁶

3 Tussenperiode (*Barzakh*)

“Achter hen is een Barzakh tot aan de Dag waarop zij opgewekt zullen worden.”

[Koran 23:100]

Ibn al-Qayyim zegt: “Wat betreft de bewering dat de zielen van de [overleden] gelovigen in een tussenstadium (*Barzakh*) zijn, reizend zoals ze willen, dit is toegeschreven aan Salmān al-Fārisī. [...] De *Barzakh* is een barrière tussen twee dingen. Salmān schetste een land tussen deze wereld en de volgende waar zielen zich zonder beperkingen kunnen voortbewegen. Dit is inderdaad een waarschijnlijk beeld, omdat ze deze wereld hebben verlaten zonder de volgende binnen te gaan. Hoewel ze zich in een tussenstadium bevinden zijn de zielen van de gelovigen vreugdevol en de zielen van de ongelovigen ellendig.”¹⁷⁷ Ibn al-Qayyim geeft aan dat de genietingen of bestraffingen voor de mens in zijn graf een essentieel onderdeel is van de *Barzakh*.¹⁷⁸ Degenen in de *Barzakh* zien deze wereld en de volgende. De vreugde en ellende van het graf is ofwel een tuin van het Paradijs of een plaats van het Hellevuur, afhankelijk van de daden die hij verricht heeft. Volgens Ibn al-Qayyim wordt zowel het lichaam als de ziel beloont of bestraft in het graf.¹⁷⁹ Wat betreft de bewering dat de zielen van de gelovigen zich aan de rechterkant van Adam bevinden en de zielen van de ongelovigen aan zijn linkerkant; deze wordt volgens hem ondersteund door een authentieke profetische traditie met betrekking tot de nachtreis. Hoewel Ibn al-Qayyim bevestigt dat de Profeet ze zag, geeft dit volgens hem niet aan dat ze parallel aan elkaar zijn. Daarentegen zouden zielen aan de rechterkant kunnen zijn terwijl ze verheven en wijdverbreid zijn en andere zouden aan de linkerkant kunnen zijn terwijl ze laag en beperkt zijn.¹⁸⁰

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Ibid., 236.

¹⁷⁸ Ibid., 98.

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Ibid.

Een authentieke overlevering van Barā ibn ‘Āzib speelt een belangrijke rol voor Ibn al-Qayyim voor vele doctrines die hij opstelt met betrekking tot de *Barzakh*.¹⁸¹ Deze overlevering geldt als basis voor Ibn al-Qayyim voor onder andere het bevestigen van het bestaan de ziel, de ondervraging van de overledene door de twee Engelen Munkar en Nakīr, de bestraffingen of genietingen van het graf voor zowel het lichaam als de ziel en dat de zielen zich zullen bevinden in hun lichamen in het graf. Laatstgenoemde punt zal de basis zijn voor zijn doctrine dat de overleden personen in de graven weten dat ze worden bezocht door de levenden, dat het daardoor toegestaan is om te reciteren voor de nabestaanden bij het graf omdat de overledenen dit kunnen horen. Tevens zullen de overledenen volgens hem op de hoogte zijn van de daden van degenen die zij hebben achtergelaten. Deze punten worden vurig bestreden door hedendaagse *salafi* geleerden, omdat het kan leiden naar het zoeken van hulp of bemiddeling van de mensen bij de overledenen, wat een vorm van *shirk* zou zijn.¹⁸² Dit punt zou een interessant thema zijn voor verder onderzoek, maar staat te ver af van het onderwerp van deze scriptie.

4 Hiernamaals

“En wanneer de zielen verenigd worden.”

[Koran 81:7]

Ibn al-Qayyim stelt dat de overledenen levend zijn, maar niet in de juiste zin van het woord.¹⁸³ De zielen zijn van twee soorten, de gelukzalige- en de verdoemde zielen. De gelukzalige zielen zijn volgens Ibn al-Qayyim begunstigd om elkaar te ontmoeten na dood, maar zelfs de levende zielen kunnen de doden zielen ontmoeten tijdens hun slaap in hun dromen. Dit is volgens Ibn al-Qayyim overgeleverd door veel van de vrome voorgangers en dit was tevens de positie van de metgezel Ibn ‘Abbās.¹⁸⁴ Hij stelt dat Allah de zielen laat sterven tijdens de slaap, waarop de zielen van

¹⁸¹ Zie: Appendix III voor de volledige overlevering.

¹⁸² Zo heeft de redacteur ‘Iṣām al-Dīn al-Ṣibābatī van *Kitāb al-Rūḥ* in het eerste hoofdstuk wat hier over gaat regelmatig kritiek geleverd in de voetnoten, waarin hij geleerden als al-Albānī citeert. Zie: Ibn al-Qayyim, “*Kitāb al-Rūḥ*”, 7-30.

¹⁸³ Holtzman, “*Elements of Acceptance and Rejection in Ibn Qayyim al-Jawziyya’s Systematic Reading of Ibn Hazm*”, 618.

¹⁸⁴ Ibid., 26.

de levenden en de overledenen elkaar kunnen ontmoeten en raadplegen. Hij citeert hierbij vers 39:42: *“Allah neemt de zielen tijdens hun dood weg en (de zielen) die niet doodgaan, (neemt Hij weg) tijdens hun slaap. En hij houdt die (zielen) voor wie de dood is bepaald vast en stuurt de andere (zielen terug) tot een vastgesteld tijdstip. Voorwaar, daarin bevinden zich zeker tekenen voor een volk dat nadenkt.”* De zielen van de levenden zullen terugkeren naar de lichamen op het moment van ontwaken. De zielen van de overledenen willen terugkeren naar hun lichamen, maar worden vastgehouden. De ziel die vast wordt gehouden is daadwerkelijk overleden, terwijl de ziel die terugkeert slechts in zijn slaap was gestorven. De slaap is daarom volgens Ibn al-Qayyim de kleine dood, zoals Allah ons heeft ingelicht.¹⁸⁵

De dood was volgens Plato en degenen die zich op hem baseerden niets anders dan de scheiding van de ziel uit het lichaam. Dood-zijn bestaat uit enerzijds het lichaam, gescheiden van de ziel, apart op zichzelf alleen bestaat, terwijl anderzijds de ziel, gescheiden van het lichaam, apart op zichzelf alleen bestaat.¹⁸⁶ De ziel wordt bij de dood bevrijd van de wereld en het lichaam, die slechts schijn zijn. Telkens als de redelijke ziel (*logos*) iets wilt onderzoeken met het lichaam werd zij namelijk bedrogen door de onbetrouwbare en onnauwkeurige lichamelijke waarnemingen.¹⁸⁷ Zuivere kennis kan in het wereldse dus niet verkregen worden, maar na de dood wel; op het moment dat de ziel alleen op zichzelf is, los van het lichaam.¹⁸⁸ De echte filosoof bereid zich daarom voor op de dood. Hij probeert zoveel mogelijk afstand te houden van ‘het lichamelijke’ tijdens zijn leven.¹⁸⁹ Ibn al-Qayyim bestrijdt dit gedachtegoed, onder andere wanneer hij de posities van Ibn Sīnā bespreekt. Hij geeft aan dat de zielen en lichamen gezamenlijk worden opgewekt op de Dag des Oordeels en beiden bestraft of beloont worden naar gelang hun daden. Ibn al-Qayyim baseert zich op een overlevering van Ibn ‘Abbās: “De onenigheid tussen de schepselen op de Dag des Oordeels zal voortduren totdat de ziel en het lichaam ruzie maken. De ziel zal tegen het lichaam

¹⁸⁵ Ibid., 26-27.

¹⁸⁶ Plato, “*Phaedo*”. In: Plato. *Verzameld Werk. Tweede deel. Vertaald door Xaveer de Win*. Uitgeverij Ambo. Baarn: 1978. P. 287

¹⁸⁷ Ibid., 288; [9-12]

¹⁸⁸ Ibid., 291; [9-12]

¹⁸⁹ Ibid.; [9-12]

zeggen: “Jij hebt slechte dingen gedaan” en het lichaam zal tegen de ziel zeggen: “Jij hebt me dat laten doen”. Dan zal Allah een Engel sturen om tussen hen te oordelen. Hij zal zeggen: “Jullie twee zijn als een verlamde en een blinde man die een tuin binnen traden. De verlamde man zag daar fruit hangen en zei tegen de blinde man: “Ik kan fruit zien, maar ik kan er niet bij.” De blinde man zei: “Ik kan er wel bij, maar ik kan het niet zien.” De verlamde man zei: “Kom en til me op, zodat ik het kan plukken.” Dus hij tilde hem op zodat hij de vrucht kon plukken.” De Engel zal zeggen: “Dus wie van hen moet worden gestraft?” Ze zullen zeggen: “Beiden.” Hij zal zeggen: “Hetzelfde geldt voor jullie twee.”¹⁹⁰

¹⁹⁰ Ibn al-Qayyim, “*Kitāb al-Rūḥ*”, 235-236. Deze overlevering wordt tevens genoemd door Ibn Taymiyya. Zie: Al-Ashqar, “*The Minor Resurrection*”, 122-123.

Samenvatting en conclusies

Deze scriptie is gebouwd op de hypothese dat er wellicht filosofische aspecten zouden gevonden konden worden in het werk *Kitāb al-Rūḥ* van de orthodox-islamitisch theoloog Ibn Qayyim al-Jawziyya. De hoofdvraag die ik hierbij heb opgesteld is als volgt: “*Is Ibn al-Qayyim, direct of indirect, beïnvloed door de Griekse filosofie bij het formuleren van zijn notie van de ziel?*” Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden heb ik drie deelvragen opgesteld, die in deze thesis als drie afzonderlijke hoofdstukken hebben gefunctioneerd. Ik zal al samenvattend mijn conclusies presenteren.

Hoofdstuk 1 was een introductie aangaande het onderwerp. Hierin heb ik het onderzoeksprobleem gepresenteerd, het belang van het onderwerp en de methode die ik heb gebruikt. Hoofdstuk 2 was gebouwd op de vraag: “*Hoe wordt de ziel genoemd in de Koranexegeze (tafsīr) en wat is de positie van Ibn al-Qayyim?*” Ik heb hierbij de traditionele manier van exegese (*tafsīr bi'l-riwāya*) en exegese gebaseerd op de menselijke ratio (*tafsīr bi'l-ra'y*) ten opzichte van Q. 17:85 – die gaat over de ziel – vergeleken aan de hand van Ibn Kathīr, die de traditionele methode volgt, en Fakhr al-Dīn al-Rāzī, die de methode gebaseerd op de menselijke ratio volgt. Hierna heb ik de exegese van Ibn al-Qayyim geanalyseerd aan de hand van deze twee methodes. Ibn al-Qayyim heeft laten zien dat hij bij zijn exegese van Q. 17:85, en tevens zijn andere discussiepunten, een eigen notie van de ziel samenstelt. Wat betreft de exegese van dit vers lijkt hij beïnvloed geweest te zijn door de positie van al-Rāzī, maar hij neemt een andere afslag. Hij stelt dat de overlevering die al-Rāzī citeert zwak is, maar dezelfde soort overleveringen worden ook door anderen verteld en die zijn wel sterk. Al-Rāzī verwierp de overlevering, terwijl Ibn al-Qayyim ervoor koos om een vorm van metaforische interpretatie (*ta'wīl*) – wat past in de *kalām*-traditie – toe te passen om de overleveringen te behouden in tegenstelling tot al-Rāzī die deze kans aangreep om zijn eigen filosofische doctrines te presenteren. De *Rūḥ* is volgens Ibn al-Qayyim een Engel, en niet de menselijke ziel. Als het om de menselijke ziel ging had de Profeet dit moeten weten; want zelfs de kleinste der filosofen en tradities hier over hebben geschreven. Ook is het opvallend om te zien dat de traditionele exegeet Ibn Kathīr tevens zijn eigen interpretaties

loslaat op het vers. Zijn uitleg lijkt veel overeenkomsten te hebben met de exegese op basis van de menselijke ratio. Dit vers lijkt de indruk te wekken dat zelfs orthodoxe theologen worden gedwongen om terug te keren naar de rationele exegese, omdat de openbaring er niets over vermeld. Ik vraag me af; als de Profeet heeft gezegd dat de mens weinig kennis heeft over de ziel, waarom accepteren deze theologen dit dan niet direct? Uiteindelijk hebben alle discussies over de ziel ertoe geleid dat er enorm veel meningsverschil is over de notie van de ziel en de mens lijkt er nog niet uit te zijn wat de ziel nou specifiek is. Het blijft gissen naar het onwaarneembare in mijn ogen. Het zou interessant zijn om te kijken of er meer aanhangers van de traditionele methode van *tafsīr* zijn die hun uitvlucht nemen in bepaalde vraagstukken bij de methode gebaseerd op het menselijke intellect om te kijken of ze consequent zijn in hun methoden.

In hoofdstuk 3 heb ik getracht de verschillende Griekse filosofen te bespreken en hoe filosofische doctrines met betrekking tot de ziel terecht zijn gekomen in de *kalām*-traditie. Ook heb ik de positie van Ibn al-Qayyim hierbij proberen te bespreken. Daarnaast heb ik in hoofdstuk 4 een analyse proberen te maken van *Kitāb al-Rūḥ*, om te kijken of Ibn al-Qayyim enigszins beïnvloed is door de filosofie. De meest interessante uitkomst van deze hoofdstukken is in mijn ogen de raakvlakken, maar ook grote verschillen die Ibn al-Qayyim heeft met de Griekse filosofen en de mensen van *kalām*. Soms komt hij overeen met bijvoorbeeld de Mu'tazila, maar toch niet helemaal. En hetzelfde geldt voor de Ashā'ira en tevens Ibn Sīnā. Zo accepteert hij de immateriële aard van de ziel, maar weerlegt hij Ibn Sīnā op zijn positie dat het lichaam niet zal worden bestraft in het graf of opgewekt zal worden op de Dag des Oordeels. Wat betreft de discussies over de ziel lijkt hij ook raakvlakken te hebben met Plato, meer dan Aristoteles. Aristoteles lijkt mijlen ver te staan van Ibn al-Qayyim's gedachtegoed. Los van het feit dat hij de logica van Aristoteles niet accepteert stelt hij expliciet dat de doctrines van Aristoteles tot de meest onnauwkeurige posities behoren. Ook bekritiseert Ibn al-Qayyim veel doctrines die geïnspireerd lijken te zijn op Plato's werken, zoals die van Ibn Ḥazm. Er zijn veel overeenkomsten tussen de Koran en Soenna met Plato's gedachtegoed, zoals Ibn Ḥazm dit presenteert. Soms las ik de bewijsvoering van Ibn al-Qayyim en dacht ik; probeert Ibn al-Qayyim deze posities slechts te bekritisieren omdat het overeen

kan komen met een Grieks filosoof, of is hij echt overtuigd van de posities waarvoor hij pleit. De uitleg van Ibn Ḥazm van Q. 7:172 over de pre-existentiële ziel lijkt namelijk plausibel, maar Ibn al-Qayyim weerlegt deze met vele bewijzen om zijn punt duidelijk te maken. Ibn al-Qayyim laat bij elk discussiepunt zien dat hij weet waar hij over praat. Hij bespreekt het gedachtegoed van de Griekse- en islamitische filosofen, de mensen van *kalām* en tevens kent hij enorm veel data die genoemd is in de Koran, Soenna en in de theologische database van de orthodoxie.

Het werk van Ibn al-Qayyim ligt op de scheidslijn van de filosofie en de theologie. Hij bespreekt veel filosofische posities ten opzichte van de ziel waar hij een orthodox antwoord op probeert te formuleren in *Kitāb al-Rūḥ*. De kritiek van de hedendaagse orthodoxie als het gaat om filosofische- of *kalām*-geïnspireerde aspecten is enigszins terecht, maar mocht men een dergelijk werk over de ziel willen schrijven vanuit orthodox perspectief waarin alle verzen en overleveringen worden genoemd lijkt men genoodzaakt om het verstand te gebruiken om een notie van de ziel te formuleren. De uitdaging voor de theoloog om niet tegenstrijdig te zijn in het interpreteren van de genoemde teksten blijft bestaan. Toch heeft Ibn al-Qayyim zijn best gedaan om een orthodoxe notie van de ziel te formuleren. De kritiek vanuit de hedendaagse orthodoxie op Ibn al-Qayyim's posities genoemd in *Kitāb al-Rūḥ* lijken naast de filosofische aspecten voornamelijk te gaan over zijn standpunten omtrent de overleden personen in het graf. Zo stelde Ibn al-Qayyim dat de zielen zich zullen bevinden in hun lichamen in het graf. Hierdoor weten de overleden personen in de graven dat ze worden bezocht door de levenden. Hierdoor is het volgens hem toegestaan om te reciteren voor de nabestaanden bij het graf, omdat de overledenen dit kunnen horen. Tevens zullen de overledenen volgens hem op de hoogte zijn van de daden van degenen die zij hebben achtergelaten. Ook blijven de levenden en overleden met elkaar communiceren in de *Barzakh*; de overledenen verblijven daar en de levenden bezoeken hen in hun slaap middels dromen. De band tussen de overledenen en levende personen blijft dus bestaan. De kritiek van de hedendaagse orthodoxie lijkt gebaseerd te zijn op de notie van afgoderij (*shirk*). Het gegeven dat de overledenen levend zijn in een bepaalde zin van het woord zou kunnen leiden naar het zoeken van hulp of bemiddeling van de mensen bij de overledenen. Dit

SAMENVATTING EN CONCLUSIES

punt zou een interessant thema zijn voor verder onderzoek, maar hier kon ik niet verder op ingaan tijdens mijn scriptie, omdat het te ver af staat van het onderwerp.

Ibn al-Qayyim is inderdaad een onafhankelijk denker, zoals Holtzman al aangaf, en is niet bang om zijn mening te uitten en daarmee in te druisen tegen bestaande doctrines, al is het tegen de standpunten van theologen uit de orthodoxie. In sommige punten komt hij overeen met filosofische doctrines, terwijl hij deze op andere punten bekritiseert. Hiermee kom ik op een antwoord op de onderzoeksvraag: *“Is Ibn al-Qayyim, direct of indirect, beïnvloed door de Griekse filosofie bij het formuleren van zijn notie van de ziel?”* Ibn al-Qayyim is in zijn werk gedeeltelijk beïnvloed geweest door denkers als Fakhr al-Dīn al-Rāzī, de *kalām*-traditie en daardoor indirect door de Griekse filosofie. Hij kende de posities van de Griekse filosofen en degenen die na hen kwamen door en door. Hij presenteerde hun posities in zijn werk en nam er regelmatig afstand van. Hij probeerde een orthodoxe notie van de ziel te bewerkstelligen aan de hand van de Koran en de Soenna van de Profeet, maar hierdoor nam hij wellicht onbewust doctrines over van de door filosofie geïnspireerde groeperingen en theologen.

Bibliografie

‘Abd Allāh bin Aḥmad bin Ḥanbal. *Kitāb al-Sunna*. Ed. ‘Ādil ibn ‘Abd Allāh Āl Ḥamdān. Dar al-Lu’lu’a. Beiroet: 1441/2020.

‘Abd Allāh ibn Jibrīn. *Sharḥ Uṣūl al-Sunna li al-imām Aḥmad ibn Ḥanbal*. Tweede druk. Dār al-Masīr. Riyadh: 1420/1999.

‘Abd al-‘Azīz al-Ṭarīfī. *Al-Taqrīr fī asānīd al-tafsīr*. Maktaba Dār al-Minhāj. Jeddah: 2011.

‘Abd al-‘Azīz al-Ṭarīfī. *Al-Maghribiyya. Fī Sharḥ al-‘aqīda al-Qayrawāniyyah*. Tweede druk. Maktaba Dār al-Minhāj. Riyadh: 1439/2018.

Abdelilah Ljamai. *Inleiding tot de studie van de koran. Ontstaansgeschiedenis en methodes van de koranexegese*. Uitgeverij Meinema. Zoetermeer: 2005.

Aboe Ismail & studenten. *De interpretaties van de betekenissen van de Koran*. 3^e druk. Stichting as-Soennah. Den Haag: 2014.

Adis Duderija (ed.). *The Sunna and its Status in Islamic Law. The Search for a Sound Hadith*. Palgrave Macmillian Ltd: 2018.

Al-Albānī. *Kan men terugkeren naar Kitāb al-Rūḥ van Ibn al-Qayyim?* Geen datum. Geraadpleegd van <https://www.al-albany.com/audios/content/3741> هل-يعتمد-على-كتاب-الروح-لابن-القيم op 10 maart 2021.

Al-Ghazālī. *The Incoherence of the Philosophers. A parallel English-Arabic text translated, introduced and annotated by Michael E. Marmura*. Brigham Young University Press. Provo, Utah: 2000.

‘Alī bin Aḥmad al-Wāhidī. *Asbāb al-Nuzūl al-Qur’ān. (Reasons and occasions of revelation of the Holy Quran)*. Ed. Kamāl Basyūni Zaghlūl. Dar al-Kutub al-Ilmiyah. Beirut: 2016.

Al-‘Uthaymīn. *Kitāb al-Rūḥ en Ḥādī al-Arwāḥ van Ibn al-Qayyim*. Geen datum. Geraadpleegd van <https://binothaimeen.net/content/12878> op 10 maart 2021.

Al-‘Uthaymīn. “The true Salafis are the followers of the path of the Prophet (blessings and peace of Allah be upon him) and his

Companions.” 4 januari 2010. Geraadpleegd van <https://islamqa.info/en/answers/125476/the-true-salafis-are-the-followers-of-the-path-of-the-prophet-blessings-and-peace-of-allah-be-upon-him-and-his-companions> op 24 maart 2021.

Al-Zarkashī. *Al-Burhān fī ‘ulūm al-Qur’ān*. Dar al-Ḥadīth. Caïro: 1427/2006.

Anthony Ruffus & Jon McGinnis (2015). Willful Understanding: Avicenna’s Philosophy of Action and Theory of the Will. *Archiv für Geschichte der Philosophie*, 97(2), pp. 160-195. Geraadpleegd 22 april 2021 van doi:10.1515/agph-2015-0007.

Averroes. *Geloof en wetenschap in de islam*. Averroes’ “Het beslissende woord”. Vertaald, ingeleid en geannoteerd door Remke Kruk. Tweede druk. Uitgeverij Klement. Kampen: 2006.

Averroes (Ibn Rushd) of Cordoba. *Long Commentary on De Anima of Aristotle. Translated and with introduction and notes by Richard C. Taylor with Thérèse-Anne Druart, subeditor*. Yale University Press. New Haven-London: 2009.

Birgit Meyer. “Der Mensch ist was er ist.” Religious Matters in an Entangled World. Utrecht University. 24 augustus 2019. Geraadpleegd van <https://religiousmatters.nl/der-mensch-ist-was-er-isst/> op 25 maart 2021.

Carl Sharif El-Tobgui. *Ibn Taymiyya on Reason and Revelation. A Study of Dar’ ta ‘ārud al-‘aql wa’l-naql*. Brill. Leiden-Boston: 2020.

Caterina Bori en Livnat Holtzman, “*A Scholar in the Shadow*” (2010)

Charles Taylor. *Een seculiere tijd*. Zesde druk. Lemniscaat. Rotterdam: 2009.

Dag Nikolaus Hasse. *Avicenna’s De Anima in the Latin West. The Formation of a Peripatetic Philosophy of the Soul 1160-1300*. The Warburg Institute – Nino Aragno Editore. London – Turin: 2000.

David Thomas, “Abū Hāshim al-Jubbā’r”, in: *Christian-Muslim Relations 600 - 1500*, General Editor David Thomas.

Geraadpleegd op 16 mei 2021 van http://dx.doi.org/10.1163/1877-8054_cmri_COM_22563

Emanuel Rutten. *Waarover gaat de syllogistiek van Aristoteles? Een reflectie op het object van Aristoteles' syllogismeleer aan de hand van twee moderne reconstructies*. Z.d. Geraadpleegd van <https://www.gjerutten.nl/Over%20de%20syllogistiek%20van%20Aristoteles.pdf> op 30 november 2020.

Enrico Crivellato, Domenico Ribatti. *Soul, mind, brain: Greek philosophy and the birth of neuroscience*. Elsevier. *Brain Research Bulletin* 71 (2007) 327–336.

Fakhr al-Dīn al-Rāzī, *Mafātīḥ al-Ghayb*, vol. 21, p. 391-392. Geraadpleegd van <https://al-maktaba.org/book/23635/3635> op 6 april 2021.

Gabriel Said Reynolds, “‘Abd al-Jabbār”, in: *Christian-Muslim Relations 600 - 1500*, General Editor David Thomas. Geraadpleegd op 16 mei 2021 van http://dx.doi.org/10.1163/1877-8054_cmri_COM_22584

Geneviève Gobillot. “*Corps (badan), âme (nafs) et esprit (rūḥ) selon Ibn Qayyim al-Ġawziyyah à travers son Kitāb al-rūḥ: Entre théologie rationnelle et pensée mystique.*” (in *Shadow*, 229-258)

Gimaret, “al-Shahhām”, in: *Encyclopaedia of Islam*, Second Edition, Edited by: P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs. Geraadpleegd op 16 mei 2021 van http://dx.doi.org/10.1163/1573-3912_islam_SIM_6759

Hans Joachim Störig. *Geschiedenis van de Filosofie. Eenenveertigste druk*. Spectrum. Amsterdam: 2019.

Harry Willemsen (red.). *Woordenboek Filosofie*. Van Gorcum. Assen/Maastricht: 1992.

Ibn Bāz. “Al-‘Ilm bi Aḥkām Allah min Ahham al-Wājibāt.” G.d. Geraadpleegd van <https://binbaz.org.sa/articles/219/-العلمبأحكام-الله-من-أهم-الواجبات> op 25 maart 2021.

Ibn Hajar al-‘Asqalānī. *Lisān wa-‘l-Mizān. Vol. 5*. Ed: ‘Abd al-Fatāḥ Abū Ghadda. Maktaba al-Maṭbu‘āt al-Islāmiyyah. Beiroet: 1423/2002.

Ibn Hazm. *De ring van de duif. Een moorse verhandeling over minnaars en liefde*. Ingeleid en uit het Arabisch vertaald door Remke Kruk en Jan Just Witkam. Met een essay van Camilla Adang. Uitgeverij Bulaq. Amsterdam: 2008.

Ibn Kathīr, *Tafsīr al-Qurān al-Azīm*, geraadpleegd van <https://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=7&tSoraNo=17&tAyahNo=85&tDisplay=yes&Page=3&Size=1&LanguageId=1> op 23 juni 2021.

Ibn Kathīr. *Tafsir Ibn Kathir (Abridged)*. Vol. 6. *Abridged by a group of scholars under the supervision of Shaykh Safiur-Rahman al-Mubarakpuri*. Darussalam. Riyadh: 2003.

Ibn Qayyim al-Jawziyya. *Al-Rūh. Redactie: 'Iṣām al-Dīn al-Ṣibābatī*. Dār al-Ḥadīth. Caïro: 1424/2003.

Ibn Qayyim al-Jawziyya. *The Soul. Translation Ismail Abdus Salaam*. Dar Al-Kotob Al-Ilmiyah. Beiroet: 2010.

Jan M.F. van Reeth. *Kalām. Arabisch denken over God en wereld*. Garant. Antwerpen – Apeldoorn: 2011.

Jonathan A.C. Brown. *Misquoting Muhammad. The Challenge and Choices of Interpreting the Prophet's legacy*. Oneworld Publications. London: 2015.

Jonathan A.C. Brown. *The Canonization of al-Bukhārī and Muslim: The Formation and Function of the Sunni Ḥadīth Canon*. The University of Chicago. Chicago: 2006.

Jon McGinnis & David C. Reisman. *Classic Arabic Philosophy. An Anthology of Sources*. Hackett Publishing Company, Inc. Indianapolis: 2007.

Julien Offray de La Mettrie. *Man a Machine. Philosophical and Historical Notes by Gertrude Carman Bussey*. The Open Court Publishing Co. Chicago: 1912.

Khaṭīb al-Baghdādī. *Tareekh al-Baghdād aw Madina al-Salaam*. Vol. 10. Dār al-Kutub al-‘Ilmiyya. Beiroet: G.D.

Kifayat Ullah, “al-Zamakhsharī”, in: *Encyclopaedia of the Qur’ān*, General Editor: Jane Dammen McAuliffe, Georgetown

University, Washington DC. Geraadpleegd op 16 mei 2021 van
http://dx.doi.org/10.1163/1875-3922_q3_EQCOM_050484

Livnat Holtzman, "al-Lālakā'ī, Abū l-Qāsim", in: *Encyclopaedia of Islam*, THREE, Edited by: Kate Fleet, Gudrun Krämer, Denis Matringe, John Nawas, Everett Rowson. Geraadpleegd op 14 mei 2021 van **http://dx.doi.org/10.1163/1573-3912_ei3_COM_35783**

Livnat Holtzman "*Elements of Acceptance and Rejection in Ibn Qayyim al-Jawziyya's Systematic Reading of Ibn Hazm*" (2013).

Livnat Holtzman, "*Ibn Qayyim al-Jawziyyah*" (2009)

Livnat Holtzman, "The Mihna of Ibn 'Aqil (d. 513/1119) and the Fitnat Ibn al-Qushayri (d. 514/1120)", p. 2. Uit: Sabine Schmidtke (ed.). *The Oxford Handbook of Islamic Theology*. Oxford University Press. Oxford: 2018.

Maimodines. *Dalālat al-Ḥā'irīn (Gids der Verdooden)*. Vol 1. Ed: Husayn Atay. Maktaba al-Thaqāfa al-Dīniyya. Caïro: G.D.

Maimonides. *The Guide for the perplexed. Translated from the original Arabic Text by M. Friedländer*. Dover Publications, INC. New York: 1956.

Margaretha T. Heemskerk. "'Abd al-Jabbār al-Hamadhānī on Body, Soul and Resurrection.'" 127-156. In boek: Camilla Adang, Sabine Schmidtke, David Sklare (ed.). *A Common Rationality: Mu'tazilism in Islam and Judaism*. Orient-Institut Istanbul. Würzburg: 2016.

Mark J. Edwards. *Origen*. Stanford Encyclopedia of Philosophy. 10 maart 2014 geraadpleegd van **<https://plato.stanford.edu/entries/origen/>** op 10 maart 2021.; Kirk Essary. *Origen's Doctrine of the Soul: Platonist or Christian?* Texas Tech University. Texas: 2008.

Mhamed Aarab. *Arrisala Ibn Abi Zayd Al Qayrawani, Vertaling & uitleg*. Uitgeverij 't Kennishuys. Den Haag: 2016.

Michael Knowles. "Is Islam an Abrahamic Religion?" *New Blackfriars*, May 2011, vol 92, No. 1039 (May 2011), pp. 318-321.

Muhammad H. Kamali. *Principles of Islamic Jurisprudence. Third Revised and Enlarged Edition.* The Islamic Text Society. Cambridge: 2003.

Muhammad Ibn Salih al-Uthaymin. *An Explanation of Shaykh al-Islam Ibn Taymiyya's Introduction to the Principles of Tafsir.* Al-Hidaayah Publishing & Distribution Ltd. Birmingham: 2009.

Muhammad Ibn Salih al-Uthaymin. *Muqaddima al-Tafsir lishaykh al-islām Ibn Taymiyya.* Dār al-Waṭan. 2012.

Muḥammad Ṣāliḥ al-Munajjid. "Which is more sound, Tafseer Ibn Katheer or Tafseer al-Tabari?" Geraadpleegd van <https://islamqa.info/en/answers/43778/which-is-more-sound-tafseer-ibn-katheer-or-tafseer-al-tabari> op 9 juni 2021.

Muḥammad Ṣaleḥ al-Munajjid. *Who are the Ash'aris? Are they among Ahl as-Sunnah?* Islamqa. 3 februari 2020. Geraadpleegd van <https://islamqa.info/en/answers/226290/who-are-the-asharis-are-they-among-ahl-as-sunnah> op 30 november 2020.

Nasr Abū Zayd. *Rethinking the Qur'ān: Towards a Humanistic Hermeneutics.* SWP Publishers. Amsterdam: 2004.

Ole Martin Høystad. *De ziel. Een cultuurgeschiedenis.* Vertaald door Wouter De Jong. Athenaeum-Polak & van Gennep. Amsterdam: 2018.

Parviz Morewedge. "Ibn Sīnā's concept of the self." 49-73. In book: Marx W. Wartofsky & Muhsin S. Mahdi. *The Philosophical Forum. A Quarterly. Volume IV, No. 1.* Department of Philosophy of Boston University: 1973.

Peter Adamson. *Philosophy in the Islamic world. A history of philosophy without any gaps. Volume 3.* Oxford University Press. Oxford: 2016.

Plato. *De ideale staat. Politeia.* Vertaald door Gerard Koolschijn. Athenaeum-Polak & van Gennep. Amsterdam: 2017.

Plato. *The Republic of Plato. Second Edition.* Translated with notes and an interpretive essay by Allan Bloom. BasicBooks. Paris: 1991.

Plato, “*Timaeus [31-33]*”. In: Plato. *Verzameld Werk. Vijfde deel*. Vertaald door Xaveer de Win. Uitgeverij Ambo. Baarn: 1978.

Sa’eed al-Fouda. *Ma Qawluhu al-Mudallas Abd Allah bin Ahmad bin Hanbal fi Kitaabihi ‘al-Sunna’ ‘an al-Imam Abu Hanifa al-Nu’maan*. Upgeload door: Al-Ashaa’irah op 20 juni 2020. Geraadpleegd van: <http://youtube.com/watch?v=WgVLMHxAbec&feature=share>

Stephen R. L. Clark, “*Ancient Philosophy*”. In: Anthony Kenny (ed.). *The Oxford History of Western Philosophy*. Oxford University Press. Oxford: 2000.

Tariq Jaffer. “Fakhr al-Dīn al-Rāzī on the Soul (*al-nafs*) and Spirit (*al-rūh*): An Investigation into the Eclectic Ideas of Mafāṭīḥ al-ghayb.” *Journal of Qur’anic Studies*, 2014, vol. 16, no. 1 (2014), pp. 93-119.

The William Davidson digital edition of the Koren Noé Talmud, with commentary by Rabbi Adin Even-Israel Steinsaltz. Sanhedrin (Daf 91a). Geraadpleegd van: <https://www.sefaria.org/Sanhedrin?lang=bi> op 31 maart 2021.

Tzni Langermann “*Ibn al-Qayyim’s Kitab al-Ruh: Some Literary Aspects*” (2013)

Tzni Langermann “*The Naturalization of Science in Ibn Qayyim al-Ğawziyya’s “Kitāb al-Rūḥ”*” (2010).

‘Umar S. al-Ashqar. *The Minor Resurrection. What Happens After Death In the Light of the Qur’an and Sunnah*. Translated by: Nasiruddin al-Khattab. Islamic Creed series vol. 5. International Islamic Publishing House. Riyadh: 2005.

Yahya Michot, Revelation in: Timothy Winter (ed.). *The Cambridge Companion to Classical Islamic Theology. Chapter: Yahya Michot. Revelation (180-196)*. in Cambridge University Press. Cambridge: 2008.

Yaser Ellethy, “A Controversial Orthodoxy: Al-Ghazali’s Revival of the Religious Sciences”, *Journal for Theology and the Study of Religion* (2020), 74/4, 375-386.

BIBLIOGRAFIE

Yaser Ellethy. *Islam, Context, Pluralism and Democracy. Classical and Modern Interpretations*. Routledge. London-New York: 2017.

Yasir Qadhi. *Een introductie tot de wetenschappen betreffende de Qor-aan. Vertaald door Aboe Yoesoef 'Abdoellaah*. Uitgeverij Momtazah. Helmond: 2019.

Yasir Qadhi. *Reconciling Reason and Revelation in the Writings of Ibn Taymiyya (d. 728/1328). An Analytical Study of Ibn Taymiyya's Dar' al-ta'āruḍ*. Yale University. 2013.

Yasir Qadhi. The Life in the Barzakh #10: Can The Living Interact With the Dead? 21 December 2019. Token from: **<https://www.youtube.com/watch?v=Zbs9zcjzyew&t=2181s>** on 18 March 2021.

Bijlagen: Index van Personen

A

Aboe Ismail 4

Abū Hāshim 18

Adam 3, 6, 23, 25

Al-Albānī 1, 2, 22

Al-‘Allaf, Abū al-Hudhayl 17, 18

Aristoteles 1, 12, 14, 15, 16, 20, 29

Al-Ash ‘arī, Abū-‘l-Ḥasan 14, 19, 23

B

Al-Bāhilī, Abū al-Ḥasan 19

Al-Bāqillānī 19

Bori, Caterina 4, 22

D

Dawkins, Richard 2

F

Al-Fārisī, Salmān 25

Feuerbach 2

G

Al-Ghazālī 19, 20, 21

INDEX VAN PERSONEN

H

Al-Ḥasan al-Baṣrī 17

Heraclitus 1, 12, 13

Hippocrates 24

Holtzman, Livnat 4, 22, 29

Høystad, Ole Martin 3

I

Ibn ‘Abbās 7, 8, 11, 26

Ibn ‘Āzib, Barā 25

Ibn Dirham, al-Ja‘d 16

Ibn Ḥanbal, Aḥmad 19

Ibn Ḥarb, Ja‘far 17

Ibn Ḥazm 4, 23, 24, 29

Ibn Kathīr 6, 7, 8, 9, 11, 28

Ibn Mas‘ūd 8, 11

Ibn al-Mu‘tamir, Bishr 17

Ibn al-Qayyim 1, 2, 4, 6, 8, 11, 12, 14, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30

Ibn Ṣafwān, al-Jahm 16

Ibn Sīnā 3, 10, 12, 13, 19, 20, 21, 23, 26, 29

Ibn Taymiyya 4, 8, 18, 22

Ibn ‘Ubayd, ‘Amr 17

‘Īsā 6

J

Jezus 15

Jibrīl 8, 9

Al-Jubbā'ī, Abū 'Alī 18, 19

Al-Juwaynī 19

Al-Juhanī, Ma'bad 16

L

La Mettrie 2

M

Al-Ma'mūn 16

Al-Mutawakkil 18

O

Origenes 1

P

Philo 13

Plato 1, 12, 13, 14, 15, 20, 24, 26, 29

Plotinus 1, 15, 20

Profeet Mohammed 3, 7, 8, 9, 10, 14, 24, 25, 28, 30

Pythagoras 13

INDEX VAN PERSONEN

Q

Qāḍī ‘Abd al-Jabbār 18

R

Al-Rāzī, Fakhr al-Dīn 8, 9, 10, 11, 18, 23, 28, 30

S

al-Shaḥḥām, Abū Ya‘cūb 18

Socrates 1

T

Al-Ṭabarī 6, 7, 8

Al-Ṭā’ī, Ibn Mujāhid 19

Taylor, Charles 3

U

Al-‘Uthaymīn 1

W

Wāṣil bin Aṭā’ 17

Z

Al-Zamakhsharī 17, 24

Index van Onderwerpen

A

Abbasiden 16, 17, 18

Abrahamitische religies 1

Accident 17, 18

Allah 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 24, 26, 27

Antropologie 2, 3

'Aql 15

Aristotelisch 15, 16, 17, 22

Ashā'ira 10, 18, 19, 29

Aṣḥāb al-Kahf 9, 10

Atman 1

B

Baghdad 16, 17, 18

Barzakh 24, 25, 29

Bashamiyya 18

Basra 16, 17, 18

C

Christendom 1, 3, 15

Christenen 3, 12, 15, 16

D

INDEX VAN ONDERWERPEN

Dag der Opstanding/Dag des Oordeels 7, 11, 23, 26, 27, 29

Damascus 16

Dhāt 20

Dhū al-Qarnayn 9, 10

Dood 2, 13, 26

Drie-Eenheid 15

Dromen 26, 29

E

Emanatie 12

Engel 5, 9, 24, 25, 27, 28

Engelen 2, 11, 24, 25
- *Munkar en Nakīr* 25

Essentie 20, 23

F

Filosofie 1, 2, 3, 12, 15, 17, 19, 28, 29, 30

Fiṭra 15, 22, 24

G

Geest 3, 12, 13, 15, 17, 23

God 2, 3, 15, 16

Graf 19, 25, 29

H

Hellenistisch 10, 15, 16

Hellevuur 17, 25

Hiernamaals 7, 17, 26

Hypostase 15

I

Ideeënwereld 13, 24

Ijtihād 1

Ikhshīdiyya 18

Immaterieel/Immateriële 20, 21, 29

Intellect 3

Interreligieuze debatten 16

Interreligieuze dialoog 3

Irak 15

Islam 1, 3, 16

J

Jabriyya 16

Jahmiyya 18

Jodendom 1, 3

Joden 3, 8, 9, 11, 16

K

INDEX VAN ONDERWERPEN

Kalām 2, 6, 10, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 28, 29, 30

Kerkvaders 15, 16

Kitāb al-Rūḥ 1, 2, 3, 6, 11, 14, 22, 28, 29

Koran 1, 4, 6, 7, 8, 16, 17, 19, 21, 22, 23, 25, 26, 29, 30

L

Lichaam 3, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 29

Liefde 24

Logica 3, 16, 17, 19, 22, 29

Logos 12, 13, 15, 26

M

Materialisme 2, 3, 14

Mens 2, 3, 7, 9, 10, 11, 15, 18, 20

Metafysica 19

Mu'tazila 17, 18, 19, 29

N

Nafs 3, 6, 7, 9, 14, 23

- *Al-nafs al-muṭma'inna* 9, 14

- *Al-nafs amāratu bi al-sū'* 9, 14

- *Al-nafs al-lawwāma* 14

Neoplatonisten 14

- *Neoplatoons* 15

Nous 15

O

Openbaring 2, 6, 11, 12, 14, 16, 19

Orthodoxie 1, 19, 22, 28, 29, 30

P

Paradijs 25

Perzië 15

Platonisten 20

Pneuma 12, 13

Psyche 12, 13, 15

Q

Qadariyya 16, 17

R

Rūḥ 3, 6, 8, 9, 11, 17, 18, 23, 28

S

Salaf 1, 11, 23

Salafisme/Salafiyyah 1, 25

Sassanieden 15

Shirk 26, 29

Soenna 1, 4, 17, 19, 22, 23, 29, 30

INDEX VAN ONDERWERPEN

Stoa/Stoïcijnen 12

- *Stoïcijns* 15

Syllogismen 16

T

Ta 'wīl 7, 10, 17, 28

Tafsīr 2, 6, 7, 8, 9, 10, 28

Theodicee 16

U

Umayyaden 16, 17

V

Voorbeschikking 16, 24

W

Wereld 25, 26

Z

Ziel 1, 2, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21,
22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29

- *Pre-existentiële ziel* 23, 24, 29

Appendix I: Systematisering van het woord *Rūḥ* en haar verschillende vormen.

Nr	Vers	Interpretatie van de betekenis	Term(en)	Makki/Madani
1.	2:87	“En wij gaven Isa (Jezus), de zoon van Maryam (Maria), duidelijke bewijzen en ondersteunden hem met Rūḥ al-Qudus (Gabriël)”	<i>Rūḥ al-Qudus</i>	Madani
2.	2:253	“En wij gaven Isa (Jezus), de zoon van Maryam, duidelijke bewijzen en ondersteunden hem met Rūḥ al-Qudus (Gabriël)”	<i>Rūḥ al-Qudus</i>	Madani
3.	4:171	“De Messias, ‘Īsā, zoon van Maryam, was slechts een Boodschapper van Allah en (hij was) Zijn Woord dat Hij wierp naar Maryam en een ziel van Hem . (Het gaat hier om een ziel die door Allah is geschapen)	<i>Rūḥ</i>	Madani
4.	5:110	“(Gedenk) wanneer Allah zal zeggen: “O ‘Īsā, zoon van Maryam, gedenk Mijn Gunst aan jou en aan jouw moeder toen ik jou ondersteunde met Rūḥ al-Qudus , zodat jij vanuit de wieg en op een oudere leeftijd tot de mensen sprak.”	<i>Rūḥ al-Qudus</i>	Madani
5.	15:29	“Wanneer Ik hem dan vorm geef, en in hem blaas van Mijn Ziel , werp jullie dan knielend voor hem neer.” (Het gaat hier om een ziel die door Allah is geschapen)	<i>Rūḥī</i>	Makki
6.	16:2	“Hij zendt op Zijn Bevel de Engelen neer met de	<i>Bi- ‘l-Rūḥ</i>	Makki

		Ziel (d.w.z. met de Openbaring) naar wie Hij wil van Zijn dienaren, om (de mensen) te waarschuwen dat er geen god is dan Ik (Allah). Vrees mij daarom.”		
7.	16:10 2	“Zeg (O Mohammed): “Rūḥ al-Qudus (Gabriël) heeft het (d.w.z. de Koran) van jouw Heer met de Waarheid neergezonden, om degenen die geloven te verstevigen (in hun geloof), en als Leiding en verheugde Tijding voor de moslims.””	<i>Rūḥ al-Qudus</i>	Makki
8.	17:85	“En zij vragen jou (o Mohammed) over de ziel . Zeg: “De ziel behoort tot de Zaak van mijn Heer. En jullie is slechts een geringe mate van kennis (hierover) gegeven.”	<i>Al-Rūḥ; al-Rūḥ</i>	Makki (waarom heet de sūrah Bani Israil?)
9.	19:17	“Zij plaatste een afscherming tussen haar en hen (d.w.z. tussen haar en haar familie). Daarna stuurde Wij Onze Rūḥ (d.w.z. Gabriël) naar haar, die zich vervolgens aan haar toonde in de gedaante van een vervolmaakt mens.”	<i>Rūḥanā</i>	Makki
10 .	21:91	“En zij (Maryam) die over haar geslachtsdeel (d.w.z. over haar kuisheid) waakte, waarna Wij van Onze Ziel in haar bliezen. En Wij maakte haar en haar zoon tot een teken voor de werelden.” (Het	<i>Rūḥinā</i>	Makki

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

		gaat hier om een ziel die door Allah is geschapen)		
11 .	26:19 3	“Waarmee de betrouwbare Rūḥ (Gabriël) neerdaalde.”	<i>Al-Rūḥ al-Amīn</i>	Makki
12 .	32:7-9	“Degene Die alles wat Hij schiep op de beste manier heeft gedaan. En Hij begon de schepping van de mens uit klei. Vervolgens maakte Hij zijn nageslacht (d.w.z. het nageslacht van Adam) uit een zwak waterextract. Vervolgens gaf Hij hem vorm en blies in hem van Zijn Ziel . En Hij heeft jullie het gehoor, het zicht en de harten gemaakt. Jullie tonen weinig dankbaarheid.”	<i>Rūḥihi</i>	Makki
13 .	38:72	“Wanneer Ik hem dan vorm geef, en in hem blaas van Mijn Ziel , werp jullie dan knielend voor hem neer.” (Het gaat hier om een ziel die door Allah is geschapen)	<i>Rūḥī</i>	Makki
14 .	40:15	“(Hij is de) Hoogste in rang, (en) de Bezitter van de Troon. Hij zendt op Zijn Bevel de Ziel (d.w.z. de Openbaring) neer naar wie Hij wil van Zijn dienaren, opdat hij (d.w.z. de Boodschapper) kan waarschuwen voor de Dag van de Samenkomst.”	<i>Al-Rūḥ</i>	Makki

15 .	42:52	“En zo openbaarde Wij aan jou een Ziel (d.w.z. de Openbaring) op Ons Bevel. Jij wist niet wat het boek inhield, noch (wat) het geloof (inhield), maar Wij hebben het (d.w.z. deze Koran) tot een Licht gemaakt waarmee Wij van Onze dienaren leiden wie Wij willen. En voorwaar, jij (o Mohammed) leidt zeker naar een recht Pad.”	<i>Rūḥan</i>	Makki
16 .	58:22	“Jij (o Mohammed) zult geen volk aantreffen dat in Allah en de Laatste Dag gelooft, en (tegelijkertijd ook) houdt van degenen die Allah en Zijn Boodschapper tegenwerken, ook al zouden het hun vaders, of hun zonen, of hun broers of hun verwanten zijn. Zij zijn degenen van wie Hij in de harten het geloof heeft geplaatst, en (degenen die) Hij heeft ondersteund met Zijn Ziel (d.w.z. de Leiding) van Hem. En Hij zal hen Tuinen doen binnentreden waaronder rivieren stromen. Voor eeuwig (vertoeven zij) daarin. Allah is tevreden met hen, en zij zijn tevreden met Hem. Zij zijn de Groep van Allah. Weet dat de Groep van Allah daadwerkelijk degenen zijn die succesvol zijn.”	<i>Rūḥ</i>	Madani

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

17 .	66:12	“En Maryam, de dochter van ‘Imrān, die over haar geslachtsdeel (d.w.z. haar kuisheid) waakte. Vervolgens bliezen Wij daarin van Onze Ziel en zij geloofde in de Woorden van haar Heer en Zijn Boeken. En zij behoorde tot degenen die gehoorzaamden.”	<i>Rūḥinā</i>	Madani
18 .	70:4	“De Engelen en de Rūḥ (d.w.z. Gabriël) stijgen op naar Hem op een Dag die vijftigduizend jaar telt.”	<i>Al-Rūḥ</i>	Makki
19 .	78:38	“Op de Dag waarop de Rūḥ (d.w.z. Gabriël) en de Engelen in rijen zullen staan. Niemand zal spreken, behalve degene aan wie de Meest Barmhartige Toestemming heeft gegeven en (wie) datgene zegt wat juist is.”	<i>Al-Rūḥ</i>	Makki
20 .	97:4	“Daarin dalen de Engelen en de Rūḥ (d.w.z. Gabriël) met de Toestemming van hun Heer neer, met elke zaak.”	<i>Al-Rūḥ</i>	Makki

Appendix II: Systematisering van het woord *Nafs* en haar verschillende vormen.

Nr	Vers	Interpretatie van de betekenis	Term(en)	Makki/Madani
1.	2:9	“Zij bedriegen (naar hun mening) Allah en degenen die geloven, terwijl zij slechts zichzelf bedriegen, en zij beseffen het niet.”	<i>Anfusahum</i>	Madani
2.	2:44	“Bevelen jullie de mensen het goede en vergeten jullie jezelf , terwijl jullie het boek voordragen? Denken jullie dan niet na?”	<i>Anfusakum</i>	Madani
3.	2:48	“En vrees een Dag (d.w.z. de Dag des Oordeels) waarop geen (enkele) ziel een andere ziel kan baten, en er geen voorspraak van haar geaccepteerd wordt, noch een compensatie van haar aangenomen wordt. En zij zullen niet geholpen worden.”	<i>Nafs; Nafs</i>	Madani
4.	2:54	“En (gedenk) toen Mūsā tegen zijn volk zei: “O mijn volk, waarlijk, jullie hebben jezelf onrecht aangedaan door het kalf (ter aanbidding) aan te nemen. Toon daarom berouw aan jullie Schepper en dood julliezelf (d.w.z. dood elkaar), dit zal voor jullie beter zijn bij jullie Schepper.” Waarop Hij jullie berouw aanvaardde. Waarlijk, Hij is de Meest Berouwaanvaardende, de Meest Genadevolle.”	<i>Anfusakum; Anfusakum</i>	Madani

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

5.	2:57	“En Wij beschaduwden jullie met wolken en zonden al-Manna en al-Salwā op jullie neer. Eet van het goede waarmee Wij jullie hebben voorzien (maar zij kwamen in opstand). En zij deden Ons geen onrecht aan, maar zij deden zichzelf onrecht aan.”	<i>Anfusahum</i>	Madani
6.	2:72	“En (gedenk) toen jullie een ziel doodden en daar onderling over redetwistten (over wie de dader was). En Allah onthulde wat jullie verborgen hielden.”	<i>Nafs</i>	Madani
7.	2:84	“En (gedenk) toen Wij jullie verbond aanvaardden (zeggende): “Vergiet elkaars bloed niet en verdrijf elkaar [jullie zelf] niet uit jullie woningen.” Vervolgens bekrachtigden jullie (dit) en getuigden jullie (hiervan).	<i>Anfusakum</i>	Madani
8.	2:85	“Daarna zijn jullie degenen die elkaar [jullie zelf] doden en een groep van jullie uit jullie huizen verdrijven en anderen in zondigheid en vijandschap tegen elkaar hielpen.”	<i>Anfusakum</i>	Madani
9.	2:87	“En voorzeker, wij gaven Mūsā het Boek en deden na hem Boodschappers volgen. En Wij gaven ‘Īsā, de zoon van Maryam, duidelijke bewijzen en ondersteunde	<i>Anfusukum</i>	Madani

		hem met Rūḥ al-Qudus (Gabriël). Is het dan zo dat telkens wanneer er een Boodschapper tot jullie kwam, met dat wat niet in overeenstemming was met jullie begeerten, jullie je (dan) hoogmoedig opstelden? Jullie verloochenden een groep en jullie doodden een groep.”		
10.	2:90	“Slecht is datgene waarvoor zij zichzelf hebben verkocht.”	<i>Anfusahum</i>	Madani
11.	2:102	“En slecht was dat waarvoor zij zichzelf verkochten, als zij (het) maar wisten.”	<i>Anfusahum</i>	Madani
12.	2:109	“Velen onder de lieden van het Boek wensden uit afgunst [afgunst wat in hen zelf zit] dat zij jullie tot ongelovigen zouden kunnen maken, nadat jullie geloofd hebben. Zelfs nadat de Waarheid voor hen duidelijk is geworden. Maar vergeef hen en sla geen acht op hen, totdat Allah met Zijn Bevel komt. Voorwaar, Allah is tot alles in staat.”	<i>Ḥasadan min ‘indi anfusihim</i>	Madani
13.	2:110	“En onderhoud het gebed en draag de Zakāt af. En al het goede wat jullie voor jezelf vooruit hebben gezonden, zullen jullie bij Allah aantreffen.”	<i>li-Anfusikum</i>	Madani

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

14.	2:123	“En vrees een Dag (d.w.z. de Dag des Oordeels) waarop geen enkele ziel een andere ziel kan baten, en er geen compensatie van haar geaccepteerd wordt, en er geen voorspraak voor haar van nut zal zijn. En zij zullen niet geholpen worden.”	<i>Nafs; Nafs</i>	Madani
15.	2:130	“En wie anders dan degene die zichzelf vernedert wendt zich af van de religie van Ibrāhīm?”	<i>Nafsahu</i>	Madani

APPENDIX II

16.	2:155	“En Wij zullen jullie zeker beproeven met iets van angst, honger en vermindering van bezittingen, levens en vruchten, en verkondig verheugde tijdingen aan de geduldigen.”	<i>Al-Anfus</i>	Madani
17.	2:187	“Allah wist dat jullie jezelf bedrogen.”	<i>Anfusakum</i>	Madani
18.	2:207	“En onder de mensen zijn er (sommigen) die zichzelf verkopen, strevend naar het Welbehagen van Allah.”	<i>Nafsahu</i>	Madani

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

19.	2:223	“Jullie vrouwen zijn (als) een akker voor jullie, dus benader jullie akker hoe jullie wensen en stuur (goede daden) vooruit voor julliezelf. ”	<i>li-Anfusikum</i>	Madani
20.	2:228	“En de gescheiden vrouwen moeten wachten op [in hunzelf] drie menstruatieperiodes.”	<i>Bi-Anfusihinna</i>	Madani
21.	2:231	“En neem ze niet kwaadwillend terug om hen te benadelen, en voorzeker, wie dat wel doet heeft zichzelf onrecht aangedaan.”	<i>Nafsahu</i>	Madani
22.	2:233	“Geen enkele ziel zal boven haar vermogen worden belast.”	<i>Nafs</i>	Madani
23.	2:234	“En degenen onder jullie die sterven en echtgenotes achterlaten, zij (d.w.z. de echtgenotes) moeten vier maanden en tien (dagen) wachten [in hunzelf] . Wanneer zij hun (vastgestelde) tijdstip hebben bereikt, treft jullie geen blaam voor dat wat zij op een goede wijze met zichzelf doen.”	<i>Bi-Anfusihinna ; Anfusihinna</i>	Madani
24.	2:235	“Er treft jullie geen blaam wanneer jullie de vrouwen een hint omtrent een verloving geven, of wanneer jullie het in jezelf verborgen houden.”	<i>Anfusikum</i>	Madani

APPENDIX II

25.	2:240	“Maar als zij vertrekken, dan treft jullie geen blaam voor dat wat zij op een goede wijze met zichzelf doen.”	<i>Anfusihinna</i>	Madani
26.	2:265	“En de gelijkenis van degenen die van hun bezittingen uitgeven, streven naar het Welbehagen van Allah en om zichzelf standvastig te maken”	<i>Anfusihim</i>	Madani
27.	2:272	“En wat jullie ook aan goeds uitgeven, het is voor julliezelf .”	<i>Anfusikum</i>	Madani
28.	2:281	“En vrees de Dag waarop jullie tot Allah zullen terugkeren. Vervolgens zal iedere ziel ten volle beloond worden voor dat wat zij heeft verworven, en er zal hun geen onrecht worden aangedaan.”	<i>Nafs</i>	Madani
29.	2:284	“En of jullie nou onthullen wat zich in julliezelf bevindt of dit verbergen, Allah zal jullie ervoor ter verantwoording roepen.”	<i>Anfusikum</i>	Madani
30.	2:286	“Allah belast geen ziel boven haar vermogen.”	<i>Nafs</i>	Madani
31.	3:25	“Hoe zal het zijn wanneer Wij hen verzamelen op de Dag waarover geen twijfel bestaat, en iedere ziel zal volledig beloond worden voor dat wat zij heeft verworven? En er	<i>Nafs</i>	Madani

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

		zal hun geen onrecht worden aangedaan.”		
32.	3:28	“En Allah waarschuwt jullie voor Zichzelf ”	<i>Nafsahu</i>	Madani
33.	3:30	“Op de Dag waarop iedere ziel zal aantreffen wat zij aan goeds heeft gedaan. En wat zij aan slechts heeft gedaan, daarvan wenst zij dat er tussen haar en deze (d.w.z. de slechte daden) een grote afstand zal zijn. En Allah waarschuwt jullie voor Zichzelf en Allah is Meest Zachtaardig voor de dienaren.”	<i>Nafs; Nafsahu</i>	Madani
34.	3:61	“En wie met jou (o Mohammed) redetwist over hem (‘Īsā) nadat de Kennis tot jou is gekomen, zeg dan: “Kom, laten wij onze kinderen en jullie kinderen, onze vrouwen en jullie vrouwen en onszelf en julliezelf (bij elkaar) roepen en elkaar verwensen en de Vloek van Allah afroepen over de leugenaars.”	<i>Wa anfusanā wa anfusakum</i>	Madani
35.	3:69	“Een groep van de lieden van het Boek wenst jullie te laten afdwalen, maar zij zullen enkel zichzelf laten	<i>Anfusahum</i>	Madani

APPENDIX II

		afdwalen. En zij beseffen (het) niet.”		
36.	3:93	“Al het voedsel was toegestaan voor de kinderen van Israël, behalve datgene wat Israël, voordat de Thora werd neergezonden, voor zichzelf verbood.”	<i>‘alā nafsīhi</i>	Madani
37.	3:117	“De gelijkenis van wat zij in dit wereldse leven uitgeven, is als de gelijkenis van een wind waarin een hevige kou is en die vervolgens de oogst van een volk treft dat zichzelf onrecht heeft aangedaan, en deze (oogst) vernietigt. En het is niet Allah Die hun onrecht heeft aangedaan, maar zij deden zichzelf onrecht aan.	<i>Anfusahum; anfusahum</i>	Madani
38.	3:135	“En degenen die, wanneer zij een verdorvenheid begaan, of zichzelf onrecht aandoen, Allah gedenken en Hem om vergeving vragen voor hun zonden.”	<i>Anfusahum</i>	Madani
39.	3:145	“En er is geen ziel die sterft, behalve met de Toestemming van Allah op een vastgesteld tijdstip.”	<i>Nafs</i>	Madani
40.	3:154	“Vervolgens zond Hij na de kwelling veiligheid voor jullie neer: (in de vorm van) sluimer die een groep van jullie	<i>Anfusahum; anfusahum</i>	Madani

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

		overmande, terwijl een andere groep zeker alleen aan zichzelf dacht en valse vermoedens over Allah had: vermoedens van onwetendheid. Zij zeiden: “Hebben wij enige inbreng in de zaak?” Zeg (o Mohammed): “Voorwaar, de zaak behoort volledig aan Allah toe.” Zij verbergen in zichzelf wat zij niet aan jou openbaren.”		
41.	3:161	“Vervolgens zal iedere ziel volledig beloond worden voor dat wat zij heeft verworven, en er zal hun geen onrecht worden aangedaan.”	<i>Nafs</i>	Madani
42.	3:164	“Voorzeker, Allah heeft de gelovigen een grote gunst bewezen, toen Hij een Boodschapper uit hun midden naar hen zond”	<i>Min anfusihim</i>	Madani
43.	3:165	“En toen een ramp jullie trof, terwijl jullie (de vijand) zeker twee keer (zo hard) troffen, zeiden jullie: “Waar komt dit vandaan?” Zeg: “Het komt van julliezelf .” Waarlijk, Allah is tot alles in staat.”	<i>Anfusikum</i>	Madani
44.	3:168	“(Zij waren) degenen die, terwijl zij zelf (thuis) zaten, over hun (gedode) broeders zeiden: “Hadden zij maar naar ons geluisterd, dan waren zij niet gedood.” Zeg: “Houd de dood dan van julliezelf ”	<i>Anfusikum</i>	Madani

APPENDIX II

		af, als jullie waarachtig zijn.”		
45.	3:178	“En laat degenen die niet geloven niet denken dat het uitstel dat Wij hun geven (d.w.z. het uitstellen van de Bestrafing) goed voor hen is. Wij stellen de Bestrafing slechts uit zodat zij in zondigheid toenemen. En voor hen is er een vernederende Bestrafing.”	<i>Li anfusihim</i>	Madani
46.	3:185	“Iedere ziel zal de dood proeven. En alleen op de Dag der Opstanding zullen jullie je volledige beloning ontvangen. En wie van het Vuur wordt afgehouden en tot het Paradijs wordt toegelaten, heeft zeker gewonnen. En het wereldse leven is slechts een misleidende genieting.”	<i>Nafs</i>	Madani
47.	3:186	“Jullie zullen zeker beproefd worden met jullie bezittingen en met julliezelf .”	<i>Anfusikum</i>	Madani
48.	4:1	“O mensen, vrees jullie Heer Die jullie heeft geschapen uit één ziel (d.w.z. uit Adam), en daaruit heeft Hij zijn echtgenote (Eva) geschapen. En uit hen beiden heeft Hij vele	<i>Nafs</i>	Madani

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

		mannen en vrouwen geschapen.”		
49.	4:4	“En geef aan de vrouwen (die jullie huwen) hun bruidsschat als verplichte gift. Maar als zij [uit zichzelf] vrijwillig een deel daarvan aan jullie schenken, nuttig het dan zorgeloos en met genoegen.”	<i>‘an shay’in minhu nafsān</i>	Madani
50.	4:29	“En dood julliezelf niet. Voorwaar, Allah is Meest Genadevol voor jullie.”	<i>Anfusakum</i>	Madani
51.	4:49	“Heb jij degenen niet gezien die zichzelf reinigen? Welnee! Het is Allah Die reinigt wie Hij wil.”	<i>Anfusahum</i>	Madani
52.	4:63	“Zij (d.w.z. de hypocrieten) zijn degenen van wie Allah weet wat zich in hun harten bevindt. Dus wend je van hen af, vermaan hen en spreek berispende woorden tot hen .”	<i>Fī anfusihim</i>	Madani
53.	4:64	“En Wij hebben geen Boodschapper gestuurd, of hij moest gehoorzaamd worden met de Toestemming van Allah. En als zij (o Mohammed) naar jou toe waren gekomen toen zij zichzelf onrecht hadden aangedaan, en Allah om vergeving hadden	<i>Anfusahum</i>	Madani

		gevraagd, en de Boodschapper voor hen om vergeving had gevraagd, dan zouden zij Allah zeker Meest Berouwaanvaardend, Meest Genadevol hebben aangetroffen.”		
54.	4:65	“Maar nee, bij jou Heer! Zij zullen niet geloven totdat zij jou (o Mohammed) tussen hen laten oordelen over hun geschillen, en vervolgens geen enkele vorm van weerstand in zichzelf ondervinden tegen datgene wat jij oordeelt en zij zich (daaraan) volledig overgeven.”	<i>Anfusihim</i>	Madani
55.	4:66	“En als Wij hun hadden voorgeschreven: “Dood julliezelf of verlaat jullie huizen”, dan zouden slechts weinigen van hen dat hebben gedaan.”	<i>Anfusakum</i>	Madani
56.	4:79	“Wat jou aan goeds overkomt, is afkomstig van Allah en wat jou aan slechts overkomt, is afkomstig van jezelf . En Wij hebben jou gestuurd als Boodschapper voor de mensen. En Allah volstaat als Getuige.”	<i>Nafsik</i>	Madani
57.	4:84	“Strijd dan (o Mohammed) op de Weg van Allah. Jij wordt slechts voor jezelf verantwoordelijk gehouden.”	<i>Nafsak</i>	Madani

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

58.	4:95	“De achterblijvers onder de gelovigen, behalve degenen die verhinderd zijn, zij niet gelijk aan degenen die met hun bezittingen en levens op de Weg van Allah strijden. Allah heeft degenen die met hun bezittingen en levens op de Weg van Allah strijden een rang hoger geplaatst dan de achterblijvers. Allah heeft eenieder (van hen) het Goede (d.w.z. het Paradijs) beloofd, maar Allah heeft de strijders een rang hoger geplaatst dan de achterblijvers door (hun) een grandioze Beloning (te schenken).”	<i>Anfusihim; anfusihim</i>	Madani
59.	4:97	“Waarlijk, degenen van wie de zielen door de Engelen worden weggenomen, en die zichzelf onrecht hebben aangedaan, zij (d.w.z. de Engelen) zullen (tegen hen) zeggen: “In welke toestand verkeerden jullie?” Zij zullen antwoorden: “Wij werden vanwege onze zwakte op de aarde onderdrukt.” Zij (de Engelen) zullen zeggen: “Was de aarde van Allah dan niet ruim genoeg voor jullie om daarop te emigreren?” Hun verblijfplaats zal de Hel zijn. En dat is een slechte Eindbestemming.”	<i>Anfusihim</i>	Madani

APPENDIX II

60.	4:107	“En neem het niet op voor degenen die zichzelf bedriegen (door zonden te plegen).”	<i>Anfusahum</i>	Madani
61.	4:110	“En wie iets slechts verricht of zichzelf onrecht aandoet, en daarna bij Allah om vergeving vraagt, hij zal Allah Meest Vergevingsgezind, Meest Genadevol aantreffen.”	<i>Nafsah</i>	Madani
62.	4:111	“En wie een fout of een zonde verwerft, verwerft deze slechts ten nadele van zichzelf .”	<i>Nafsih</i>	Madani
63.	4:113	“En was het niet vanwege de Gunst van Allah en Zijn Genade die jou (o Mohammed) toekwam, dan zou een groep van hen jou zeker proberen te laten afdwalen. Maar zij laten niemand afdwalen, behalve zichzelf .”	<i>Anfusahum</i>	Madani
64.	4:128	“En als een vrouw van haar echtgenoot weezin of afkeer (jegens haar) vreest, dan treft hen beiden geen blaam als zij onderling tot een verzoening komen. En de verzoening is beter. En de mensen zijn van nature tot gierigheid geneigd. En indien jullie het goede verrichten en (Allah) vrezen, waarlijk, Allah is dan op de hoogte van dat wat jullie (in het verborgene) doen.”	<i>Al-Anfus</i>	Madani

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

65.	4:135	“O jullie die geloven, handel rechtvaardig, als getuigen voor Allah. Zelfs tegenover julliezelf , de ouders en de naasten.”	<i>Anfusikum</i>	Madani
66.	5:25	“Hij (Mūsā) zei: “Mijn Heer, waarlijk, ik heb slechts macht over mijzelf en mijn broer, dus oordeel tussen ons en het verdorven volk.”	<i>Nafsī</i>	Madani
67.	5:30	“Toen moedigde zijn ziel hem aan om zijn broer te doden, en hij doodde hem en werd zo één van de verliezers.”	<i>Nafsuh</i>	Madani
68.	5:32	“Daarom hebben Wij de kinderen van Israëel voorgeschreven dat wanneer iemand een ziel doodt (en dit) niet als vergelding voor moord [op een andere ziel] (is bedoeld), of (het bedoeld is) om verderf op aarde te zaaien, het dan is alsof hij alle mensen heeft gedood. En wie haar laat leven, het is dan alsof hij alle mensen heeft laten leven.”	<i>Nafsan bi ghayri nafsin</i>	Madani
69.	5:45	“En Wij hebben daarin voor hen voorgeschreven: een leven voor een leven ”	<i>Al-Nafsa bi- 'l-nafsi</i>	Madani
70.	5:52	“En dan zullen zij spijt krijgen van dat wat zij in zichzelf geheim hebben gehouden.”	<i>Anfusihim</i>	Madani

APPENDIX II

71.	5:70	“Voorzeker, Wij aanvaardden het verbond van de kinderen van Israël en stuurden Boodschappers naar hen. Telkens wanneer er een Boodschapper tot hen kwam, met iets dat niet in overeenstemming was met hun begeerten , dan verloochenden zij een groep en doodden zij een groep.”	<i>Anfusuhum</i>	Madani
72.	5:80	“Slecht is datgene wat zij voor zichzelf vooruit hebben gezonden.”	<i>Anfusuhum</i>	Madani
73.	5:105	“O jullie die geloven, waak over julliezelf .”	<i>Anfusakum</i>	Madani
74.	5:116	“En (gedenk) wanneer Allah zal zeggen: “O ‘Īsā, zoon van Maryam, heb jij tegen de mensen gezegd: “Neem mij en mijn moeder als twee goden (ter aanbidding) naast Allah?” Hij (‘Īsā) zal zeggen: “Verheven bent U. Het schikt mij niet om datgene te zeggen waar ik geen recht op heb. Als ik dat had gezegd, dan had U dat zeker geweten. U weet wat in mij (verborgen) is en ik weet niet wat in U (verborgen) is. Waarlijk, Alleen U bent op de hoogte van het onwaarneembare.”	<i>Nafsī; Nafsik</i>	Madani

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

75.	6:12	“Zeg (o Mohammed): “Aan wie behoort datgene wat zich in de hemelen en op de aarde bevindt toe?” Zeg: “Aan Allah. Hij heeft Zichzelf Genade voorgeschreven. Hij zal jullie zeker verzamelen op de Dag der Opstanding, (de Dag) waarover geen twijfel bestaat.” Degenen die zichzelf hebben verloren, zullen niet geloven.”	<i>Nafsih; Anfusahum</i>	Makki
76.	6:20	“Degenen die zichzelf hebben verloren, zullen niet geloven.”	<i>Anfusahum</i>	Makki
77.	6:24	“Zie hoe zij zichzelf verloochenen.”	<i>Anfusihim</i>	Makki
78.	6:26	“En zij verbieden anderen om bij hem (d.w.z. de Profeet Mohammed) te komen en (zij) blijven zelf (ook) weg van hem. En zij vernietigen slechts zichzelf, terwijl zij (dit) niet beseffen.”	<i>Anfusahum</i>	Makki
79.	6:54	“Jullie Heer heeft Zichzelf Genade voorgeschreven.”	<i>Nafsih</i>	Makki
80.	6:70	“Maar vermaan hen ermee (d.w.z. met de Koran), opdat een ziel die tot de vernietiging is veroordeeld door datgene wat zij heeft verworven,	<i>Nafs</i>	Makki

		voor zichzelf geen beschermer of bemiddelaar naast Allah zal vinden.”		
81.	6:93	“En kon jij de onrechtplegers maar zien wanneer zij de kwellingen van de dood ondergaan, terwijl de Engelen hun handen uitstrekken (en zeggen): “Breng jullie zielen tevoorschijn.”	<i>Anfusakum</i>	Makki
82.	6:98	“En Hij is Degene Die jullie uit één ziel (d.w.z. uit Adam) heeft geschapen.”	<i>Nafs</i>	Makki
83.	6:104	“Voorzeker, er zijn Bewijzen van jullie Heer tot jullie gekomen. Dus degene die (deze) ziet, (dit) is voor zichzelf (d.w.z. in zijn voordeel).”	<i>Fa li nafsih</i>	Makki
84.	6:123	“En zo plaatsten Wij in elke stad haar grootste misdadigers, zodat zij daarin listen kunnen beramen. Maar zij beramen slechts listen tegen zichzelf , terwijl zij (dit) niet beseffen.”	<i>Anfusihim</i>	Makki
85.	6:130	“O verzameling van Jinns en mensen, zijn er geen Boodschappers onder jullie tot jullie gekomen, die Mijn Verzen aan jullie voordroegen en jullie waarschuwden voor de Ontmoeting op deze Dag van jullie?” Zij zullen zeggen: “Wij getuigen tegen onszelf .” En zij zijn	<i>Anfusinā; Anfusihim</i>	Makki

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

		door het wereldse leven misleid. En zij getuigen tegen zichzelf dat zij ongelovigen waren.”		
86.	6:151	“En dood niet de ziel , die Allah verboden heeft (om te doden), behalve rechtmatig (d.w.z. in overeenstemming met het islamitische rechtssysteem).”	<i>Nafs</i>	Makki
87.	6:152	“Wij belasten geen ziel boven haar vermogen.”	<i>Nafs</i>	Makki
88.	6:158	“Op de Dag waarop er een aantal Tekenen van jouw Heer komt, zal het geloof van een ziel haar niet baten als zij voorheen niet geloofde of ten tijde van haar geloof geen goede daden heeft verworven.”	<i>Nafs</i>	Makki
89.	6:164	“Geen enkele ziel verwerft iets, behalve voor zichzelf.”	<i>Nafs</i>	Makki
90.	7:9	“En degenen van wie de weegschaal licht is, zij zijn degenen die zichzelf hebben verloren doordat zij Onze Verzen verwierpen.”	<i>Anfusahum</i>	Makki
91.	7:23	“Zij zeiden (beiden): “Onze Heer, wij hebben onszelf onrecht aangedaan.”	<i>Anfusanā</i>	Makki

APPENDIX II

92.	7:37	“En zij zullen tegen zichzelf getuigen dat zij ongelovigen waren.”	<i>Anfusihim</i>	Makki
93.	7:42	“Wij belasten niemand boven zijn vermogen.”	<i>Nafs</i>	Makki
94.	7:53	“Zij hebben zichzelf zeker verloren en datgene wat zij verzonnen heeft hen verlaten.”	<i>Anfusahum</i>	Makki
95.	7:160	“En zij deden Ons geen onrecht aan, maar zij deden zichzelf onrecht aan.”	<i>Anfusahum</i>	Makki
96.	7:172	“En (gedenk) toen jullie Heer uit de lendenen van de kinderen van Adam hun nageslacht voortbracht, en hen liet getuigen over zichzelf : “Ben Ik niet jullie Heer?” Zij zeiden (daarop): “Jazeker! Wij getuigen daarvan.” Zodat jullie op de Dag der Opstanding niet zullen zeggen: “Voorwaar, wij gingen daar onachtzaam mee om.”	<i>Anfusihim</i>	Makki
97.	7:177	“Slecht is de gelijkenis van een volk dat Onze Tekenen verloochent, en daardoor zichzelf onrecht aandoet.”	<i>Anfusahum</i>	Makki

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

98.	7:188	“Zeg: “Ik ben niet in staat om mijzelf te schaden of te baten, behalve als Allah het wil.”	<i>Nafsī</i>	Makki
99.	7:189	“Hij is Degene Die jullie heeft geschapen uit één ziel , en daaruit heeft Hij zijn echtgenote geschapen, opdat hij rust bij haar zou vinden.”	<i>Nafs</i>	Makki
100.	7:191-2	“Kennen zij (aan Allah) deelgenoten toe die niets hebben geschapen, maar zelf zijn geschapen? En die niet in staat zijn om hen te helpen, noch om zichzelf te helpen?”	<i>Anfusahum</i>	Makki
101.	7:197	“En degenen die jullie naast Hem aanroepen zijn niet in staat om jullie te helpen, noch zijn zij in staat om zichzelf te helpen.”	<i>Anfusahum</i>	Makki
102.	7:205	“En gedenk jouw Heer in jezelf , met nederigheid en vrees en zonder luidruchtige woorden (te gebruiken), in de ochtend en in de namiddag. En behoort niet tot de onachtzamen.”	<i>Nafsik</i>	Makki
103.	8:53	“Dat is omdat Allah nooit een gunst zal veranderen waarmee Hij een volk heeft begunstigd, totdat zij het (d.w.z. de gunst) zelf veranderen.”	<i>Anfusihim</i>	Madani
104.	8:72	“Voorwaar, degenen die geloofden, emigreerden en die met hun bezittingen en levens op de Weg van Allah streden en degenen die hun een schuilplaats	<i>Anfusihim</i>	Madani

APPENDIX II

		gaven en hulp boden, zij zijn degenen die elkaars helpers zijn.”		
105.	9:17	“Het is de veelgodenaanbidders niet gegeven om de moskeeën van Allah te onderhouden, terwijl zij over zichzelf getuigen (zijn) van (hun) ongelooft.”	<i>Anfusihim</i>	Madani
106.	9:20	“Degenen die geloofden, emigreerden, en op de Weg van Allah streden met hun bezittingen en hun levens , zijn veel hoger in rang bij Allah.”	<i>Anfusihim</i>	Madani
107.	9:35	“Dit is wat jullie voor jezelf hebben opgepot. Proef dan wat jullie hebben opgepot.”	<i>Anfusikum</i>	Madani
108.	9:36	“Dat is de rechte godsdienst, dus doe julliezelf daarin geen onrecht aan.”	<i>Anfusakum</i>	Madani
109.	9:41	“Trek ten strijde, (ongeacht of jullie dit nu al) licht of zwaar (ervaren). En strijd met jullie bezittingen en jullie levens op de Weg van Allah. Dat is beter voor jullie, als jullie (het maar) wisten.”	<i>Anfusikum</i>	Madani
110.	9:42	“Zij vernietigen zichzelf en waarlijk, Allah weet dat zij zeker leugenaars zijn.”	<i>Anfusahum</i>	Madani

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

111.	9:44	“Degenen die in Allah en de Laatste Dag geloven zullen jou niet om toestemming vragen om (vrijgesteld te worden van) het strijden met hun bezittingen en hun levens .”	<i>Anfusihim</i>	Madani
112.	9:55	“Laat daarom noch hun bezittingen, noch hun kinderen jou tevreden stemmen. Allah wil hen hiermee slechts in het wereldse leven bestraffen, en (Hij wil) dat hun zielen hen verlaten terwijl zij ongelovigen zijn.”	<i>Anfusuhum</i>	Madani
113.	9:70	“Dus het was niet Allah die hun onrecht aandeed, maar zij deden zichzelf onrecht aan.”	<i>Anfusahum</i>	Madani
114.	9:81	“En zij hadden er een afkeer van om met hun bezittingen en levens op de Weg van Allah te strijden.”	<i>Anfusihim</i>	Madani
115.	9:85	“Laat hun bezittingen en hun kinderen jou niet tevreden stemmen. Allah wil hen hiermee slechts in deze wereld bestraffen, en (Hij wil) dat hun zielen hen verlaten terwijl zij ongelovigen zijn.”	<i>Anfusuhum</i>	Madani
116.	9:88	“Maar de Boodschapper en degenen die met hem geloofden, streden met hun bezittingen en hun levens (op de Weg van Allah).”	<i>Anfusihim</i>	Madani

APPENDIX II

117.	9:111	“Voorwaar, Allah heeft van de gelovigen hun zielen en hun bezittingen gekocht, opdat er voor hen (daarvoor in de plaats) het Paradijs zal zijn.”	<i>Anfusahum</i>	Madani
118.	9:118	“En (ook) de drie die achterbleven (heeft Hij vergeven) totdat de aarde, ondanks haar uitgestrektheid, te nauw voor hen werd en hun zielen ook te nauw voor hen werden (d.w.z. dat zij overmand werden door verdriet).”	<i>Anfusuhum</i>	Madani
119.	9:120	“Het is de inwoners van Medina en de bedoeïenen uit hun omgeving niet gegeven dat zij achterblijven bij (het vertrek van) de Boodschapper van Allah (om te gaan strijden), en (dat zij) zichzelf verkiezen boven hem .”	<i>Anfusihim; Nafsih</i>	Madani
120.	9:128	“Voorzeker, er is een Boodschapper uit jullie midden tot jullie gekomen.”	<i>Min anfusikum</i>	Madani
121.	10:15	“En toen Onze duidelijk Verzen aan hen werden voorgedragen, zeiden degenen die niet op de Ontmoeting met Ons hoopten: “Breng ons een andere Koran dan deze, of vervang hem.” Zeg (o Mohammed): “Het is niet aan mij om hem zelf te vervangen. Ik volg slechts dat wat aan mij	<i>Nafsi</i>	Makki

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

		geopenbaard wordt. Waarlijk, ik vrees de Bestrafing van de geweldige Dag (d.w.z. van de Dag des Oordeels) als ik mijn Heer ongehoorzaam ben.”		
122.	10:23	“O mensen, jullie schending is slechts ten nadele van julliezelf .”	<i>Anfusikum</i>	Makki
123.	10:30	“Op dat moment zal iedere ziel worden beproefd met dat wat zij voorheen heeft verworven.”	<i>Nafs</i>	Makki
124.	10:44	“Waarlijk, Allah doet de mensen geen enkel onrecht aan, maar de mensen doen zichzelf onrecht aan.”	<i>Anfusahum</i>	Makki
125.	10:49	“Zeg (o Mohammed): “Ik ben niet in staat om mijzelf te schaden of te baten, behalve als Allah het wil.”	<i>Nafsī</i>	Makki
126.	10:54	“En indien elke ziel die onrecht pleegde datgene wat zich op aarde bevindt zou bezitten, dan zou zij zichzelf daarmee zeker willen vrijkopen.”	<i>Nafs</i>	Makki
127.	10:100	“En er is geen ziel die gelooft, behalve met de Toestemming van Allah.”	<i>Nafs</i>	Makki

APPENDIX II

128.	10:10 8	“Zeg: “O mensen, voorzeker, de Waarheid van jullie Heer is tot jullie gekomen. Dus wie geleid wordt, wordt slechts geleid ten bate van zichzelf . En degene die afdwaalt, dwaalt slechts ten nadele van zichzelf af. En ik ben niet jullie zaakwaarnemer.”	<i>Nafsih</i>	Makki
129.	11:21	“Zij zijn degenen die zichzelf hebben verloren.”	<i>Anfusahum</i>	Makki
130.	11:31	“Allah is beter op de hoogte van wat er in henzelf is.”	<i>Anfusihim</i>	Makki
131.	11:10 1	“En Wij deden hun geen onrecht aan, maar zij deden zichzelf onrecht aan.”	<i>Anfusahum</i>	Makki
132.	11:10 5	“Op de Dag waarop deze (d.w.z. de Dag der Opstanding) aanbreekt, zal geen ziel spreken, behalve met Zijn Toestemming.”	<i>Nafs</i>	Makki
133.	12:18	“En zij kwamen met nep bloed op zijn hemd. Hij zei: “Welnee! Jullie hebben voor jezelf een zaak schoonschijnend gemaakt. Dus (rest mij niet anders dan) het mooie geduld.”	<i>Anfusukum</i>	Makki

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

134.	12:23	“En zij, in wier huis hij verbleef, probeerde hem te verleiden om zich (aan de slechte daad met haar) over te geven.”	<i>Nafsih</i>	Makki
135.	12:26	“Hij (Yusūf) zei: “Zij probeerde mij te verleiden om mij (aan de slechte daad met haar) over te geven.”	<i>Nafsī</i>	Makki
136.	12:30	“En de vrouwen in de stad zeiden: “De vrouw van al-‘Azīz probeert haar jonge man (d.w.z. haar slaaf) te verleiden om zich (aan de slechte daad met haar) over te geven.”	<i>Nafsih</i>	Makki
137.	12:32	“Zij zei: “Dit is degene (d.w.z. de jonge man) waarover jullie mij verweten. En voorzeker, ik heb hem proberen te verleiden om zich (aan de slechte daad met mij) over te geven, maar hij weigerde.”	<i>Nafsih</i>	Makki
138.	12:51	“Hij (de koning) zei (tegen de vrouwen): “Hoe zit het met jullie zaak (d.w.z. het voorval) waarbij jullie Yusūf probeerden te verleiden om zich (aan de slechte daad met jullie) over te geven?” Zij zeiden: “Allah behoeft. Wij weten niets slechts over hem (te zeggen).” De vrouw van al-‘Azīz zei: “De waarheid is nu duidelijk geworden. Ik wilde hem verleiden om zich (aan de slechte daad	<i>Nafsih; nafsih</i>	Makki

		met mij) over te geven en waarlijk, hij behoort zeker tot de waarachtigen.”		
139.	12:53	“En ik vrijwaar mijzelf niet (van schuld). Waarlijk de ziel draagt op tot het slechte , behalve (de ziel) die mijn Heer heeft begenadigd. Waarlijk, mijn Heer is Meest Vergevingsgezind, Meest Genadevol.”	<i>Nafsī; al-Nafs la ammāratu bi al-sū’</i>	Makki
140.	12:54	“En de koning zei: “Breng hem bij mij, zodat ik hem tot (één van) mijn (meest) naaste mensen kan maken [voor mijzelf] .”	<i>Nafsī</i>	Makki
141.	12:68	“(Maar) het was slechts een tegemoetkoming aan de wens van Ya‘qūb zelf .”	<i>Nafs</i>	Makki
142.	12:77	“Zij (de broers van Yusūf) zeiden: “Als hij heeft gestolen, voorzeker, een broer van hem heeft eerder (ook) gestolen.” Maar Yusūf hield dit voor zichzelf en onthulde het niet aan hen.”	<i>Nafsih</i>	Makki
143.	12:83	“Hij (Ya‘qūb) zei: “Welnee! Julie hebben voor jezelf een zaak schoonschijnend gemaakt.”	<i>Anfusukum</i>	Makki
144.	13:11	“Voorwaar, Allah zal (de goede toestand van) een volk niet veranderen, totdat zij het zelf veranderen.”	<i>Anfusihim</i>	Madani

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

145.	13:16	“Zeg: “Nemen jullie dan naast Hem helpers, die niet in staat zijn om zichzelf te baten of te schaden?”	<i>Anfusihim</i>	Madani
146.	13:33	“Is Degene Die over datgene waakt wat iedere ziel verworven heeft (dan gelijk aan de afgoden die niets weten)?	<i>Nafs</i>	Madani
147.	13:42	“Hij weet wat elke ziel verwerft en de ongelovigen zullen weten voor wie er een (gelukkige) Eindbestemming is (in het Hiernamaals).”	<i>Nafs</i>	Madani
148.	14:22	“Dus verwijt mij (de satan) niets, maar verwijt julliezelf .”	<i>Anfusakum</i>	Makki
149.	14:45	“En jullie verbleven in de woonplaatsen van degenen die onrecht pleegden tegenover zichzelf en voor jullie werd duidelijk wat Wij met hen hebben gedaan.”	<i>Anfusahum</i>	Makki
150.	14:51	“Zodat Allah iedere ziel zal vergelden vanwege dat wat zij verworven heeft.”	<i>Nafs</i>	Makki
151.	16:7	“En zij dragen jullie ladingen naar een land dat jullie niet konden bereiken zonder ongemak voor julliezelf (te ervaren).”	<i>Al-Anfus</i>	Makki

APPENDIX II

152.	16:28	“Degenen van wie de zielen door de Engelen worden weggenomen terwijl zij zichzelf onrecht aandeden, zullen zich (volledig) overgeven (en zeggen): “Wij deden niets slechts.” (De Engelen zullen antwoordden:) “Welzeker! Waarlijk, Allah is op de hoogte van dat wat jullie hebben verricht.”	<i>Anfusihim</i>	Makki
153.	16:33	“En het is niet Allah Die hun onrecht heeft aangedaan, maar zij deden zichzelf onrecht aan.”	<i>Anfusahum</i>	Makki
154.	16:72	“En Allah heeft uit julliezelf echtgenotes voor jullie gemaakt”	<i>Anfusikum</i>	Makki
155.	16:89	“En (gedenk) de Dag waarop Wij uit iedere gemeenschap een getuige uit hun midden zullen aanstellen (die) tegen hen (zal getuigen). En Wij (dan) met jou (o Mohammed) als getuige komen tegen deze (gemeenschap).”	<i>Min anfusihim</i>	Makki
156.	16:11 1	“(Gedenk) de Dag waarop iedere ziel het voor zichzelf opneemt en iedere ziel ten volle beloond zal worden voor dat wat zij heeft verricht. En er zal hun geen onrecht worden aangedaan.”	<i>Nafs; nafsihā; nafs</i>	Makki

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

157.	16:11 8	“En Wij deden hun geen onrecht aan, maar zij deden zichzelf onrecht aan.”	<i>Anfusahum</i>	Makki
158.	17:7	“Als jullie het goede verrichten, dan verrichten jullie het goede voor julliezelf .”	<i>Anfusikum</i>	Makki
159.	17:14	“(Er zal tegen hem gezegd worden:) “Lees jouw boek.” Jouw ziel volstaat op deze Dag als berekenaar tegen jou.”	<i>Nafsik</i>	Makki
160.	17:15	“Wie geleid wordt, wordt slechts geleid ten bate van zichzelf .”	<i>Li nafsih</i>	Makki
161.	17:33	“En dood niet de ziel die Allah verboden heeft (om te doden), behalve rechtmatig (d.w.z. in overeenstemming met het islamitische rechtssysteem).”	<i>Al-Nafs</i>	Makki
162.	18:6	“En wellicht zul jij (o Mohammed) jezelf door verdriet vernietigen vanwege hen, omdat zij niet geloven in dit Woord (d.w.z. in de Koran).”	<i>Nafsak</i>	Makki
163.	18:28	“En stel jezelf geduldig op”	<i>Nafsak</i>	Makki

APPENDIX II

164.	18:35	“En hij betrad zijn tuin, terwijl hij zichzelf onrecht had aangedaan.”	<i>Li nafsih</i>	Makki
165.	18:51	“Ik (Allah) heb hen niet laten getuigen van de schepping van de hemelen en de aarde, noch van de schepping van henzelf .”	<i>Anfusihim</i>	Makki
166.	18:74	“Dus trokken zij er beiden verder op uit, totdat zij een jongen ontmoetten, waarop hij (d.w.z. de geleerde man) hem doodde. Hij (Mūsā) zei: “Heb jij een onbevleete ziel gedood (die) niet als vergelding voor (het doden van) een ziel (gedood moest worden)? Voorzeker, jij bent met iets afschuwelijks gekomen.”	<i>Nafs; nafs</i>	Makki
167.	20:15	“Voorwaar, het Uur zal (zeker) komen. Ik zou het (zelfs) bijna verbergen, zodat iedere ziel beloond zal worden voor datgene wat het nastreeft.”	<i>Nafs</i>	Makki
168.	20:40	“En jij doodde een ziel , waarna Wij jou (o Mūsā) vervolgens redden van de kwellen en Wij jou beproefden met een (zware) beproeving.”	<i>Nafs</i>	Makki
169.	20:41	“En Ik heb jou voor Mijzelf gekozen.”	<i>Li Nafsī</i>	Makki

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

170.	20:67	“Dus raakte Mūsā in zichzelf vervuld met vrees.”	<i>Nafsih</i>	Makki
171.	20:96	“En zo heb ik (het) voor mijzelf schoonschijnend gemaakt.”	<i>Lī nafsī</i>	Makki
172.	21:35	“Iedere ziel zal de dood proeven”	<i>Nafs</i>	Makki
173.	21:43	“Of hebben zij (valse) goden die hen tegen Ons beschermen? Zij (d.w.z. de valse goden) zijn niet in staat om zichzelf te helpen, noch kunnen zij een beschermer tegen Ons vinden.”	<i>Anfusihim</i>	Makki
174.	21:47	“En Wij zullen de Weegschalen van Rechtvaardigheid klaarzetten voor de Dag der Opstanding. Geen ziel dan iets van onrecht worden aangedaan.”	<i>Nafs</i>	Makki
175.	21:64	“Toen keerden zij terug tot zichzelf (d.w.z. dat zij naar elkaar keken) en zeiden: “Waarlijk, jullie zijn de onrechtplegers.”	<i>Anfusihim</i>	Makki
176.	21:10 2	“Zij zullen het minste geluid hiervan (d.w.z. van de Hel) niet horen en zij zullen voor eeuwig vertoeven in datgene waar zij naar verlangen [voor henzelf] (d.w.z. in het Paradijs).”	<i>Anfusuhum</i>	Makki

APPENDIX II

177.	23:62	“En Wij belasten geen ziel boven haar vermogen.”	<i>Nafs</i>	Makki
178.	23:10 3	“En degenen van wie de Weegschalen licht zijn, zij zijn degenen die zichzelf hebben verloren. Zij zullen voor eeuwig in de Hel verblijven.”	<i>Anfusahum</i>	Makki
179.	24:6	“En degenen die hun echtgenoten valselyk beschuldigen en niet over getuigen beschikken, behalve (over) zichzelf , de getuigenis van één van hen is dat hij vier getuigenissen bij Allah (d.w.z. in de Naam van Allah) aflegt dat hij waarlijk zeker tot de waarachtigen behoort.”	<i>Anfusuhum</i>	Madani
180.	24:12	“Toen jullie (d.w.z. de gelovigen) het (d.w.z. de leugen) hoorden, hadden de gelovige mannen en vrouwen (op dat moment) maar het goede gedacht over zichzelf (d.w.z. over hun eigen mensen) en gezegd: “Dit is een duidelijke leugen.”	<i>Anfusihim</i>	Madani
181.	24:61	“Er treft de blinde geen blaam, en (ook) de kreupele treft geen blaam, en (ook) de zieke treft geen blaam, en (ook) julliezelf niet als jullie eten in jullie huizen, of de huizen van jullie vaders, of de huizen van jullie moeders, of de huizen van jullie broers, of de huizen	<i>Anfusikum; anfusikum</i>	Madani

		van jullie zussen, of de huizen van jullie ooms (aan vaderskant), of de huizen van jullie tantes (aan vaderskant), of de huizen van jullie ooms (van moederskant), of de huizen van jullie tantes (van moederskant), of (de huizen) waarvan jullie sleutels bezitten, of (het huis van) een vriend van jullie. Er treft jullie (ook) geen blaam als jullie gezamenlijk of apart eten. En als jullie huizen binnentreden, begroet elkaar dan met een gezegende goede groet van Allah. Zo maakt Allah de tekenen aan jullie duidelijk, opdat jullie zullen nadenken.”		
182.	25:3	“En zij namen naast Hem (valse) goden (ter aanbidding) aan die niets hebben geschapen, maar zelf zijn geschapen. En zij zijn niet in staat om zichzelf te schaden of voordeel te brengen, noch zijn zij in staat om te doden, (of iets) tot leven te brengen of (uit de dood) op te wekken.”	<i>Anfusihim</i>	Makki
183.	25:21	“Voorzeker, zij hebben zich hoogmoedig opgesteld [in hunzelf] en zij hebben de grenzen behoorlijk overschreden.”	<i>Laqad istakbarū fī anfusihim</i>	Makki

APPENDIX II

184.	25:68	“En degenen die geen andere god naast Allah aanroepen, noch de ziel doden die Allah verboden heeft (om te doden), behalve rechtmatig, noch ontucht plegen. En wie dat wel doet, zal het slechte tegemoet gaan.”	<i>Al-Nafs</i>	Makki
185.	26:3	“Wellicht zul jij (o Mohammed) jezelf (door verdriet) vernietigen, omdat zij geen gelovigen zijn.”	<i>Nafsak</i>	Makki
186.	27:14	“En zij ontkenen deze (tekenen) onrechtmatig en uit arrogantie, hoewel zij zelf overtuigd waren (van de waarheid ervan). Zie dan hoe het einde van de verderfzaaiers was.”	<i>Anfusuhum</i>	Makki
187.	27:40	“En wie dankbaar is, is slechts dankbaar ten bate van zichzelf .”	<i>Nafsih</i>	Makki
188.	27:44	“Zij zei: “Mijn Heer, waarlijk, ik heb mijzelf onrecht aangedaan”	<i>Nafsī</i>	Makki
189.	27:92	“Dus wie geleid wordt, wordt slechts geleid ten bate van zichzelf .”	<i>Nafsih</i>	Makki
190.	28:16	“Hij zei: “Mijn Heer, waarlijk, ik heb mijzelf onrecht aangedaan, dus vergeef mij.”	<i>Nafsī</i>	Makki

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

191.	28:19	“Toen hij (Mūsā) degene wilde grijpen die een vijand van hen beiden was, zei hij (d.w.z. de man): “O Mūsā, ben jij van plan om mij te doden, zoals jij de dag ervoor ook een ziel hebt gedood? Jij wenst slechts een tiran op aarde te zijn en jij wenst niet te behoren tot de verbeteraars.”	<i>Nafs</i>	Makki
192.	28:33	“Hij (Mūsā) zei: “O mijn Heer, waarlijk, ik heb een ziel (d.w.z. een persoon) van hen gedood en ik vrees dat zij mij zullen doden.”	<i>Nafs</i>	Makki
193.	29:6	“En wie (op de Weg van Allah) strijdt, strijdt slechts voor zichzelf .”	<i>Nafsih</i>	Makki
194.	29:40	“En het was niet Allah die hun onrecht aandeed, maar zij deden zichzelf onrecht aan.”	<i>Anfusahum</i>	Makki
195.	29:57	“Iedere ziel zal de dood proeven. Vervolgens zullen jullie tot Ons terugkeren.”	<i>Nafs</i>	Makki
196.	30:8	“Denken zij dan niet na over zichzelf ? Allah heeft (namelijk) de hemelen en de aarde en datgene wat zich daartussen bevindt slechts naar waarheid geschapen en voor een vastgesteld tijdstip. En waarlijk, veel van de mensen geloven zeker	<i>Anfusihim</i>	Makki

APPENDIX II

		niet in de Ontmoeting met hun Heer.”		
197.	30:9	“Dus het was niet Allah Die hun onrecht aandeed, maar zij deden zichzelf onrecht aan.”	<i>Anfusahum</i>	Makki
198.	30:21	“En het behoort tot Zijn Tekenen dat Hij uit julliezelf echtgenotes voor jullie heeft geschapen om daarin jullie rust te vinden.”	<i>Anfusikum</i>	Makki
199.	30:28	“Hij stelt voor jullie een voorbeeld uit julliezelf : hebben jullie onder wat jullie rechterhand bezit (d.w.z. de slaven) deelgenoten in datgene waarmee Wij jullie hebben voorzien die net als jullie een gelijk aandeel daarin hebben? (En) vrezen jullie hen (d.w.z. jullie slaven) zoals jullie elkaar vrezen? Zo zetten Wij de tekenen uiteen voor een volk dat nadenkt.”	<i>Anfusikum; anfusakum</i>	Makki
200.	30:44	“Wie ongelovig is, op hem rust zijn ongeloof. En wie goede daden verricht, bereidt het (d.w.z. de weg naar het Paradijs) voor zichzelf voor.”	<i>Anfusihim</i>	Makki

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

201.	31:12	“En wie dankbaar is, is slechts dankbaar voor zichzelf .”	<i>Nafsih</i>	Makki
202.	31:28	“Jullie schepping en jullie opwekking is slechts als (de schepping en opwekking van) één ziel . Voorwaar, Allah is Alhorend, Alziend.”	<i>Nafs</i>	Makki
203.	31:34	“Voorwaar, bij Allah (alleen) ligt de kennis van het Uur. En Hij laat de (baatvolle) regen neerdalen en Hij weet wat zich in de baarmoeders bevindt. En geen (enkele) ziel weet wat zij morgen zal verwerven en geen (enkele) ziel weet op welke (plaats op) aarde zij zal sterven. Voorwaar, Allah is op de hoogte (van alles), Alwetend (over het verborgene).”	<i>Nafs; nafs</i>	Makki
204.	32:13-14	“En als Wij het hadden gewild, dan zouden Wij zeker iedere ziel haar leiding hebben gegeven, maar het ware Woord is reeds van Mijn Kant bekrachtigd (zeggende): “Ik zal de Hel zeker vullen met de jinns en de mensen tezamen. Proef dan (de Bestrafing) vanwege het vergeten van de Ontmoeting op deze Dag van jullie. Voorwaar, Wij zullen jullie (ook) vergeten. En proef de eeuwige Bestrafing,	<i>Nafs</i>	Makki

APPENDIX II

		vanwege dat wat jullie deden.”		
205.	32:17	“En geen ziel weet wat er voor hen verborgen is gehouden aan verkoeling voor de ogen (d.w.z. aan genot), als Beloning voor dat wat zij hebben verricht.”	<i>Nafs</i>	Makki
206.	32:27	“Hebben zij dan niet gezien dat Wij water naar het dorre land voeren, waarmee Wij daarna gewassen voortbrengen, waarvan hun vee en zij zelf eten? Zien zij dan niet?”	<i>Anfusuhum</i>	Makki
207.	33:6	“De Profeet heeft meer recht op de gelovigen dan zij op zichzelf (hebben), en zijn vrouwen zijn hun moeders.”	<i>Anfusihim</i>	Madani
208.	33:37	“En jij verborg in jezelf wat Allah zou openbaren”	<i>Nafsik</i>	Madani
209.	33:50	“En (ook) een gelovige vrouw wanneer zij zichzelf aan de Profeet aanbiedt (om met haar te trouwen), (en) als de Profeet haar wenst te huwen”	<i>Nafsahā</i>	Madani
210.	34:19	“En zij deden zichzelf onrecht aan.”	<i>Anfusahum</i>	Makki

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

211.	34:50	“Zeg (o Mohammed): “Als ik zou afdwalen, dan dwaal ik slechts ten nadele van mijzelf af.”	<i>Nafsī</i>	Makki
212.	35:8	“Dus maak jezelf (o Mohammed) niet kapot uit verdriet voor hen.”	<i>Nafsuk</i>	Makki
213.	35:18	“En wie (zichzelf) reinigt (van allerlei soorten zonden), reinigt zich slechts ten bate van zichzelf .”	<i>Nafsih</i>	Makki
214.	35:32	“Onder hen zijn er (sommigen) die zichzelf onrecht hebben aangedaan”	<i>Nafsih</i>	Makki
215.	36:36	“Verheven is Degene Die alle paren heeft geschapen van datgene dat uit de aarde groeit en (paren) van henzelf en van datgene wat zij niet weten.”	<i>Anfusihim</i>	Makki
216.	36:54	“Op deze Dag zal geen ziel iets van onrecht worden aangedaan en jullie zullen slechts vergouden worden vanwege dat wat jullie (aan daden) hebben verricht.”	<i>Nafs</i>	Makki
217.	37:11 3	“En Wij zegenden hem en Ishāq. En onder hun nakomelingen zijn er (sommigen) die weldoeners zijn en (anderen) die zichzelf duidelijk onrecht hebben aangedaan.”	<i>Nafsih</i>	Makki

APPENDIX II

218.	39:6	“Hij heeft jullie geschapen uit één ziel (d.w.z. uit Adam), vervolgens heeft Hij daaruit zijn echtgenote (Eva) gemaakt.”	<i>Nafs</i>	Makki
219.	39:15	“Zeg (o Mohammed): “Voorwaar, de verliezers zijn degenen die zichzelf en hun familie zullen verliezen op de Dag der Opstanding.”	<i>Anfusahum</i>	Makki
220.	39:41	“Dus wie geleid wordt, dit is voor zichzelf (d.w.z. in zijn voordeel).”	<i>Nafsih</i>	Makki
221.	39:42	“Allah neemt de zielen tijden hun dood weg en (de zielen) die niet doodgaan, (neemt Hij weg) tijdens hun slaap. En Hij houdt die (zielen) voor wie de dood is bepaald vast en stuurt de andere (zielen terug) tot een vastgesteld tijdstip. Voorwaar, daarin bevinden zich zeker tekenen voor een volk dat nadenkt.”	<i>Al-Anfus</i>	Makki
222.	39:53	“Zeg: “O Mijn dienaren die buitensporig zijn geweest tegenover zichzelf (door het begaan van zonden), wanhoop niet aan de Genade van Allah. Voorwaar, Allah vergeeft alle zonden. Waarlijk, Hij is de Meest Vergevingsgezinde, de Meest Genadevolle.”	<i>Anfusihim</i>	Makki

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

223.	39:56	“Zodat een ziel niet zal zeggen: “O wat spijtig voor mij dat ik tekort ben geschoten in de Zaak van Allah. En ik behoorde zeker tot de bespotters.”	<i>Nafs</i>	Makki
224.	39:70	“En iedere ziel zal volledig beloond worden voor dat wat zij heeft verricht.”	<i>Nafs</i>	Makki
225.	40:10	“Voorwaar, degenen die niet geloven worden (op het moment dat zij de Hel zullen binnentreden) toegesproken (met de woorden): “De Afschuw van Allah voor jullie (tijdens jullie wereldse leven) was groter dan jullie afschuw voor elkaar (op deze Dag), toen jullie werden opgeroepen tot het geloof, maar niet geloofden.”	<i>Anfusakum</i>	Makki
226.	40:17	“Op deze Dag zal iedere ziel vergolden worden voor datgene wat zij heeft verricht.”	<i>Nafs</i>	Makki
227.	41:31	“En daarin is voor jullie wat jullie zelf begeren.”	<i>Anfusukum</i>	Makki
228.	41:46	“Degene die goede daden verricht, (doet dit) voor zichzelf .”	<i>Nafsih</i>	Makki

APPENDIX II

229.	41:53	“Wij zullen hun Onze Tekenen laten zien in het universum en in henzelf , totdat voor hen duidelijk wordt dat dit (d.w.z. de Koran) de Waarheid is. Is het niet voldoende dat jouw Heer Getuige is van alles?”	<i>Anfusihim</i>	Makki
230.	42:11	“Hij heeft uit julliezelf echtgenotes voor jullie gemaakt en uit het vee paren.”	<i>Anfusikum</i>	Makki
231.	42:45	“En degenen die geloven zullen zeggen: “Voorwaar, de verliezers zijn degenen die zichzelf en hun familie hebben verloren op de Dag der Opstanding.”	<i>Anfusahum</i>	Makki
232.	43:71	“Er zal om hen heen rondgegaan worden met schalen van goud en (gouden) bekers. En daarin (d.w.z. in het Paradijs) bevindt zich (alles) wat de zielen begeren en waar de ogen van genieten. En jullie vertoeven daarin voor eeuwig.”	<i>Al-Anfus</i>	Makki
233.	45:15	“Degenen die goede daden verricht, (doet dit) voor zichzelf .”	<i>Nafsih</i>	Makki
234.	45:22	“En Allah heeft de hemelen en de aarde naar waarheid geschapen, zodat iedere ziel beloond zal worden voor datgene wat zij heeft verworven.”	<i>Nafs</i>	Makki

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

235.	47:38	“En degene die gierig is, hij is slechts gierig ten nadele van zichzelf .”	<i>Nafsih</i>	Madani
236.	48:10	“Wie deze (eed) dan verbreekt, verbreekt (het) slechts ten nadele van zichzelf .”	<i>Nafsih</i>	Madani
237.	49:11	“En laster elkaar niet”	<i>Anfusakum</i>	Madani
238.	49:15	“en die met hun bezittingen en hun levens op de Weg van Allah strijden.”	<i>Anfusihim</i>	Madani
239.	50:16	“En voorzeker, Wij hebben de mens geschapen en Wij weten wat zijn ziel hem influistert. En Wij staan dicht bij hem dan zijn halsader.”	<i>Nafsuh</i>	Makki
240.	50:21	“En iedere ziel zal samen met een voortdrijven (d.w.z. een Engel) naast haar (bij Ons) komen, en (met) een (Engels als) getuige.”	<i>Nafs</i>	Makki
241.	51:21	“En (ook) in julliezelf . Zien jullie dan niet?”	<i>Anfusikum</i>	Makki

APPENDIX II

242.	53:23	“Zij volgen niets anders dan vermoedens en datgene waar zij zelf van houden.”	<i>Al-Anfus</i>	Makki
243.	53:32	“Dus prijs julliezelf niet (door te zeggen dat jullie godsvruchtig zijn).”	<i>Anfusakum</i>	Makki
244.	57:14	“Zij (d.w.z. de hypocrieten) zullen naar hen (d.w.z. naar de gelovigen) roepen: “Waren wij niet met jullie?” Zij (d.w.z. de gelovigen) zullen zeggen: “Welzeker! Maar jullie beproefden jezelf , en jullie wachtten (op onze ondergang), en jullie twijfelden (aan het geloof) en jullie werden misleid door valse verlangens, totdat het Bevel van Allah kwam.”	<i>Anfusakum</i>	Madani
245.	57:22	“Er treft (een plaats) op aarde of jullie geen ramp, of het staat in een Boek (geschreven) voordat Wij het laten gebeuren.”	<i>Anfusikum</i>	Madani
246.	58:8	“en zij zeggen in zichzelf : “Waarom bestraft Allah ons niet voor datgene wat wij zeggen?”	<i>Anfusihim</i>	Madani
247.	59:9	“En degenen (d.w.z. de Anṣār) die de stad (van de Profeet) als woonplaats hebben gekozen en het geloof vóór hen (d.w.z. de Muhājirūn) hebben aangenomen, (zij) houden	<i>Anfusihim; nafsih</i>	Madani

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

		van degenen die naar hen emigreren. En zij treffen in hun borsten (d.w.z. in hun harten) niets van jaloezie aan voor datgene dat hun (d.w.z. aan de emigranten) gegeven is (van de buit). En zij verkiezen hen (d.w.z. de emigranten) boven zichzelf . En zelfs als (het iets betreft waar) zij zelf behoefte aan hebben. En wie gered wordt van zijn eigen gierigheid, zij zijn degenen die succesvol zullen zijn.”		
248.	59:18	“O jullie die geloven, vrees Allah en laat iedere ziel kijken naar wat zij vooruit heeft gezonden voor morgen. En vrees Allah, waarlijk, Allah is op de hoogte van dat wat jullie (in het verborgene) doen.”	<i>Nafs</i>	Madani
249.	59:19	“En wees niet zoals degenen die Allah vergaten. Waarna Hij hen zichzelf liet vergeten. Zij zijn de verdorvenen.”	<i>Anfusahum</i>	Madani
250.	61:11	“Dat jullie in Allah en Zijn Boodschapper geloven, en strijden op de Weg van Allah met jullie bezittingen en jullie levens . Dat is beter voor jullie, als jullie (het) maar wisten.”	<i>Anfusikum</i>	Madani

APPENDIX II

251.	63:11	“En Allah verleent geen ziel uitstel wanneer haar tijdstip is aangebroken.”	<i>Nafs</i>	Madani
252.	64:16	“Vrees daarom Allah voor zover jullie daartoe in staat zijn, luister en gehoorzaam en geef uit (aan liefdadigheid). (Dat is) beter voor julliezelf . En degene die behoud wordt voor zijn eigen gierigheid, zij zijn degenen die succesvol zijn.”	<i>Anfusikum; nafsih</i>	Madani
253.	65:1	“En dit zijn de Grenzen van Allah. En wie de Grenzen van Allah overschrijdt, heeft zichzelf zeker onrecht aangedaan.”	<i>Nafsah</i>	Madani
254.	65:7	“Allah belast geen ziel boven wat Hij haar gegeven heeft (d.w.z. boven haar vermogen).”	<i>Nafs</i>	Madani
255.	66:6	“O jullie die geloven, behoed julliezelf en jullie familie voor een Vuur waarvan de brandstof uit mensen en stenen bestaat.”	<i>Anfusakum</i>	Madani
256.	73:20	“En al het goede wat jullie voor jezelf vooruit hebben gezonden, zullen jullie bij Allah aantreffen.”	<i>Anfusikum</i>	Makki
257.	74:38	“Iedere ziel staat garant voor wat zij verworven heeft.”	<i>Nafs</i>	Makki

IBN AL-QAYYIM'S NOTIE VAN DE ZIEL

258.	75:2	“En Ik zweer bij de zelfverwijgende ziel. ”	<i>Al-Nafs al-Lawwāma</i>	Makki
259.	75:14	“Welnee! De mens zal tegen zichzelf getuigen (d.w.z. dat zijn lichaamsdelen over zijn daden zullen spreken).”	<i>Nafsih</i>	Makki
260.	79:40	“En wat betreft degene die vreesde om tegenover zijn Heer te staan (voor de Rekenschap) en de (eigen) ziel afhield van de (slechte) begeerte.”	<i>Al-Nafs</i>	Makki
261.	81:14	“Elke ziel weet (dan) wat zij heeft meegebracht.”	<i>Nafs</i>	Makki
262.	82:5	“(Dan) zal een ziel weten wat zij vooruit heeft gezonden en (wat zij heeft) achtergelaten (aan goede en slechte daden).”	<i>Nafs</i>	Makki
263.	82:19	“De Dag waarop geen ziel iets kan betekenen voor een (andere) ziel . En het Bevel behoort op die Dag (geheel) aan Allah toe.”	<i>Nafs; nafs</i>	Makki
264.	86:4	“Over iedere ziel is een waker (aangesteld).”	<i>Nafs</i>	Makki
265.	89:27	“(Er zal tegen de godsvruchtige gezegd worden:) “O jij, de tot rust gekomen ziel. ”	<i>Al-Nafs al-Muṭma'innā</i>	Makki

APPENDIX II

266.	91:7	“(En) bij de ziel , en Degene Die haar heeft gevormd.”	<i>Nafs</i>	Makki
------	------	---	-------------	-------

Appendix III: Index van Ḥadīth

De overlevering van Ibn ‘Abbās over soorten van *tafsīr*

Ibn ‘Abbās (gest. 68/687): “Er zijn vier soorten van *tafsīr*: de soort die de Arabieren kennen vanuit hun taal, *tafsīr* waarvoor niemand wordt geëxcuseerd indien hij deze niet kent, *tafsīr* die de geleerden kennen en *tafsīr* die alleen bekend is bij Allah.”

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: التفسيرُ على أربعةٍ أوجهٍ: وجهٌ تعرفه العربُ من كلامها، وتفسيرٌ لا يُعذرُ أحدٌ بجهالته، وتفسيرٌ يعلمه العلماء، وتفسيرٌ لا يعلمه إلا الله تعالى ذكره

Al-Ṭabarī 75/1. Zie: Al-Ṭarīfī, “*Al-Taqrīr*”, 3.

De overlevering van Barā’ ibn ‘Āzib over de *Barzakh*

Barā’ ibn ‘Āzib levert over: “We gingen met de Profeet – vrede en zegeningen zijn met hem – naar een begrafenis van een man van de Anṣār en kwamen aan bij het graf. Het graf was nog niet gegraven, dus de Boodschapper van Allah ging zitten en we zaten stilletjes om hem heen. Hij had een stok in zijn hand waarmee hij tekens op de grond aan het maken was. Daarna hief hij zijn hoofd op en zei twee of driemaal: “Zoek toevlucht bij Allah tegenover de bestraffing van het graf.” Daarna zei hij: “Wanneer een gelovige op het punt staat om het wereldse leven te verlaten voor de volgende wereld, zullen Engelen met gezichten zo wit als de zon naar hem neerdalen vanuit de Hemel met een van de gewaden van het Paradijs en met sommige geuren van het Paradijs en zullen om hen heen zitten tot waar het oog rijkt. Daarna zal de Engel des Doods bij zijn hoofd zitten en zeggen: “O goede ziel, treedt naar buiten naar de vergeving en acceptatie van Allah.” Hierop zal hij naar buiten treden zoals een druppel water valt van een waterzak en hij [de Engel] zal hem tot zich nemen en wanneer hij dit doet zal hij hem geen moment in zijn hand houden, maar hem wikkelen in het gewaad en parfum, daarvan zal een geur komen van de lekkerste muskus ter wereld. Zij [de Engelen] zullen hem meenemen en zij zullen geen groep van Engelen passeren of zij zullen vragen: “Wie is deze goede ziel?” Zij zullen antwoorden: “Zo en zo, de zoon van zo en zo.” Waarbij zij hem met de beste

namen zullen noemen waarbij hij is genoemd in het wereldse leven. Daarna zullen ze hem brengen naar de laagste hemel en vragen of de poorten voor hem worden geopend. Er wordt hier gehoor aan gegeven en vanuit elke hemel begeleiden de Engelen hem naar de volgende hemel totdat hij naar de zevende hemel wordt gebracht, waar Allah – de Verhevene en Sublieme – zal zeggen: “Schrijf het Boek van mijn dienaar in *‘Illiy n*,¹⁹¹ en neem hem terug naar de aarde. Ik heb zeker de mensheid daaruit geschapen en ik zal hen daarin laten terugkeren en ik zal hen hieruit nog een keer laten ontstaan.” Zijn ziel wordt daarna teruggebracht naar zijn lichaam. Twee Engelen zullen naar hem toe komen, laten hem rechtop zitten in zijn graf en vragen hem: “Wie is uw Heer?” Hij antwoordt: “Mijn Heer is Allah.” Zij zullen vragen: “Wat is uw religie?” Hij zal antwoorden: “Mijn religie is islam.” Zij zullen vragen: “Wie is deze man die naar jullie is gezonden?” Hij zal antwoorden: “Hij is de Boodschapper van Allah.” Zij zullen vragen: “Wat is uw (bron van) kennis?” En hij zal antwoorden: “Ik heb Allah’s Boek gelezen, erin geloofd en het bevestigd als waarheid.” Daarna zal er een stem uit de Hemel klinken: “Mijn dienaar heeft de waarheid gesproken, spreid daarom de tapijten van het Paradijs voor hem, kleed hem met kleding vanuit het Paradijs en open een deur voor hem naar het Paradijs.” Dan komt er iets van zijn vreugde en geur tot hem, zijn graf wordt ruim voor hem gemaakt zover het oog reikt en een man met een mooi gezicht, mooie kleding en een zoete geur komt naar hem toe en zegt: “Verheug u in wat u behaagt, want dit is uw dag die u is beloofd.” Hij zal vragen: “Wie bent u, want uw gezicht is volmaakt mooi en brengt veel goeds?” Hij reageert: “Ik ben uw goede daden.” Daarna zal hij zeggen: “O mijn Heer, breng het Laatste Uur, o mijn Heer, breng het Laatste Uur, zodat ik zal terugkeren naar mijn mensen en bezit! Maar wanneer een ongelovige op het punt staat de wereld te verlaten en naar de volgende wereld te gaan, komen Engelen met zwarte gezichten uit de Hemel met gewaden naar hem toe en gaan bij hem zitten zover het oog reikt. Dan komt de Engel des Doods en gaat aan zijn hoofd zitten en zegt: “O slechte ziel, kom naar buiten naar de Woede van Allah.” Dan verlaat het (de ziel) zijn lichaam en hij haalt het eruit zoals een spuug uit vochtige wol wordt getrokken. Hij grijpt het dan en als hij dat doet laat hij het geen moment in zijn hand, maar

¹⁹¹ Conform Q. 83:18

stopt het in het gewaad en daaruit komt een stank voort zoals de meest walgelijke stank van een lijk dat gevonden kan worden op aarde. Ze nemen het dan op en zij zullen geen groep van Engelen passeren of zij zullen vragen: “Wie is deze slechte ziel?” waarop ze antwoorden: “Zo en zo, de zoon van zo en zo.” Waarbij zij hem met de meest slechtste namen noemen waarbij hij in de wereld werd genoemd. Wanneer hij naar de laagste hemel wordt gebracht, wordt er verzocht om de poort voor hem te openen, maar deze wordt niet voor hem geopend. De Boodschapper van Allah reciteerde toen: “Voor hen zullen de poorten van de hemel niet worden geopend. En zij zullen het Paradijs niet binnentreden, totdat de kameel door het oog van de naald gaat.”¹⁹² Allah – de Verhevene en Sublieme – zegt dan: “Neem zijn boek op in *Siddjīn*,¹⁹³ in de laagste aarde”, waarop zijn ziel zal worden neergeworpen richting aarde. Hij – de Boodschapper van Allah – reciteerde toen: “En degene die deelgenoten aan Allah toekent, het is alsof hij uit de Hemel is gevallen en daarna door de vogels werd gegrepen of door de wind naar een verre plaats werd geblazen.”¹⁹⁴ Zijn ziel wordt dan in zijn lichaam hersteld, twee Engelen komen naar hem toe en laten hem rechtop gaan zitten en zeggen tegen hem: “Wie is uw Heer?”. Hij antwoordt: “Ah, Ah, ik weet het niet.” Zij vragen: “Wat is uw religie?” en hij antwoordt: “Ah, Ah, ik weet het niet.” Zij vragen: “Wie is deze man die onder jullie is gezonden?” en hij antwoordt: “Ah, Ah, ik weet het niet”. Dan roept een stem vanuit de Hemel: “Hij heeft gelogen, dus spreidt tapijten uit het Hellevuur voor hem uit en open een poort naar het Hellevuur voor hem.” Dan zal de hitte en hete lucht naar hem toe komen, zijn graf wordt smal voor hem gemaakt totdat zijn ribben erin worden samengedrukt. Een man met een lelijk gezicht, lelijke kleding en een onaangename geur komt naar hem toe en zegt: “Wees bedroefd over wat u mishaat, want dit is uw dag die u is beloofd.” Hij vraagt: “Wie bent u, want uw gezicht is het meest lelijk en brengt kwaad met zich mee?” Hij antwoordt: “Ik ben uw slechte daden.” Hij zegt dan: “Mijn Heer, laat het Laatste Uur niet komen.”

وَعَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنَازَةِ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَأَنْتَهَيْنَا إِلَى الْقَبْرِ وَلَمَّا يُلْحَدُ فَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَلَسْنَا

¹⁹² Q. 7:40

¹⁹³ Confrom Q. 83:7

¹⁹⁴ Q. 22:31

حوله كَانَ عَلَى رُؤُوسِنَا الطَّيْرُ وَفِي يَدَيْهِ عُودٌ يَنْكُثُ بِهِ فِي الْأَرْضِ فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ: «اسْتَعِيدُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ» مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ: " إِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ إِذَا كَانَ فِي انْقِطَاعٍ مِنَ الدُّنْيَا وَإِقْبَالٍ مِنَ الْآخِرَةِ نَزَلَ إِلَيْهِ مِنَ السَّمَاءِ مَلَائِكَةٌ بِيضُ الْوُجُوهِ كَأَنَّ وُجُوهَهُمُ الشَّمْسُ مَعَهُمْ كَفَنٌ مِنْ أَكْفَانِ الْجَنَّةِ وَخَنُوطٌ مِنْ خَنُوطِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَجْلِسُوا مِنْهُ مَدَّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَجِيءُ مَلَكُ الْمَوْتِ حَتَّى يَجْلِسَ عِنْدَ رَأْسِهِ فَيَقُولُ: أَيُّهَا النَّفْسُ الطَّيِّبَةُ اخْرُجِي إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ " قَالَ: «فَتَخْرُجُ تَسِيلُ كَمَا تَسِيلُ الْقَطْرَةُ مِنْ فِي السَّقَاءِ فَيَأْخُذُهَا فَإِذَا أَخَذَهَا لَمْ يَدْعُوهَا فِي يَدِهِ ظَرْفَةً عَيْنٍ حَتَّى يَأْخُذَهَا فَيَجْعَلُوهَا فِي ذَلِكَ الْكَفَنِ وَفِي ذَلِكَ الْخَنُوطِ وَيَخْرُجُ مِنْهَا كَاطِيبٍ تَفْحَةٍ مِسْكٍ وَجِدَتْ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ» قَالَ: " فَيُضَعَّدُونَ بِهَا فَلَا يَمُرُّونَ - يَعْنِي بِهَا - عَلَى مَلَأٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا قَالُوا: مَا هَذِهِ الرِّيحُ الطَّيِّبُ فَيَقُولُونَ: فَلَانِ بْنِ فَلَانٍ بِأَحْسَنِ أَسْمَائِهِ الَّتِي كَانُوا يُسَمُّونَهُ بِهَا فِي الدُّنْيَا حَتَّى يَنْتَهَوْا بِهَا إِلَى سَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيَسْتَفْتَحُونَ لَهُ فَيَفْتَحُ لَهُ فَيُشْفِقُهُ مِنْ كُلِّ سَّمَاءٍ مُقَرَّبُوهَا إِلَى السَّمَاءِ الَّتِي تَلِيهَا حَتَّى يَنْتَهِيَ بِهَا إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ - فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: اكْتُبُوا كِتَابَ عَبْدِي فِي عِلِّيْنِ وَأَعِيدُوهُ إِلَى الْأَرْضِ فَإِنِّي مِنْهَا خَلَقْتُهُمْ وَفِيهَا أَعِيدُهُمْ وَمِنْهَا أَخْرَجَهُمْ تَارَةً أُخْرَى قَالَ: " فتعاد روحه فيأتيه ملكان فيُجْلِسَانِيهِ فَيَقُولُونَ لَهُ: مَنْ رَبُّكَ؟ فَيَقُولُ: رَبِّي اللَّهُ فَيَقُولُونَ لَهُ: مَا دِينُكَ؟ فَيَقُولُ: دِينِي الْإِسْلَامُ فَيَقُولَانِ لَهُ: مَا هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بُعِثَ فِيكُمْ؟ فَيَقُولُ: هُوَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَقُولَانِ لَهُ: وَمَا عَلِمُكَ؟ فَيَقُولُ: قَرَأْتُ كِتَابَ اللَّهِ فَاثْمَنْتُ بِهِ وَصَدَقْتُ فَيَنَادِي مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ أَنْ قَدْ صَدَقَ فَأَفْرِشُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَالْبَسُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ " قَالَ: «فَيَأْتِيهِ مِنْ رُوحِهَا وَطَبِيبِهَا وَيُفْسَخُ لَهُ فِي قَبْرِهِ مَدَّ بَصَرِهِ» قَالَ: " وَيَأْتِيهِ رَجُلٌ حَسَنُ الْوَجْهِ حَسَنُ الثِّيَابِ طَيِّبُ الرِّيحِ فَيَقُولُ: أُبَشِّرُ بِالَّذِي سُرِّرَكَ هَذَا يَوْمُكَ الَّذِي كُنْتَ تُوعَدُ فَيَقُولُ لَهُ: مَنْ أَنْتَ؟ فَوَجْهُكَ الْوَجْهِ يَجِيءُ بِالْخَيْرِ فَيَقُولُ: أَنَا عَمَلُكَ الصَّالِحِ فَيَقُولُ: رَبِّ أَقِمِ السَّاعَةَ رَبِّ أَقِمِ السَّاعَةَ حَتَّى أَرْجِعَ إِلَى أَهْلِي وَمَالِي ". قَالَ: " وَإِنَّ الْعَبْدَ الْكَافِرَ إِذَا كَانَ فِي انْقِطَاعٍ مِنَ الدُّنْيَا وَإِقْبَالٍ مِنَ الْآخِرَةِ نَزَلَ إِلَيْهِ مِنَ السَّمَاءِ مَلَائِكَةٌ سُودُ الْوُجُوهِ مَعَهُمُ الْمُسُوحُ فَيَجْلِسُونَ مِنْهُ مَدَّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَجِيءُ مَلَكُ الْمَوْتِ حَتَّى يَجْلِسَ عِنْدَ رَأْسِهِ فَيَقُولُ: أَيُّهَا النَّفْسُ الْخَبِيثَةُ اخْرُجِي إِلَى سَخَطٍ مِنَ اللَّهِ " قَالَ: " فَتُفَرَّقُ فِي جَسَدِهِ فَيَنْتَزِعُهَا كَمَا يَنْتَزِعُ السَّفُودُ مِنَ الصُّوفِ الْمَبْلُوطِ فَيَأْخُذُهَا فَإِذَا أَخَذَهَا لَمْ يَدْعُوهَا فِي يَدِهِ ظَرْفَةً عَيْنٍ حَتَّى يَجْعَلُوهَا فِي تِلْكَ الْمُسُوحِ وَيَخْرُجُ مِنْهَا كَأَنَّ رِيحَ جِيْفَةٍ وَجِدَتْ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ فَيُضَعَّدُونَ بِهَا فَلَا يَمُرُّونَ بِهَا عَلَى مَلَأٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا قَالُوا: مَا هَذَا الرِّيحُ الْخَبِيثُ؟ فَيَقُولُونَ: فَلَانِ بْنِ فَلَانٍ - بِأَفْجَحِ أَسْمَائِهِ الَّتِي كَانَ يُسَمَّى بِهَا فِي الدُّنْيَا - حَتَّى يَنْتَهِيَ بِهَا إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيُسْتَفْتَحُ لَهُ فَلَا يَفْتَحُ لَهُ " ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (لَا تُفْتَحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِ الْخِيَاطِ) فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: اكْتُبُوا كِتَابَهُ فِي سَجِينِ فِي الْأَرْضِ السُّفْلَى فَتَطْرَحُ رُوحُهُ طَرَحًا ثُمَّ قَرَأَ: (وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ) فَتَعَادُ رُوحُهُ فِي جَسَدِهِ وَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ فَيَجْلِسَانِيهِ فَيَقُولَانِ لَهُ: مَنْ رَبُّكَ؟ فَيَقُولُ: هَاهَا لَا أَذْرِي فَيَقُولَانِ لَهُ: مَا دِينُكَ؟ فَيَقُولُ: هَاهَا لَا أَذْرِي فَيَقُولَانِ لَهُ: مَا هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بُعِثَ فِيكُمْ؟ فَيَقُولُ: هَاهَا لَا أَذْرِي فَيَنَادِي مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ أَنْ كَذَبَ عَبْدِي فَأَفْرِشُوا لَهُ مِنَ النَّارِ وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى النَّارِ فَيَأْتِيهِ خَرُّهَا وَسُمُومُهَا وَيُضَيِّقُ عَلَيْهِ قَبْرُهُ حَتَّى تَخْتَلِفَ فِيهِ أَضْلَاعُهُ وَيَأْتِيهِ رَجُلٌ قَبِيحُ الْوَجْهِ قَبِيحُ الثِّيَابِ مُنْتِنُ الرِّيحِ فَيَقُولُ أُبَشِّرُ بِالَّذِي يَسُوءُكَ هَذَا يَوْمُكَ

الَّذِي كُنْتُ تُوعَدُ فَيَقُولُ: مَنْ أَنْتَ؟ فَوَجَّهَكَ الْوَجْهَ يَجِيءُ بِالسَّيْرِ فَيَقُولُ: أَنَا عَمَلُكَ الْخَبِيثُ فَيَقُولُ: رَبِّ لَا تَقِمِ السَّاعَةَ وَفِي رِوَايَةٍ نَحْوَهُ وَزَادَ فِيهِ: إِذَا خَرَجَ رُوحُهُ صَلَّى عَلَيْهِ كُلُّ مَلَكٍ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَكُلُّ مَلَكٍ فِي السَّمَاءِ وَفُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ لَيْسَ مِنْ أَهْلِ بَابٍ إِلَّا وَهُمْ يَدْعُونَ اللَّهَ أَنْ يُعْرِجَ بِرُوحِهِ مِنْ قَبْلِهِمْ. وَتُنَزَّعُ نَفْسُهُ يَغْنِي الْكَافِرَ مَعَ الْعُرُوفِ فَيُلْعَنُ كُلُّ مَلَكٍ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَكُلُّ مَلَكٍ فِي السَّمَاءِ وَتُغْلَقُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ لَيْسَ مِنْ أَهْلِ بَابٍ إِلَّا وَهُمْ يَدْعُونَ اللَّهَ أَنْ لَا يُعْرِجَ رُوحَهُ مِنْ قَبْلِهِمْ". رَوَاهُ أَحْمَدُ

Overgeleverd door imam Ahmad, zie: Ibn al-Qayyim, “*Kitāb al-Rūḥ*”, 64-65.

De overlevering van Aisha over zielen zijn als gerekruteerde soldaten

De Profeet heeft gezegd: “zielen zijn als gerekruteerde soldaten, degenen die elkaar herkennen worden intiem, en degenen die botsen verschillen.”

إِلَّا قَالَ اللَّيْثُ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ " الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ، فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ، وَمَا تَنَافَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ ". وَقَالَ يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ بِهَذَا.

Overgeleverd door al-Bukhārī, boek 60, overlevering 11. Zie: Ibn al-Qayyim, “*Kitāb al-Rūḥ*”, 192.

De overlevering van Abdullah ibn Mas‘ūd over Q. 17:85

Abdullah ibn Mas‘ūd over dit vers zei: “Eens liep de Profeet – vrede zij met hem – samen met mij op een plantage, toen hij uitrustte op een stengel van een palmblad, kwamen er wat joden voorbij gelopen. Sommigen van hen zeiden tegen de anderen: “Vraag hem over de *rūḥ*.” Terwijl andere zeiden: “Wat is de reden dat je dat zal vragen?” Weer andere zeiden: “Vraag hem dat niet, want hij zal je een antwoord geven wat je niet leuk zou vinden.” Toch zeiden ze: “Vraag hem.” Dus zij vroegen hem over de *rūḥ*. De Profeet – vrede zij met hem – bleef stil en gaf geen antwoord, en ik wist dat hij openbaring ontving, dus ik bleef waar ik was. Toen de openbaring klaar was, zei de Profeet – vrede zij met hem –: “En zij vragen jou (o Mohammed) over de ziel. Zeg: “De ziel

behoort tot de Zaak van mijn Heer. En jullie is slechts een geringe mate van kennis (hierover) gegeven.”

حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، قَالَ حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ، عَنْ غَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ. رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. قَالَ بَيْنَا أَنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَرْبٍ وَهُوَ مُتَّكِئٌ عَلَى عَسِيبٍ إِذْ مَرَّ الْيَهُودُ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ سَلُّوهُ عَنِ الرُّوحِ، فَقَالَ مَا رَأَيْتُمْ إِلَيْهِ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ لَا يَسْتَقْبِلُكُمْ بِشَيْءٍ تَكْرَهُونَهُ فَقَالُوا سَلُّوهُ فَسَأَلُوهُ عَنِ الرُّوحِ فَأَمْسَكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يَزِدْ عَلَيْهِمْ شَيْئًا، فَعَلِمْتُ أَنَّهُ يُوحَى إِلَيْهِ، فَقُمْتُ مَقَامِي، فَلَمَّا نَزَلَ الْوَحْيُ قَالَ {وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا}.

Overgeleverd door al-Bukhārī, boek 65, overlevering 243. Zie: Ibn Kathir, “*Tafsir Ibn Kathir (Abridged)*”, 76.

De overlevering van Ibn ‘Abbās over Q. 17:85

Al-‘Awfī heeft overgeleverd dat Ibn ‘Abbās zei: “Dit ging over toen de joden tegen de Profeet – vrede zij met hem – zeiden: “Vertel ons over de *rūḥ* en hoe de *rūḥ* in het lichaam wordt gestraft (want de *rūḥ* is iets waar alleen Allah kennis over heeft, en er was geen openbaring over). Hij antwoorde hen niet, en toen kwam Jibrīl naar hem en zei: “Zeg: “De ziel behoort tot de Zaak van mijn Heer. En jullie is slechts een geringe mate van kennis (hierover) gegeven.”¹⁹⁵ Toen de Profeet – vrede zij met hem – dit aan hen vertelde, zeiden zij: “Wie heeft jou dit verteld?” Hij zei: “Jibrīl bracht het bij mij van Allah.” Zij zeiden: “Bij Allah, niemand heeft het jou verteld, behalve onze vijand (d.w.z. Jibrīl). Toen openbaarde Allah: “Zeg (O Mohammed): “Wie een vijand is van Jibrīl, waarlijk, hij heeft het (d.w.z. deze Koran) met de Toestemming van Allah op jouw hart neergezonden, ter bevestiging van datgene wat daarvoor was geopenbaard.”

قال العوفي عن ابن عباس في قوله { وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ } الآية، وذلك أن اليهود قالوا للنبي صلى الله عليه وسلم أخبرنا عن الروح، وكيف تعذب الروح التي في الجسد، وإنما الروح من الله، ولم يكن نزل عليه فيه شيء، فلم يُجَزْ إليهم شيئاً، فأناه جبريل فقال له { قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا } فأخبرهم النبي صلى الله عليه وسلم بذلك، فقالوا من جاءك بهذا؟ قال جاءني به جبريل من عند الله،

¹⁹⁵ Q. 17:85

فقالوا له والله ما قاله لك إلا عدونا، فأنزل الله { قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ } البقرة 97

Zie: Ibn Kathir, “*Tafsir Ibn Kathir (Abridged)*”, 77.

De overlevering in de *tafsīr* van Fakhr al-Dīn al-Rāzī over Q. 17:85

“Er is overgeleverd dat de joden tegen de Quraysh zeiden: “vraag Mohammed over drie zaken, als hij jullie inlicht over twee en zwijgt over de derde is hij een Profeet: vraag hem over de mensen van de grot (*Aṣḥāb al-Kahf*), *Dhū al-Qarnayn* en over de ziel (*rūḥ*).” Zij vroegen dit aan de Boodschapper van Allah, waarop hij – vrede zij met hem – zei: “Ik zal jullie hier morgen over inlichten”, zonder dat hij *in shā’ Allah* (als Allah het wil) zei. Hierop werd er vier dagen niets aan hem geopenbaard, waarna Allah openbaarde: “En zeg waarlijk niet over iets: “Waarlijk, ik zal het morgen doen.” Behalve (als je daarbij zegt:) *in shā’ Allah*”.¹⁹⁶ Toen heeft hij het verhaal van de mensen van de grot (*Aṣḥāb al-Kahf*) en *Dhū al-Qarnayn* uitgelegd en zweeg over de ziel, waarop Allah over openbaarde: “De ziel behoort tot de Zaak van mijn Heer.”¹⁹⁷ En hij toonde aan dat het verstand van de schepping niet in staat is de waarheid van de ziel te kennen: “En jullie is slechts een geringe mate van kennis (hierover) gegeven.”

روى أن اليهود قالوا لقريش اسألوا محمداً عن ثلاث فإن أخبركم باثنتين وأمسك عن الثالثة فهو نبي: اسألوه عن أصحاب الكهف وعن ذي القرنين وعن الروح فسألوا رسول الله صلى الله عليه وسلم عن هذه الثلاثة فقال عليه السلام: غداً أخبركم ولم يقل إن شاء الله فانقطع عنه الوحي أربعين يوماً ثم نزل الوحي بعده: { وَلَا تَقُولَنَّ لِيْ شَيْءٌ اِنِّيْ فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًا اِلَّا اَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ } [الكهف: 23، 24] ثم فسر لهم قصة أصحاب الكهف وقصة ذي القرنين وأبهم قصة الروح ونزل فيه قوله تعالى: { وَتَسْمَلُوْنَكَ عَنِ الرُّوْحِ قُلِ الرُّوْحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّيْ } وبين أن عقول الخلق قاصرة عن معرفة حقيقة الروح فقال: { وَمَا اُوْتِيتُمْ مِّنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِيْلًا }

Zie: Fakhr al-Dīn al-Rāzī, *Maḥāṭib al-Ghayb*, vol. 21, p. 391-392. Geraadpleegd van <https://al-maktaba.org/book/23635/3635> op 6 april 2021. Deze overlevering is onder andere opgenomen door

¹⁹⁶ Q. 18:23-24

¹⁹⁷ Q. 17:85

‘Alī bin Aḥmad al-Wāhidī (gest. 468/1076) in zijn *Asbāb al-Nuzūl al-Qur’ān*. Zie: ‘Alī bin Aḥmad al-Wāhidī. *Asbāb al-Nuzūl al-Qur’ān*. (Reasons and occasions of revelation of the Holy Quran). Ed. Kamāl Basyūni Zaghlūl. Dar al-Kutub al-Ilmiyah. Beirut: 2016. P. 299

De overlevering over het inblazen van de ziel door de Engel

Ibn Mas‘ūd heeft verteld: “De Boodschapper van Allah, en hij is de Waarheidsgetrouwe, de Geloofwaardige, heeft ons verteld: “Waarlijk, de schepping van eenieder van jullie vindt plaats in de buik van zijn moeder, dit gedurende veertig dagen in de vorm van een levensklem. Daarna is het net zo lang een bloedklonter. Vervolgens is het net zo lang een vleesklomp. Dan wordt het er een Engel naar hem gestuurd die in hem de ziel blaast en die belast is met het opschrijven van de volgende vier zaken: zijn levensonderhoud, zijn sterfdag, zijn daden en of hij een ellendeling of gelukzalige zal zijn (in het Hiernamaals). Bij Allah, buiten Wie er geen god is, iemand van jullie zal werkelijk het soort daden verrichten dat toebehoort aan de mensen van het Paradijs, totdat er tussen hem en dit (Paradijs) niet meer dan armslengte afstand is. Dan overkomt hem datgene wat voor beschikt is en hij zal het soort daden verrichten dat toebehoort aan de mensen van de Hel, waarna hij deze (uiteindelijk) zal binnentreden. En (zo ook) zal iemand van jullie het soort daden verrichten dat toebehoort aan de mensen van de Hel, totdat tussen hem en deze (Hel) niet meer dan een armslengte afstand is. Dan overkomt hem datgene wat voorbeschikt is en hij zal het soort daden verrichten dat toebehoort aan de mensen van het Paradijs, waarna hij dit (uiteindelijk) zal binnentreden.””

عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ-: "إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا نُطْقَةً، ثُمَّ يَكُونُ عِلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يُرْسَلُ إِلَيْهِ الْمَلَكُ فَيَنْفُخُ فِيهِ الرُّوحَ، وَيُؤْمَرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ: يَكْتُبُ رِزْقَهُ، وَأَجَلَهُ، وَعَمَلَهُ، وَشَقِيٍّ أَمْ سَعِيدٍ؛ فَوَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ غَيْرُهُ إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ يَعْمَلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ يَعْمَلُ أَهْلُ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا. وَإِنْ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ يَعْمَلُ أَهْلُ النَّارِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ يَعْمَلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا". [رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ] ، [وَمُسْلِمٌ]

Zie: Ibn al-Qayyim, “*Kitāb al-Rūḥ*”, 223.

De notie van de ziel heeft filosofen en theologen sinds de oudheid bezig gehouden. Zo hadden de grote Griekse filosofen Plato en Aristoteles hun eigen interpretaties. En wat te denken van de Abrahamitische religies; het jodendom, christendom en de islam; allen bevestigen het concept van de ziel, hoewel de interpretaties daarover uiteenlopend zijn. Binnen de islamitische theologie bestaan er ook verschillende interpretaties als het aankomt op de ziel, maar één werk is verreweg het meest bekend; het werk *Kitāb al-Rūḥ* van Ibn Qayyim al-Jawziyya (691/1292-751/1350). Echter, de islamitische geleerden zijn niet eensgezind over de inhoud van het boek. De inhoud zou tegenstrijdig zijn met de Koran, Soenna en de consensus van de vrome voorgangers (salaf) en wellicht beïnvloed door de Griekse filosofie.

Het werk wat voor u ligt is een onderzoek naar het werk *Kitāb al-Rūḥ* van Ibn al-Qayyim die gebaseerd is op de hypothese: *"Is Ibn al-Qayyim, direct of indirect, beïnvloed door de Griekse filosofie bij het formuleren van zijn notie van de ziel?"*

Het werk is de afstudeerscriptie van Sem van Vliet (MA) aan de opleiding *Theology & Religious studies* aan de Vrije Universiteit Amsterdam.